

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

DAIVA GALVANAUSKAITĖ

**LIETUVOS IR ŠVEDIJOS BANKŲ PRIEŽIŪROS
SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:

Doc. Dr. Raimundas Dužinskas

VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

DAIVA GALVANAUSKAITĖ

**LIETUVOS IR ŠVEDIJOS BANKŲ PRIEŽIŪROS
SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621L10009

Vadovas

Doc. dr. R. Dužinskas

2014 12

Recenzentas:

2014 12

Atliko

D. Galvanauskaitė

2014 12

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. BANKŲ PRIEŽIŪROS PAGRINDAI.....	10
1.1. Bankų veiklos specifika ir vaidmuo ekonomikoje	10
1.2. Bankų priežiūros funkcijos ir tikslai.....	14
1.3. Finansų institucijų priežiūros modeliai ir jų taikymas.....	18
2. BAZELIO BANKŲ PRIEŽIŪROS KOMITETO SUSITARIMŲ RAIDA IR ĮTAKA BANKŲ PRIEŽIŪROS SISTEMAI.....	27
2.1. „Bazelis I“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai	27
2.2. „Bazelis II“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai	29
2.3. „Bazelis III“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai.....	33
3. LIETUVOS IR ŠVEDIJOS BANKŲ PRIEŽIŪROS SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ	38
3.1. Tyrimo metodologija	38
3.2. Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių charakteristika.....	39
3.3. Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių tyrimas	47
3.4. Kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymo Lietuvoje ir Švedijoje lyginamoji analizė	54
3.4.1. Lietuvos ir Švedijos bankų minimalaus kapitalo struktūros lyginamoji analizė.....	54
3.4.2. Lietuvos ir Švedijos bankų minimalaus kapitalo reikalavimų taikymo priežastinių ryšių lyginamoji analizė	60
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	66
LITERATŪRA.....	69
ANOTACIJA	76
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

LENTELĖS

1 lentelė. Bankų veiklos ir paslaugų rūšys	13
2 lentelė. Naujo Bazelio kapitalo susitarimo („Bazelis II“) trijų ramsčių sistema	30
3 lentelė. Laipsniškas „Bazelis III“ įgyvendinimas	36
4 lentelė. Lietuvoje veikiančių bankų turtas, 2014 m. liepos 1 d. duomenys	45
5 lentelė. Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių skirtumai	47
6 lentelė. Pagrindinės makroprudencinės priemonės, numatytos CRD IV	49
7 lentelė. Makroprudencinės politikos priemonių įgyvendinimas Lietuvoje ir Švedijoje	53

PAVEIKSLAI

1 pav. Finansų rinkų struktūra	11
2 pav. <i>Twin Peaks</i> modelio modifikacija: CB atlieka prudencinę priežiūrą	22
3 pav. <i>Twin Peaks</i> modelio modifikacija: CB atlieka makroprudencinę priežiūrą	22
4 pav. Priežiūros sąveikos ir konfliktai	23
5 pav. Europos finansų priežiūros institucijų sistema	24
6 pav. Kapitalo atsargų struktūra pagal CRD IV	34
7 pav. Priežiūros tarnybos vieta Lietuvos banko organizacinėje struktūroje	40
8 pav. Švedijos Finansų inspekcijos organizacinė struktūra	42
9 pav. Kapitalo reikalavimų struktūros Lietuvoje ir Švedijoje eksperimentinis vertinimas, (%)	55
10 pav. Faktiniai Švedijos didžiųjų bankų viso kapitalo pakankamumo rodikliai 2014 m. II ketv. pab., palyginti su visais kapitalo reikalavimais, (%)	57
11 pav. Faktiniai Lietuvos didžiųjų bankų viso kapitalo pakankamumo rodikliai 2014 m. II ketv. pab., palyginti su būsimais minimaliais kapitalo reikalavimais, (%)	58
12 pav. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai, (%)	59
13 pav. Bankų sektoriaus turto ir BVP santykis ES, 2013 m. gruodis, (%)	61
14 pav. Lietuvos ir Švedijos privačiojo sektoriaus skola palyginti su BVP, (%)	62
15 pav. Švedijos namų ūkių sektoriaus įsiskolinimo lygio pokytis, (%)	62
16 pav. Vidutinės įmokos ir pajamų santykis (DTI) Lietuvoje ir Švedijoje, (%)	63
17 pav. ES šalių, Lietuvos ir Švedijos būsto kainų indeksai	64
18 pav. Švedijos ir Lietuvos bankų sektoriaus paskolų ir indėlių santykis LTD, (%)	64

SANTRUMPOS

AB - akcinė bendrovė

BIS – Tarptautinių atsiskaitymų bankas (angl. Bank for International Settlements)

BPM – Bendrasis priežiūros mechanizmas

BVP - bendrasis vidaus produktas

CB – Centrinis bankas

CET1 - bendras pirmojo lygio nuosavas kapitalas (angl. common equity tier 1)

CRD IV - ketvirtoji Kapitalo reikalavimų direktyva (angl. Capital Requirements Directive IV)

DPK - Draudimo priežiūros komisija

DTI - vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykis (angl. debt-to-income ratio)

ECB - Europos Centrinis Bankas

EBI - Europos bankininkystės institucija

EDPPI - Europos draudimo ir profesinių pensijų institucija

ES - Europos Sąjunga

ESRV - Europos sisteminės rizikos valdyba

EVPRI - Europos vertybinių popierių ir rinkų institucija

FI - Finansų inspekcija (šved. Finansinspektionen)

FSA - Finansinių paslaugų tarnyba (angl. Financial Services Authority)

G10 - didysis valstybių dešimtukas (angl. Great Ten)

LB - Lietuvos bankas

LCR - padengimo likvidžiu turtu rodiklis (angl. liquidity coverage ratio)

LTV - kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykis (angl. loan-to-value ratio)

NSFR - grynas stabilus finansavimo rodiklis (angl. net stable funding ratio)

SIFI - sistemiškai svarbi finansų institucija (angl. systemically important financial institution)

VPK - Vertybinių popierių komisija

N. d. – nėra duomenų

IVADAS

Temos aktualumas. Bankų sektoriaus vaidmuo ekonomikoje yra ypatingai svarbus, nes būdami mokėjimų tarpininkais, konvertuodami namų ūkių ir įmonių santaupas į investicijas, valdydami rizikas bei sudarydami palankias sąlygas skolinimui ir skolinimuisi, bankai suteikia kitiems ekonomikos dalyviams daugiau galimybių plėtoti savo veiklą ir tokiu būdu prisideda prie visos ekonomikos augimo. Vykdydami savo funkcijas, bankai tampa kone pačia svarbiausia finansų sistemos grandimi, todėl labai svarbu laiku identifikuoti bankų sektoriuje kylančias problemas. Atsižvelgiant į tai, jog šis sektorius yra ypatingai jautrus sukrėtimams, efektyvi bankų priežiūra ir pakankamas bankų kapitalas galimiems paskolų nuostoliams absorbuoti yra būtinos sąlygos užkirsti kelią bankų griūtims ir palaikyti visos finansų sistemos stabilumą.

Bankų veiklos ir valdymo specifiką bei vaidmenį valstybės ekonomikoje nagrinėjo daugelis mokslininkų bei analitikų. Bankų veiklos turinį, aplinką ir svarbą finansų sistemos stabilumui tyrinėjo Lloyd B. Thomas (2006), Andreas Busch (2009), Hubber R. Glenn ir Anthony Patrick O'Brien (2012). Finansų sistemos reguliavimo aplinką ir bankų priežiūrą analizavo Dalius Raškinis (2002), Dirk Schoenmaker (2011), Stasys Kropas (2013). Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įtaką finansų priežiūros sistemai nagrinėjo Bryan J. Balin (2008), Thomas Kadner Graziano (2011). Bankų kapitalo valdymo specifiką tyrinėjo Linas Čiapas (2013).

2008 m. pasaulinė finansų krizė parodė, jog bankų finansų valdymas ir priežiūra daugelyje valstybių buvo atliekami prastai, o bankų rizika buvo vertinama nepakankamai gerai, todėl su bankų finansų valdymu, priežiūros principais ir bankų atsparumu rizikoms susiję pokyčiai tapo ypač aktualūs. Siekiant riboti ne tik kredito, bet ir sisteminę rizikas, buvo skubiai priimti nauji bankų priežiūros reikalavimai, kurie Europos Sąjungoje įgyvendinami kapitalo reikalavimų direktyva. Atsižvelgiant į tai, kad bankų atsparumas sisteminėi rizikai po krizės tapo ypač aktualus, minėta direktyva buvo numatytas naujo makroprudencinės politikos mandato suteikimas priežiūros institucijoms ir bankų nuosavo kapitalo didinimas. Tačiau numatomas direktyvos įgyvendinimas atskirose valstybėse šiek tiek skiriasi, o makroprudencinės politikos priemonės daugumoje valstybių dar nėra perkeltos į nacionalinę teisę, todėl šios politikos įgyvendinimo kryptį analizė šiuo metu ypatingai aktuali.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos bankų sektorius yra mažas ir priklausomas nuo patronuojančių Švedijos bankų veiklos, Lietuvai aktualus ne tik veiksmingas ir efektyvus lokalių bankų veiklos reguliavimas, bet ir tinkamai vykdoma Švedijos bankų priežiūra. Remiantis naujausiomis Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įgyvendinimo apžvalgomis, Europos Centrinio Banko pranešimais, Lietuvos banko, Švedijos centrinio banko ir Švedijos Finansų inspekcijos periodinėmis finansinio stabilumo ataskaitomis bei naujausiais priežiūros institucijų nutarimais, šiame darbe analizuojami ir

lyginami Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros modelių skirtumai bei riziką ribojančių priemonių įgyvendinimas, kuris darosi ypatingai svarbus vykstant globalizacijos ir integracijos procesams.

Tyrimo problema. Kuo ir kodėl skiriasi Lietuvos ir Švedijos bankų veiklos priežiūra ir reguliavimas?

Tyrimo objektas. Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemos.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemas, atsižvelgiant į šių šalių finansų institucijų priežiūros modelius, Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įgyvendinimą bei kapitalo pakankamumo normatyvų taikymą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti bankų priežiūros funkcijas ir tikslus, atsižvelgiant į bankų veiklos specifiką ir vaidmenį ekonomikoje.
2. Apžvelgti Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų raidą ir išnagrinėti jų įtaką bankų veiklos reguliavimo aplinkai.
3. Apžvelgti Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių raidą ir palyginti dabartinę abiejų valstybių finansų institucijų priežiūros struktūrą bei priežiūros institucijų veiklos aspektus.
4. Palyginti Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių taikymą ir galimas šių priemonių taikymo pokyčių kryptis.
5. Palyginti bankų kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymą Lietuvoje ir Švedijoje, atsižvelgiant į priežastinius ir pasekminius šių reikalavimų taikymo ryšius.
6. Pateikti rekomendacijas ir siūlymus dėl Lietuvos ir Švedijos bankų veiklos reguliavimo pokyčių, siekiant užtikrinti abiejų valstybių bankų sektoriaus finansinį stabilumą.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamasis darbas rengtas taikant keletą skirtingų metodų. Jų taikymas skyrėsi atskirose darbo dalyse.

Siekiant atskleisti bankų priežiūros esmę, taikytas aprašomasis/deskriptyvinis metodas. Nagrinėti ir sisteminti moksliniai šaltiniai: mokslinės studijos, monografijos, moksliniai straipsniai.

Taikant analitinį-kritinį metodą, antrojoje darbo dalyje įvertinta Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įtaka bankų veiklos reguliavimo aplinkai. Nagrinėti ir sisteminti moksliniai šaltiniai: moksliniai straipsniai bei analitinės apžvalgos.

Trečiojoje darbo dalyje, nagrinėjant Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemas, taikytas lyginamosios analizės metodas. Taikant šį metodą, analizuoti Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros modelių, makroprudencinės politikos priemonių, Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų taikymo esminiai skirtumai. Siekiant identifikuoti skirtingus abiejų šalių bankų kapitalo reikalavimų taikymo priežastinius-pasekminius ryšius, naudotas statistinės analizės metodas.

Magistro baigiamojo darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių bei išvadų ir rekomendacijų.

Pirmojoje dalyje aptariama bankų priežiūros esmė, apžvelgiant bankų veiklos specifiką, jų veikos reguliavimo svarbą bei finansų institucijų priežiūros modelius.

Antrojoje darbo dalyje apžvelgiama Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų raida ir jų įtaka bankų reguliavimo aplinkai.

Trečiojoje darbo dalyje, remiantis naujausiomis Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įgyvendinimo ataskaitomis, Europos Centrinio Banko vertinimais, Lietuvos banko, Švedijos centrinio banko ir Švedijos Finansų inspekcijos periodinėmis finansinio stabilumo apžvalgomis, atliekama Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemų lyginamoji analizė. Šių valstybių bankų veiklos reguliavimo skirtumai analizuoti lyginant bankų priežiūros modelius, makroprudencinės politikos priemones, bankų kapitalo pakankamumo reikalavimus bei priešastinius-pasekminius kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymo ryšius.

1. BANKŲ PRIEŽIŪROS PAGRINDAI

Finansų įstaigų veikla turi didžiulės įtakos šalies finansiniam stabilumui bei yra reikšminga kuriant valstybės įvaizdį, o finansų įstaigų veiklos efektyvumas yra ypatingai glaudžiai susijęs su kiekvienos valstybės ekonomikos funkcionavimu. Ryšio tarp ekonomikos augimo ir finansinio tarpininkavimo nustatymas sukėlė didžiulį ekonomistų susidomėjimą, kadangi ilgai vyravusią nuomonę, jog bankininkystės sektorius yra ekonomikos plėtros atspindys, o bankininkystės paskirtis – tai tarpininkavimas investicijų ir taupymo poreikiuose, pakeitė idėja, jog stabilus bankų sektorius gali būti ne tik ekonomikos augimo pasekmė, bet ir jos plėtros priežastis (Gitana Dudzevičiūtė, 2006; Stasys Kropas, 2013).

Šiandieniniame pasaulyje bene patys svarbiausi finansų rinkos dalyviai yra bankai, kurių paslaugos tampa visuomenės veiklos dalimi (Filomena Jasevičienė, 2012). Būdami mokėjimų tarpininkais, konvertuodami namų ūkių ir įmonių santaupas į investicijas ir valdydami rizikas, bankai prisideda prie efektyvaus visos ekonomikos funkcionavimo, tačiau, atlikdami šias funkcijas, kartu jie tampa labai pažeidžiami. Pasaulinė patirtis rodo, kad ekonomiką kur kas smarkiau sukrečia bankų krizės nei kitų formų ekonominės krizės, todėl ypatingai svarbu laiku užkirsti joms kelią. Dėl skaudžių bankų krizių padarinių atsirado poreikis prižiūrėti ir kontroliuoti jų veiklą, tokiu būdu siekiant sumažinti sisteminių bankų griūčių riziką ir palaikyti sėkmingą finansų sistemos funkcionavimą.

1.1. Bankų veiklos specifika ir vaidmuo ekonomikoje

Pati svarbiausia šiuolaikinės bankininkystės grandis yra komerciniai bankai. Tačiau tam, kad būtų galima geriau įsivaizduoti bankininkystės vietą finansų rinkų sistemoje, derėtų apžvelgti kitus finansų sistemos komponentus. Finansų rinkų dalyviai gali būti grupuojami pagal pobūdį, veiklos sritis, veiklos priemones, teikiamas paslaugas ir kitus bendrus požymius, tačiau standartinis ir literatūroje dažniausiai pasitaikantis finansų rinkos dalyvių grupavimas – tai finansų įstaigų ir institucijų išskyrimas į tris sektorius: kredito, draudimo bei finansinių priemonių (žr. 1 pav.). Visi šie sektoriai veikia finansų rinkoje, kuri atlieka finansinių išteklių perdavimo, likvidumo, prekybos išlaidų sumažinimo bei kitas funkcijas, susijusias su pinigais bei vertybiniais popieriais.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal http://www.lb.lt/finansu_istaigos

1 pav. Finansų rinkų struktūra

Kredito sektorių sudaro bankai, kredito unijos, užsienio bankų kontroliuojamos įmonės, vartojimo kreditų davėjai ir tarpininkai, mokėjimo įstaigos bei elektroninių pinigų įstaigos, kurios turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu. Draudimo rinka susideda iš draudikų, draudimo tarpininkų bei perdraudimo tarpininkų. Finansinių priemonių rinkos dalyviais laikomi emitentai, bankai, teikiantys investicines paslaugas, investiciniai fondai, pensijų fondai, investicinės bendrovės, valdymo įmonės, finansų maklerio įmonės, finansų makleriai bei organizuotos prekybos sistemos. Taigi finansų rinkas sudaro įvairių tipų finansų institucijos, kurios skiriasi teikiamų paslaugų pobūdžiu, veikla ir paskirtimi, o komerciniai bankai yra kredito įstaigų sektoriaus sudedamoji dalis.

Pasak Gitano Kancerevyčiaus (2006), bankai – tai finansiniai tarpininkai, kurie sukaupia lėšas terminuotų ir einamųjų indėlių, kitaip tariant depozitų, pavidalu iš juridinių ir fizinių asmenų ir sukaupias lėšas naudoja komercinėms, vartotojiškoms, hipotekos ir kitokioms paskoloms teikti. Gediminas Davulis (2009) šias institucijas apibūdina kaip akcines bendroves, atliekančias finansinių tarpininkų vaidmenį paskolų rinkoje, kurie vykdo indėlių priėmimo ir jų sąskaitų tvarkymo bei paskolų išdavimo už tam tikras nustatytas palūkanas funkcijas. Olga Buckiūnienė (2011) banko sąvoką apibrėžia taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymas – tai „kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę“. Pasak Gitanos Dudzevičiūtės (2006), bankai, sukaupę didelę dalį lėšų, paverčia tas lėšas paskolomis ir investicijomis. Siekdami naudos, jie taiko lėšų pasiūlos ir paklausos mechanizmą, kryptingai paskirstydami kapitalą finansų rinkoje ir formuodami skolintų lėšų investavimo struktūrą, kuri tampa racialesnė sumažinus kredito, investicijų portfelio ir likvidumo rizikas.

Užsienio autoriai Hubber R. Glenn ir Anthony Patrick O’Brien (2012) bankų veiklą apibūdina labiau kaip verslą. Pasak šių mokslininkų, bankai užpildo rinkos poreikį teikdami paslaugas ir uždirba pelną apmokestindami tų paslaugų vartotojus. Anot šių autorių, pagrindinė bankų veikla – tai indėlių priėmimas iš taupytojų ir paskolų teikimas namų ūkiams bei įmonėms. Pasak Lloyd B. Thomas (2006), bankai – tai dominuojantys žaidėjai depozitinių institucijų tarpe bei patys seniausi ir labiausiai

diversifikuoti finansų tarpininkai, kurie kuria pinigus, skolindami juos kitiems ir pardavinėdami finansinius instrumentus. Jo teigimu, bankai užima svarbiausią rolę ekonomikoje, o finansiškai sveikas bankinis sektorius yra būtina sąlyga valstybės ekonominei gerovei puoselėti.

Egzistuoja daug priežasčių, kodėl sėkminga bankų sektoriaus veikla daro teigiamą įtaką ekonomikos augimui. Įvairūs vertinimai ir analizės rodo, kad bankų kredito apimčių padidėjimas 1 % bendrojo vidaus produkto gali lemti šalies bendrojo vidaus produkto padidėjimą nuo 0,5 iki 0,8%. (Stasys Kropas, 2013). Visų pirma, finansų tarpininkai sudaro palankias sąlygas skolinimui ir skolinimuisi, taip sudarydami įmonėms daugiau galimybių investuoti. Žiūrint iš namų ūkių perspektyvos, bankai suteikia galimybę plėtoti veiklą. Tiek įmonės, tiek namų ūkiai, naudodamiesi bankų paslaugomis, gali realizuoti savo verslo idėjas, o tai, savo ruožtu, skatina ekonomiką augti.

Kalbant apie finansinį tarpininkavimą šių dienų ekonomikoje, reikėtų paminėti, jog bankai, kaip finansiniai tarpininkai, teikia paslaugas, kurios yra būtinos ekonomikos funkcionavimui. Pagrindinės yra šios:

- *Galimybė naudotis atsiskaitymų sistema.* Ekonomikos funkcionavimui reikalingi finansų tarpininkai, pervedinėjantys lėšas tarp fizinių ir juridinių asmenų.
- *Likvidumo palaikymas.* Likvidžios lėšos užtikrina ūkio subjektų vystymąsi. Bankai valdo likvidumo riziką.
- *Rizikos nustatymo, įvertinimo ir valdymo paslaugos.* Bankai privalo be sutrikimų reaguoti į ekonomikos sukrėtimus, sukeltus namų ūkių, įmonių, vartotojų arba valstybių vyriausybės, bei natūraliai prisiimti bet kokią gresiančią finansinę riziką.
- *Informacijos teikimo paslaugos.* Bankai teikia finansinio konsultavimo ir informacijos teikimo apie produktus paslaugas.
- *Valstybinių garantijų išsaugojimas.* Bankai atlieka tarpininkų funkcijas teikdami valstybės subsidijas bei drausdami indėlius.
- *Pinigų masės didinimas.* Bankai, kartotinai kurdami indėlius, skatina ekonomikos augimą.
- *Investicinės rizikos valdymas paskirstant ją tarp skirtingų investicinių projektų.*
- *Gamybos skatinimas ir užimtumo didinimas* (Dudzevičiūtė, 2006).

Nuo kitų finansų sektoriaus įstaigų komerciniai bankai skiriasi tuo, jog tam tikra prasme vykdo viešojo sektoriaus funkcijas, nes centriniai bankai per komercinius bankus į apyvartą leidžia pinigus, kurie iš esmės yra kreditinio pobūdžio. Taip komerciniai bankai dalyvauja centrinio banko vykdomose pinigų politikos operacijose bei pinigų politikos signalus perduoda ekonomikai. Stasys Kropas (2013), vertindamas bankų veiklos turinį ir aplinką, teigia, jog komerciniai bankai yra „neatskiriama valstybės pinigų sistemos dalis“ bei „pagrindinė ūkio subjektų atsiskaitymų sistemos dalis“, nes padeda užtikrinti darnų šių sistemų funkcionavimą. Negana to, komerciniai bankai viešojo sektoriaus institucijoms

nemokamai teikia paslaugas, į kurias įeina informacijos rengimas makroekonomikos valdymui, mokesčių administravimas, baudų išieškojimas, pinigų plovimo prevencija.

Pasak Andreas Busch (2009), bankų sektorius yra specifinis tuo, jog bankai visiems kitiems ekonomikos dalyviams teikia kreditus, nuo kurių priklauso tų ekonomikos dalyvių veikla, tad efektyvus bankų sektorius yra esminė sąlyga ekonomikai funkcionuoti. Šis autorius taip pat pabrėžia, kad bankų sektorius yra vienas labiausiai pažeidžiamų šiuolaikinės ekonomikos sistemos dalyvių, kadangi banko žlugimas turi labai diferencijuotą ir dažnai daug gilesnį poveikį ekonomikai. Pavyzdžiui, bankrutavus vienai bendrovei, kitos to paties rinkos segmento bendrovės paprastai apsidžiaugs, nes joms bus suteikta galimybė persivilioti bankrutavusios įmonės klientus. Tuo tarpu banko griūtis gali neigiamai paveikti jo konkurentus. Pastovus kapitalo srautas tarp finansų institucijų sukūrė didelę jų tarpusavio priklausomybę. Todėl bankas, nesugebantis įgyvendinti savo finansinių įsipareigojimų, gali sukelti didelių problemų visam bankų sektoriui. Be to, bet koks visuomenės nusistatymas prieš banką arba skandalas gali sukelti banko griūtį. Masiniai indėlių atsiėmimai iš vieno banko taip pat gali turėti grandininį poveikį kitiems bankams.

Banko veikla yra labai diversifikuota, o kiekviena banko veiklos sritis turi atitinkamą riziką. Pirmoje lentelėje (žr. 1 lent.) išvardintos apibendrintos bankų veiklos rūšys ir atitinkamai priskirta kiekvienai veiklos rūšiai kylanti rizika.

1 lentelė. Bankų veiklos ir paslaugų rūšys

VEIKLA IR PASLAUGOS	GAUNAMŲ PAJAMŲ RŪŠYS	RIZIKA
Paskolos: <ul style="list-style-type: none"> • Vartojimo; • Verslui; • Būstui įsigyti; • Sindikuotos. 	Palūkanos, mokesčiai Palūkanos, mokesčiai Palūkanos, mokesčiai Iš prekybos gautos ir palūkanų pajamos, mokesčiai	Kredito, rinkos Kredito, rinkos Kredito, rinkos Kredito, rinkos
Kreditinės kortelės	Palūkanos, mokesčiai	Kredito, operacinė
Projektų finansavimas	Palūkanos, mokesčiai	Kredito
Prekybos finansavimas	Palūkanos, mokesčiai	Kredito, operacinė
Grynieji pinigai: <ul style="list-style-type: none"> • Tvarkymas; • Mokėjimai. 	Mokesčiai Mokesčiai	Operacinė Kredito, operacinė
Vertybių saugojimas	Mokesčiai	Kredito, operacinė
Privati bankininkystė	Komisiniai, palūkanų pajamos, mokesčiai	Operacinė
Turto valdymas	Mokesčiai, komisiniai	Kredito, rinkos, operacinė
Kapitalo rinkos operacijos: <ul style="list-style-type: none"> • Investicinė bankininkystė; • Įmonių finansai; • Akcijos; • Obligacijos. 	Mokesčiai Mokesčiai Pajamos iš prekybos, mokesčiai Pajamos iš prekybos, mokesčiai, palūkanos	Kredito, rinkos Kredito, rinkos Kredito, rinkos Kredito, rinkos
Valiutos keitimas	Pajamos iš prekybos, mokesčiai	Kredito, rinkos
Išvestinės finansinės priemonės	Pajamos iš prekybos, palūkanos, mokesčiai	Kredito, rinkos

Šaltinis: Kropas, 2013, 28 p.

Banko veikla dažnai priklauso nuo to, kaip jis, valdydamas savo finansus, sugeba valdyti rizikas. Kredito rizika – tai tikimybė patirti nuostolių dėl vienos iš sandorio šalių neįvykdytų sutartyje numatytų įsipareigojimų. Rinkos rizika – tikimybė patirti nuostolių dėl rinkos pokyčių (pvz., palūkanų normos, prekių kainos, valiutos kurso, akcijų kainos). Operacinė rizika – tikimybė patirti nuostolių dėl žmonių, sistemų, vidaus arba išorės procesų įtakos.

Pažymėtina, kad bankai turi daug įvairių partnerių, kurių siekiai yra gana skirtingi. Pasak Kropo (2013), komerciniams bankams, siekiant patenkinti jų partnerių poreikius, dažnai tenka susidurti su sudėtingomis problemomis, kadangi daugelis bankų veikia ne vienoje valstybėje ir savo interesus reiškia skirtingai. Pavyzdžiui, 2008 m. finansų krizės laikotarpiu Lietuvoje veikiančių bankų partnerių poreikiai ir lūkesčiai įvairiose šalyse labai išsiskyrė. Didelės kritikos Skandinavijos šalyse ir Lietuvoje susilaukė tai, kad Skandinavijos indėlininkų sutaupytos lėšos Baltijos valstybėse buvo investuojamos nepakankamai gerai įvertinus riziką.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek lietuvių, tiek užsienio autoriai pažymi, jog bankai – tai svarbiausią vietą finansų sistemoje užimantys finansiniai tarpininkai, kaupiantys perteklines rinkos dalyvių lėšas, o lėšų stokojantiems rinkos dalyviams išduodantys paskolas. Komerciniai bankai, kaip populiariausi finansų tarpininkai, sudaro palankias sąlygas skolinimui ir skolinimuisi, taip suteikdami tiek įmonėms, tiek namų ūkiams daugiau galimybių investuoti. Derinant finansinių išteklių trūkumą su jų pertekliumi, paskirstyti ir naudoti išteklius įsikišant šiems finansų tarpininkams darosi daug efektyviau nei juos paskirstant tiesiogiai. Nuo komercinių bankų priklauso valstybės ir visuomenės ekonominė gerovė, kadangi sėkmingai valdantys rizikas, teisingai atlikdami savo funkcijas ir efektyviai veikiantys bankai palaiko stabilią ekonomiką bei skatina jos augimą.

1.2. Bankų priežiūros funkcijos ir tikslai

Per pastaruosius trisdešimt metų bankams buvo mesta daugybė iššūkių: finansinės inovacijos, decentralizacija ir globalizacija. Bankų sektoriui teko išgyventi daug krizių, nuosmukių ir griūčių. Siekiant užkirsti kelią grėsmėms, kylančioms finansiniam stabilumui, bankininkystės reguliavimas tampa vis labiau kompleksiškesnis ir sudėtingesnis. Dėl specifinio ir itin svarbaus vaidmens ekonomikoje, bankai tampa vis labiau prižiūrimi, nes nuo jų priežiūros veiksmingumo priklauso visos finansų sistemos stabilumas.

Pasak Goodhart et al. (1998), egzistuoja trys priežastys, kodėl finansų sektorius turi būti prižiūrimas atitinkamų priežiūros institucijų:

1. Asimetrinė informacija: klientai yra mažiau informuoti nei finansų institucijos. Finansų priežiūra siekiama apsaugoti klientus nuo šios informacijos asimetrijos.

2. Išorės veiksniai: finansų įstaigos žlugimas gali paveikti visos finansų sistemos stabilumą. Sistemine priežiūra siekiama skatinti finansinį stabilumą, stebėti sisteminės rizikos padarinius.

3. Rinkos veiksniai: finansų įstaigos arba finansų infrastruktūros gali neigiamai paveikti rinką. Konkurencijos politika siekiama apsaugoti vartotojus nuo monopolinio išnaudojimo.

Anot daugelio mokslininkų, kaip antai Daliaus Raškinio (2002) bei Dirk Schoenmaker (2011), finansų įstaigų priežiūra turi kelias pagrindines priežiūros kryptis:

1. Prudencinė arba riziką ribojanti priežiūros politika, kuri smulkiau skirstoma į makroprudencinę ir mikroprudencinę:

- *Makroprudencinė politika - šalies centrinio banko ar kitos institucijos vykdoma politika, kuria siekiama išvengti rizikos finansų sistemai kaip visumai ar ją mažinti ir taip palaikyti šios sistemos stabilumą ir atsparumą* (Mikroprudencinė politika, Lietuvos banko terminų bazė).

- *Mikroprudencinė politika - šalies centrinio banko ar kitos institucijos vykdoma politika, kuria siekiama atskirų finansų sistemos dalyvių – kredito, mokėjimo, draudimo, finansų ar kitų institucijų – veiklos stabilumo ir patvarumo* (Makroprudencinė politika, Lietuvos banko terminų bazė).

2. Verslo etikos priežiūra.

Rizikos ribojimo (prudencinė) priežiūra pagal Rosa Maria Lastra (2006) susideda iš keturių etapų:

1. Finansinių institucijų licencijavimas.

2. Nuolatinė finansų institucijų ir finansų sistemos stebėseną (turto kokybės, kapitalo pakankamumo, likvidumo valdymo, vidaus kontrolės ir pelno).

3. Sankcionavimas ir nuobaudų taikymas įstatymų nesilaikymo, sukčiavimo, prasto valdymo arba kitų rūšių nusikaltimų atvejais.

4. Krizių valdymas.

Verslo etikos priežiūra, pasak Dirk Schoenmaker (2011), yra susijusi su teisingu finansų įstaigų veiklos vykdymu, tinkamu elgesiu su klientais bei sąžiningo finansų rinkų funkcionavimo skatinimu. Verslo etikos priežiūra gali būti skirstoma į šiuos elementus:

1. Mažmeninių klientų apsauga:

- Privalomos informacijos teikimas;
- Tikslios ir aukštos kokybės konsultacijos;
- Pareiga rūpintis.

2. Rinkos funkcionavimas:

- Skaidri prekyba;
- Manipuliavimo rinkomis prevencija;
- Informacijos pateikimas emitentams.

Amerikiečių autorių Stuart I. Greenbaum ir Anjan V. Thakor (2007) teigimu, kartu su bankų reguliavimo didėjimu plėtėsi ir bankų priežiūros uždaviniai: konkurencijos skatinimas, institucinio

patikimumo apsauga, vartotojų apsauga ir monetarinis reguliavimas. Pasak minėtų mokslininkų, bankų veiklos reguliavimo tikslai apima informacijos atskleidimo reikalavimus, kovą su diskriminacija, reinvestavimo standartus, pinigų rezervų reikalavimus, minimalaus kapitalo reikalavimus, bankų filialų ir dukterinių įmonių veiklos apribojimus, paskolos dydžio vienam skolininkui apribojimus ir indėlių palūkanų normų lubas.

Bankų priežiūros tikslai, be jokios abejonės, yra tarpusavyje susiję, tačiau mokslinėje literatūroje randamus ir apibūdinamus bankų priežiūros tikslus galima suskirstyti taip:

1. Sisteminės rizikos mažinimas.
2. Finansų įstaigų patikimumo ir saugumo užtikrinimas.
3. Klientų ir investuotojų teisių apsauga.
4. Teisingos ir efektyvios finansų rinkų veiklos skatinimas.

Sisteminė rizika – „tai rizika, kad nepalankūs veiksniai keliose finansų institucijose dėl tarpusavio sąsajų gali paveikti ir kitas sistemos mastu svarbias finansų institucijas“ (Finansų sistemos rizikos veiksniai, LB). Finansų sistemos stabilumui užtikrinti yra taikoma sisteminės rizikos priežiūra, o sisteminės rizikos priežiūros objektas – tai bankų saugumas ir patikimumas. Bankų veiklai yra būdinga didelė sisteminė rizika, nes žlugus vienam bankui, kyla grėsmė žlugti ir kitiems kreditų rinkos dalyviams. Pagrindinė kredito rinkos dalyvių jungtis – tai pastovus kapitalo srautas. Bankas, neįgyvendinantis savo finansinių įsipareigojimų, kelia grėsmę visam bankų sektoriui.

Bankų kapitalo struktūra labai skiriasi nuo kitų kompanijų kapitalo struktūros. Jų turtą sudaro suteiktos paskolos ūkiams ir kitiems bankams, o pelningumas priklauso nuo skolininkų pinigų, kurie už skolą mokami bankui. Šių finansų įstaigų nuosavo kapitalo dalis, palyginti su kitomis įmonėmis, yra labai maža. Turėdami santykinai mažai nuosavo kapitalo, bankai tampa labai jautrūs nepalankiomis ekonominėmis sąlygomis, tad efektyvi veiklos priežiūra turi siekti užtikrinti jų *patikimumą ir saugumą*. Siekiant užtikrinti sėkmingą bankų sistemos funkcionavimą, yra labai svarbu stebėti bankų mokumo pokyčius bei tai, kaip jie užtikrina klientų turto apsaugą. Tradiciškai bankų priežiūra remiasi daugeliu taisyklių, reglamentų, bei tyrimų, kuriais vertinamas bankų kapitalo pakankumas, turto kokybė, valdymo kokybė, pajamos, likvidumas bei jautrumas rinkos rizikai. Bankų saugumo ir patikimumo užtikrinimas yra labiau susijęs su norminių aktų bei riziką ribojančių normatyvų įgyvendinimo apžvalga ir įvertinimu.

Bankų priežiūros tikslas užtikrinti bankų patikimumą ir saugumą remiasi riziką ribojančiu reguliavimu, kurio siekis, pasak Raškinio (2002) yra klientų interesų apsauga. Finansinės *vartotojų apsaugos* reglamentavimas parodo finansų priežiūros politikos formuotojų susirūpinimą dėl finansų institucijų ir jų klientų santykių. Riziką ribojančios priežiūros institucijos visame pasaulyje turi bendrą tikslą sukurti ir atkurti (ypatingai po 2008 m. finansų krizės) vartotojų pasitikėjimą, sugriežtinant bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus bei apsaugoti indėlininkų interesus. Viena iš vartotojų apsaugos

formų - tai indėlių draudimo sistema. Tai reiškia, jog vyriausybė kompensuoja indėlius sąskaitose, jei bankas žlunga. Tačiau indėlių sistema ne tik siekiama apsaugoti vartotojus, bet ir prisidedama prie pasitikėjimo finansų sistema. Jei indėlių draudimo sistema neegzistotų, klientai, dedami indėlius, jaustųsi visiškai nesaugūs ir ypatingai jautriai reaguotų į bet kokias galimas grėsmes, o tai, savo ruožtu, skatintų santaupų atsiėmimą ir taptų bankų likvidumo trūkumo priežastimi.

Bankų priežiūra turi *skatinti finansų rinkas veikti teisingai ir efektyviai*. Gerai funkcionuojančios rinkos pasižymi tuo, jog rinkos kainos atspindi teisingą informaciją apie visus finansų sistemos dalyvius. Efektyvi kainodara pasiekama laikantis rinkos taisyklių, užkertančių kelią nekonkurencingam elgesiui. Šiomis taisyklėmis skatinamas skaidrumas bei siekis atskleisti reikšmingą informaciją investuotojams. Priežiūros institucijos turi užtikrinti, kad investuotojams būtų prieinama tiksli informacija apie verslą ir finansinę veiklą, kainas, kuriomis perkami ir parduodami vertybiniai popieriai, bei kita svarbi informacija. Tokios informacijos atskleidimas leidžia rinkos dalyviams priimti optimalius investicinius sprendimus. Tuo tarpu investuotojai norėtų gauti pačią tiksliausią informaciją, kuria remdamiesi galėtų atlikti teisingą investicinį sprendimą.

Egzistuoja teorijos, kurios vis dėlto prieštaringai vertina bankų priežiūrą. Kai kas teigia, jog finansų sektoriaus sistema kinta pagal Čarlzo Darvino evoliucijos dėsnius. Šią teoriją pritaikant finansų institucijoms, norima pasakyti, jog reguliuotojai gali objektyviau spręsti problemas, susitaikyti su nesėkmėmis ir iš jų pasimokyti, pripažinti sunkius sistemų griūties padarinius, skatinti sistemų ir procesų įvairovę, kovą su sukčiavimu bei laikytis griežtų reguliavimo standartų esant natūraliai atrankai. Tačiau yra ir kur kas kategoriškesnių teorijų. Pavyzdžiui, bankų priežiūros kritikai (Dowd 1996, Knorr 1999) teigia, jog bankų kontrolė iškreipia finansų rinkas, trukdo ekonomikai laisvai funkcionuoti, netgi kai kuriais atvejais skatina finansų rinkų stagnaciją. Skeptikai (Knorr 1999; Barbrock 1993) pabrėžia, jog bankų reguliavimo institucijų kišimasis dažnai kliudo konkurencijai.

Pažymėtina, kad indėlių draudimo sistema susilaukė ypatingai daug kritikos dėl savo indėlio į „moralinę atsakomybę“. Pasak šios sistemos skeptikų, indėlių draudimo sistema mažina bankų paskatas prižiūrėti savo turto kokybę. Be to, per didelis pasitikėjimas indėlių draudimo sistema gali indėlininkus skatinti liautis kaupti informaciją apie bankų veiklos kryptis bei strategijas. Bankams blogai prižiūrint savo turto kokybę, o indėlininkams atmetinai žiūrint į investavimą, gali išaugti blogų paskolų kiekis. Grandininė šių procesų reakcija baigtusi pačios indėlių draudimo sistemos griūtimi, nes valstybė nebeišgalėtų padengti visų indėlių, iššvaistytų blogoms paskoloms.

Nepaisant teorijų, prieštaringai vertinančių priežiūros institucijų kišimąsi į finansų sistemos veiklą, veiksminga bankų sistemos priežiūra, yra būtina sąlyga sėkmingam bankų funkcionavimui užtikrinti. Atsižvelgiant į tai, jog bankų sektoriaus veikla turi daug įtakos visos finansų sistemos stabilumui, bankų veiklos reguliavimas turi būti skaidrus ir aiškiai reglamentuotas. Tačiau nederėtų pamiršti, jog

bankininkystė – taipogi verslas, tad bankų reguliavimo nauda turi būti didesnė už bankų reguliavimo kaštus, nes bankų reguliavimas – tai kartu ir papildomos išlaidos. Bankų priežiūra turėtų būti taisyklingai subalansuota, o bankų veiklos reguliavimas turi ne slopinti, o atvirkščiai – skatinti ekonomikos augimą (Kropas, 2013). Neatsakingo požiūrio į bankų veiklą kaina gali tapti sisteminė bankų griūtis, pereinanti į ekonominę recesiją. Tad sisteminės rizikos priežiūra, bankų patikimumo užtikrinimas, vartotojų apsauga bei teisinga finansų rinkų veikla turi išlikti pagrindiniais bankų veiklos reguliavimo tikslais.

1.3. Finansų institucijų priežiūros modeliai ir jų taikymas

Kaip jau minėta, finansų rinką sudaro trys pagrindiniai sektoriai: kredito įstaigų, draudimo ir finansinių priemonių. Siekiant įgyvendinti šių finansų institucijų priežiūrą, skirtingose valstybėse yra taikomi skirtingi priežiūros modeliai, kurie modifikuojami atsižvelgiant į šalies finansų rinkų ypatumus. Pastaraisiais metais, sparčiai keičiantis finansų institucijų veiklai bei plečiantis teikiamų finansinių produktų ir paslaugų asortimentui, finansų institucijos tampa vis labiau įvairiapusiškesnės, o jų struktūros – sudėtingesnės. Atsižvelgiant į vis labiau nykstančias ribas tarp finansinių sektorių, pokyčiai vyksta ir finansų įstaigų priežiūroje, o kartu dėl tos pačios priežasties kinta ir finansų priežiūros modelių taikymas (Schoenmaker, 2011). Siekiant sukurti tinkamiausią ir veiksmingiausią finansų įstaigų priežiūros modelį, pasak Raškinio (2002), yra būtina „<...> įvertinti pasirinkto priežiūros modelio ir finansų įstaigų priežiūros sąnaudų priklausomybę“ (52 p.). Pasirinktas priežiūros modelis turi užtikrinti veiksmingą priežiūros institucijų bendradarbiavimą ir priežiūros tikslų įgyvendinimą.

Nors nėra dviejų identiškų priežiūros institucijų, kurios kontroliuotų finansų įstaigas ir finansų rinkas remdamosi visiškai vienodais principais, visuotinai priimti finansų priežiūros modeliai gali būti skirstomi į keturias pagrindines kategorijas:

- *Institucinis modelis;*
- *Funkcinis modelis;*
- *Integruotas modelis;*
- *Twin Peaks modelis* (Group of Thirty, 2008).

Institucinis priežiūros modelis. Institucinis priežiūros modelis yra tradicinis finansų priežiūros ir reguliavimo modelis. Teisinis finansų įstaigos statusas (pvz., komercinis bankas, finansų brokeris arba draudimo kompanija) iš esmės parodo, kuriai priežiūros institucijai pavesta prižiūrėti finansinės įstaigos veiklą, siekiant kontroliuoti jos saugumą, patikimumą ir verslo etiką. Šis teisinis statusas taip pat apibrėžia finansų rinkos subjekto veiklos sritis. Tačiau laikui bėgant, finansų įstaigoms, turinčioms skirtingą teisinį statusą, imta leisti užsiimti tokia pačia ar panašia veikla, tad jų priežiūros institucijoms taip pat teko išplėsti savo priežiūrinės veiklos sritį (Group of Thirty, 2008).

Dėl didelių pokyčių finansinių paslaugų sferoje, institucinis priežiūros modelis pastaruoju metu tampa vis sunkiau pritaikomas, kadangi jis remiasi tam tikrais finansų institucijų verslo modeliais, kurie paprasčiausiai nebeegzistuoja. Daugybė finansinių įstaigų šiandieniniame pasaulyje teikia daug skirtingų produktų ir paslaugų, tad įstaigų, teikiančių tik vienos rūšies produktus ir paslaugas, skaičius mažėja. Finansų rinkos dalyviai kuo toliau, tuo labiau įsitraukia į skirtingą finansinę veiklą, nepaisant to, kokiam teisiniam statusui priklauso vienokia ar kitokia veikla užsiimanti finansų institucija.

Dėl potencialių neatitikimų tarp priežiūros taisyklių ir reglamentų taikymo skirtingoms priežiūros institucijoms, institucinis modelis nėra itin efektyvus. Be to, priežiūrą atliekant pagal šį modelį, susiduriama su iššūkiais, susijusiais su integracija ir globalizacija. Tos pačios arba ekonomiškai panašios veiklos gali būti vykdomos subjektų, kurie yra teisiškai apibrėžti kaip bankai, draudimo kompanijos, ar vertybinių popierių administravimo institucijos, tačiau atskiri instituciniai priežiūros vienetai jų veiklos priežiūrą gali vykdyti skirtingai. Skirtingos priežiūros institucijos gali imtis skirtingų finansų įstaigų kapitalo vertinimų ar veikti pagal skirtingas vartotojų apsaugos taisykles. Praktiniu požiūriu institucinis priežiūros modelis gali būti pats sudėtingiausias būdas palaikyti finansinį stabilumą, atsižvelgiant į tai, kiek finansų paslaugų institucijų ir produktų išsivystė iš atskirų finansų sektorių – bankininkystės, draudimo ir finansinių priemonių (Group of Thirty, 2008).

Atskirai priežiūros institucijai plečiant savo veiklos sritį, kuri jai priklauso pagal prižiūrimos finansų institucijos teisinį statusą, gali būti, jog ta veikla sutaps su kitos priežiūros institucijos kompetencijai priklausančia priežiūrine veikla. Kraštutiniu atveju tai gali baigtis tuo, jog skirtingos priežiūros institucijos atliks tų pačių finansų sektorių priežiūrą taikydamos skirtingas priežiūros taisykles ir atlikdamos skirtingus vertinimus. Be to, institucinis modelis nėra veiksmingas ir dėl to, jog neturi atskiro priežiūros subjekto, kuris galėtų šimtu procentų apžvelgti visą rinką ir veiksmingai atlikti sisteminės rizikos prevenciją.

Funkcinis priežiūros modelis. Taikant funkcinį priežiūros modelį, finansinių institucijų priežiūra atliekama neatsižvelgiant į jų teisinį statusą. Kiekviena finansinės veiklos sritis pagal šį priežiūros modelį gali turėti savo atskirą priežiūros instituciją. Jeigu atskiras finansų rinkų dalyvis vykdo keletą skirtingų finansinių veiklų, į kurias įeina bankininkystė, finansinių priemonių administravimo ir draudimo veikla, kiekviena finansinė veikla būtų prižiūrima atskirų priežiūros institucijų. Tokia priežiūros institucija turi būti atsakinga už tam tikrą funkciją atliekančio finansų rinkos subjekto patikimumą, saugumą bei verslo etiką. Funkcinio priežiūros modelio problema yra ta, jog kiekviena finansinė veikla turi būti aiškiai suskirstyta į kategorijas (Group of Thirty, 2008).

Jei institucinis priežiūros modelis apima finansų įstaigų veiklą atsižvelgiant į tų įstaigų teisinį statusą, tai funkcinis priežiūros modelis apima finansų įstaigos veiklą funkcinio požiūriu. Funkcinės priežiūros nauda yra ta, kad atskiras priežiūros subjektas bent jau teoriškai gali taikyti vienodas priežiūros taisykles visoms to paties sektoriaus įstaigoms, nepaisant jų teisinio statuso.

Viena didžiausių funkcinio modelio problemų yra ta, jog gali būti sunku atskirti, kokia veikla patenka į atskirų priežiūros institucijų kompetencijos rėmus. Plečiantis finansų produktų ir paslaugų įvairovei, plečiasi ir priežiūros institucijų leidžiamos vykdyti finansinės veiklos spektras. Tačiau vykstant šiam procesui, priežiūros institucijos nenori perleisti savo atsakomybių kitoms priežiūros institucijoms. Atsižvelgiant į tai, kai kuriais atvejais kelių reguliavimo institucijų priežiūrinė veikla gali sutapti. Su tuo susijusi ir kita gana didelė funkcinio priežiūros modelio problema, kuomet produktų ir paslaugų inovacijos gali būti slopinamos nesutarimų tarp atskiras veiklos sritis prižiūrinčių institucijų. Esant šioms nesutarimams, atsiranda tikimybė, jog finansinės įstaigos savo inovatyvią veiklą perkels į kitą šalį, kurioje neegzistuoja funkcinės priežiūros neapibrėžtumas.

Atliekant priežiūrą pagal šį modelį, finansinės įstaigos susiduria su skirtingomis priežiūros institucijomis, kas dažnai yra brangu, atima daug laiko ir pastangų. Su tokiomis pačiomis problemomis gali susidurti ir pačios priežiūros institucijos, koordinuodamos savo veiklą bei tarpusavyje komunikuodamos.

Dar vienas funkcinio modelio trūkumas yra tas, kad nė viena priežiūros institucija neturi pakankamai informacijos apie visas finansų institucijų veiklas tam, kad galėtų stebėti sistemine riziką. Sprendžiant sisteminės rizikos problemas, gali prireikti tokios priežiūros institucijos, kuri turėtų įgaliojimus veikti visoje finansų sistemoje.

Integruotas priežiūros modelis. Pagal integruotą modelį egzistuoja vienas universalus finansų institucijų priežiūrą atliekantis priežiūros subjektas, kuris turi užtikrinti visų finansų rinkos sektorių saugumą, patikimumą bei verslo etiką. Per pastarąjį dešimtmetį šis modelis įgijo gan nemažą populiarumą. Integruotas priežiūros modelis dar kitaip kartais yra vadinamas „FSA modeliu“, nes pati geriausia šio modelio apraška – tai Finansinių paslaugų tarnyba (angl. Financial Services Authority, FSA), savo veiklą atliekanti Jungtinėje Karalystėje (Group of Thirty, 2008).

Integruotas požiūris į finansų priežiūrą tapo gana populiarus per keletą pastarųjų metų, nes dauguma priežiūros institucijų pripažino, jog finansų institucijų veiklos modeliuose vyksta daugybė pokyčių. Pagrindinis integruoto priežiūros modelio pranašumas yra tas, jog ši priežiūros metodika nesukelia sumaišties tarp atskirų priežiūros sričių, ko negalima būtų pasakyti apie institucinį ir funkcinį modelius.

Dar vienas žymus šio modelio privalumas yra tai, kad integruota priežiūra suteikia išsamesnę informaciją apie kontroliuojamų įmonių veiklą. Tokia priežiūra yra ne tik išsami, bet ir plačiai aprėpiama. Priežiūros institucija gali įvertinti, ar laikomasi teisės aktų reikalavimų, apžvelgti veiklos problemas, valdymo kokybę bei rizikos valdymą. Tai iš esmės suteikia priežiūros institucijai galimybę į įmonę pažvelgti holistiškai ir reaguoti į veiklos pokyčius laiku. Finansinių institucijų, veikiančių daugelyje įvairių finansinių sričių, priežiūra gali būti žymiai paprastesnė, efektyvesnė bei ne tokia brangi, nes priežiūra vykdoma vieno institucinio vieneto. Be to, dauguma finansinių institucijų pripažįsta

būtent tokį priežiūros metodą, nes esant vienam prižiūrėtojui, įmonei bus taikomos aiškesnės ir nuoseklesnės veiklos taisyklės.

Nepaisant integruoto priežiūros modelio privalumų, šis modelis turi ir trūkumų. Egzistuojant tik vienai priežiūros institucijai, išlieka tikimybė, jog ji gali nepastebėti kokio nors finansų įstaigos veiklos trūkumo, o kitos priežiūros institucijos, kuri būtų savotiškas užnugaris, paprasčiausiai nėra. Suskaidytos priežiūros šalininkai teigia, jog tarpusavyje persipinančios jurisdikcijos gali padidinti problemos atpažinimo tikimybę. Esant monolitinei priežiūros sistemai, jokios papildomos patikros neegzistuoja.

Integruotas priežiūros modelis gali būti per didelis ir per sudėtingas veiksmingai valdyti didelę finansų rinką. Didelė ir integruota finansų priežiūros institucija, atliekanti priežiūrą visuose finansų sektoriuose, tikriausiai turės padalinti savo darbą valdomiems funkciniam vienetams. Komunikacija ir informacijos sklaida tarp įvairių funkcinį padalinių didelėje priežiūros institucijos organizacijoje gali būti sudėtinga lygiai taip pat, kaip ir vykdam priežiūrą atskiroms priežiūros institucijoms pagal funkcinį priežiūros modelį. Be to, viena integruota priežiūros institucija turi potencialo tapti klasikine monopoline biurokratija, kuriai trūksta konkurencijos priežiūrinėje veikloje.

Twin Peaks priežiūros modelis. Šis modelis remiasi tiksliniu reguliavimo principu ir numato priežiūros funkcijų atskyrimą tarp dviejų priežiūros institucijų: viena atlieka saugos ir patikimumo užtikrinimo funkcijas, o kita rūpinasi verslo etika ir vartotojų apsauga.

Twin Peaks požiūris į finansų priežiūrą susideda iš visų integruoto modelio privalumų bei tuo pačiu atkreipia dėmesį į priešpriešas tarp pagrindinių priežiūrinės veiklos tikslų: saugumo, patikimumo ir skaidrumo bei vartotojų apsaugos. Šis modelis dar kitaip vadinamas „priežiūra pagal tikslus“. Vienos finansų priežiūros tarnybos tikslas yra riziką ribojantis reguliavimas, kurio pagrindinis tikslas - finansų institucijų saugumas ir patikimumas. Antroji priežiūrinė institucija siekia sutelkti dėmesį pirmiausia ties verslo etikos ir vartotojų apsaugos problemomis. Šis modelis - tai optimalus būdas užtikrinti, kad skaidrumo, rinkos vientisumo ir vartotojų apsaugos klausimai gautų pakankamai dėmesio. Be to, *Twin Peaks* modelis skirtas užtikrinti, kad prekybos apsauga būtų vienodai taikoma visiems finansų produktams, nepaisant teisinio produkto parduodančios finansų įmonės statuso (Group of Thirty, 2008).

Twin Peaks modelis padeda atskirti riziką ribojančių priežiūros institucijų veiklą nuo prižiūrinčių vartotojų apsaugą institucijų veiklos, kadangi šių institucijų tikslai iš esmės vienas kitam prieštarauja. Tačiau net ir tada, kai šie du tikslai yra padalinti atskiroms priežiūros institucijoms, įtampa tarp jų gali atsirasti, kai finansų institucijų žlugimo atveju rizikos ribojimo ir sisteminio stabilumo problemos yra vertinamos nepaisant vartotojų apsaugos problemų.

Pateiktuose paveiksluose (žr. 2 ir 3 pav.) pavaizduotos kelios *Twin Peaks* modelio modifikacijos. Antrame paveiksle (žr. 2 pav.) pavaizduota, jog rizikos priežiūrą atlieka centrinis bankas, o verslo etikos priežiūrą – atskira verslo etikos priežiūros institucija.

Tikslas \ Sektorius	Makroprudencinė priežiūra	Mikroprudencinė priežiūra	Verslo etikos priežiūra
Bankai	Centrinis bankas		Verslo etikos priežiūros institucija
Vertybinių popierių rinkos			
Draudimo kompanijos			

Šaltinis: Richard J. Herring ir Jacopo Carmassi, 2007, 36 p.

2 pav. *Twin Peaks* modelio modifikacija: CB atlieka prudencinę priežiūrą

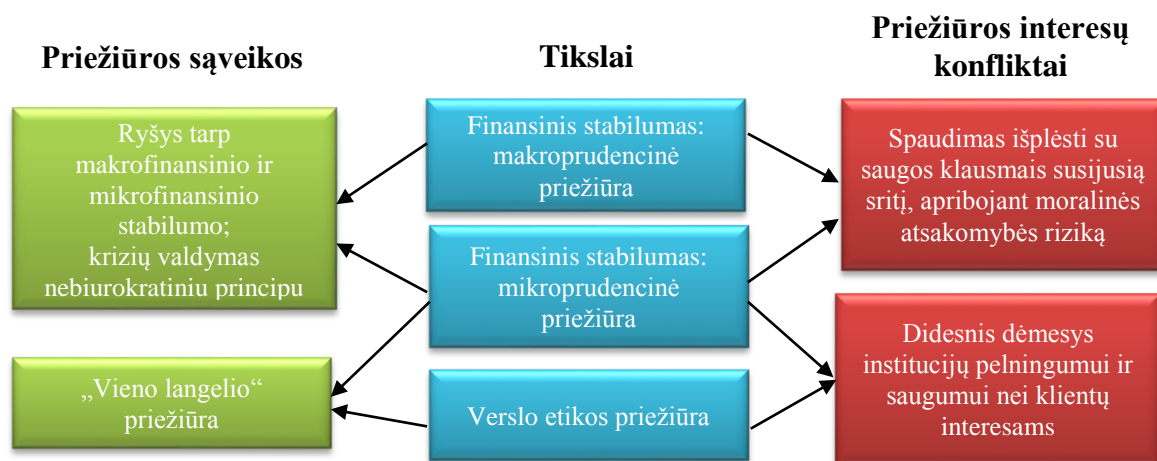
Trečiame paveiksle (žr. 3 pav.) pavaizduota, jog centrinis bankas atlieka makroprudencinę visų finansų sektorių priežiūrą, t. y. makrolygiu atlieka visų finansų rinkos dalyvių riziką ribojančią priežiūrą. Mikroprudencinė priežiūra patikėta atlikti mikroprudencinės ir verslo etikos priežiūros institucijoms.

Tikslas \ Sektorius	Makroprudencinė priežiūra	Mikroprudencinė priežiūra	Verslo etikos priežiūra
Bankai	Centrinis bankas	Mikroprudencinę priežiūrą atliekanti institucija	Verslo etikos priežiūros institucija
Vertybinių popierių rinkos			
Draudimo kompanijos			

Šaltinis: Richard J. Herring ir Jacopo Carmassi, 2007, 37 p.

3 pav. *Twin Peaks* modelio modifikacija: CB atlieka makroprudencinę priežiūrą

Kremers et al.(2003) sukūrė sistemą, padedančią analizuoti finansų priežiūros modelių privalumus ir trūkumus, išvardijant priežiūros institucijų interesų sąveikas ir konfliktus. Paveiksle (žr. 4 pav.) matomos apibendrintos potencialios sąveikos ir konfliktai.

Šaltinis: Kremers et al., 2003, 235 p.

4 pav. Priežiūros sąveikos ir konfliktai

Pirmoji sąveika gaunama sujungus sisteminės rizikos priežiūrą (makroprudencinę) su finansų institucijų veiklos riziką ribojančia priežiūra (mikroprudencine). Sąveika tarp stabilumo klausimų finansų įstaigų lygmenyje (mikro) ir stabilumo klausimų visos ekonomikos mastu (makro) reiškia, jog egzistuoja galimybė veikti greitai ir ryžtingai esant kritinei situacijai. Krizių valdymo sprendimai paprastai turi būti priimami per kelias valandas, o ne per kelias dienas. Suderinus mikroprudencinę ir makroprudencinę priežiūras vienoje institucijoje, užtikrinama, jog visa reikiama informacija yra prieinama per trumpą laiką ir kad sprendimas imtis veiksmų gali būti greitai priimtas.

Pirmasis galimas interesų konfliktas tarp sisteminės priežiūros (makroprudencinės) ir finansų institucijų veiklos riziką ribojančios priežiūros (mikroprudencinės) susijęs su paskutinio skolintojo operacijomis, atliekamomis centrinio banko. Kaip susitvarkyti su spaudimu išplėsti paskutinio skolintojo operacijų naudą visoms finansų įstaigoms prieš tokio skolinimo kaštus? Jeigu paskutinio skolintojo operacijos bus nesėkmingos, gali būti patirta dar daugiau nuostolių. Be to, šiuo atveju išryškėja konfliktas tarp paskutinio skolintojo operacijų ir moralinės atsakomybės – siekiant išvengti finansinės panikos, nuslepama tam tikra informacija, kas prieštarauja skaidrumo politikai. Daugelis centrinių bankų į minėtą klausimą atsako sumažindami paskutinio skolintojo operacijų galimybę bankams, kurie turi įtakos sisteminei rizikai. Be to, paskutinio skolintojo operacijos negalimos draudimo kompanijoms. Tačiau finansinėms grupėms integruojantis gali tapti dar sunkiau atskirti bankininkystę nuo kitos finansų institucijų veiklos, kas duoda pagrindo paskutinio skolintojo operacijų galimybei (Kremers et al., 2003).

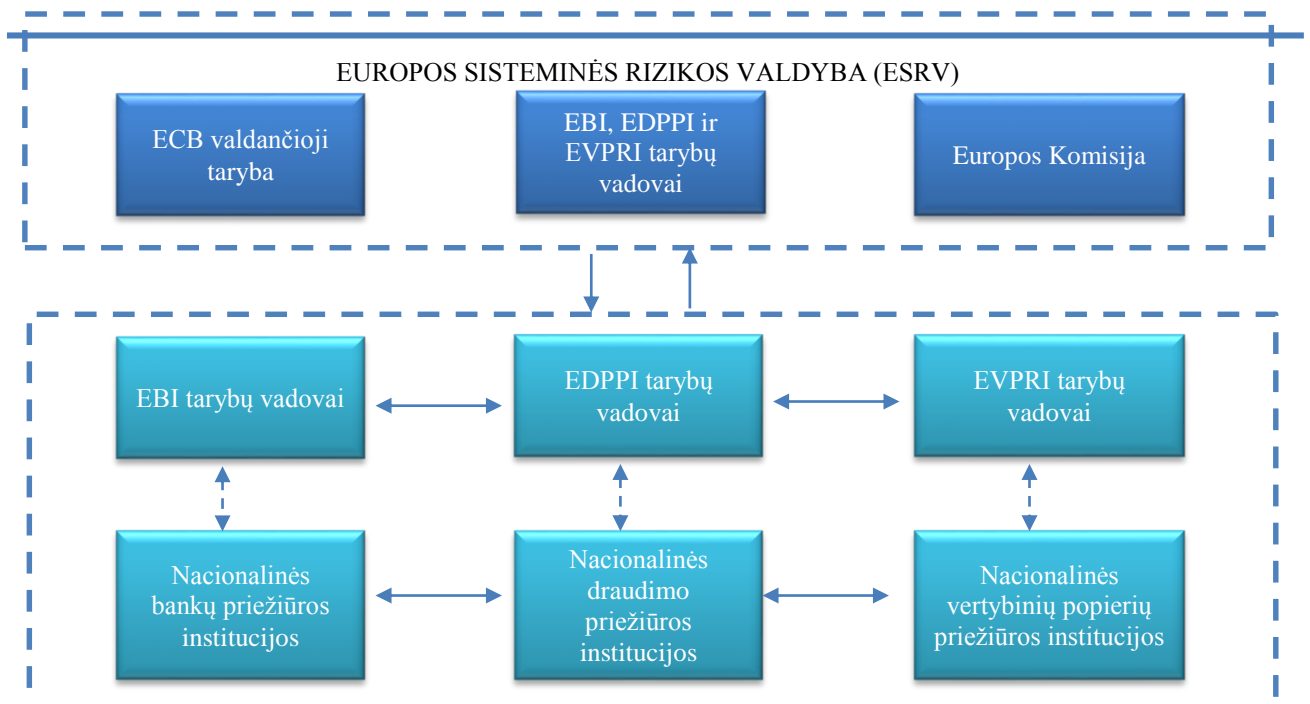
Antroji sąveika šiame paveiksle vaizduoja „vieno langelio priežiūrą“, t. y. sąveiką tarp mikroprudencinės priežiūros ir verslo etikos priežiūros. Tai reiškia, jog ši sąveika priešinasi visų finansų rinkos dalyvių, turinčių vieną priežiūros instituciją, veiklai, susijusiai tik su prudencine ir verslo etikos priežiūra. Sąveika tarp šių tikslų padeda suderinti skirtingas priežiūrinės veiklas vienoje institucijoje.

Antrasis galimas interesų konfliktas tarp mikroprudencinės ir verslo etikos priežiūros susijęs su skirtingo pobūdžio tikslais. Riziką ribojanti priežiūros institucija suinteresuota finansinių įstaigų

patikimumu, įskaitant ir pelningumą. Tuo tarpu verslo etikos priežiūrą atliekanti institucija susikoncentruoja ties klientų interesais. Finansų stabilumo ir verslo etikos užtikrinimo atsakomybių susimaišymas gali paskatinti priežiūros instituciją teikti pirmenybę vienam iš priežiūros tikslų. Atskiriant priežiūros funkcijas, verslo etikos prižiūrėtojas gali veiksmingai analizuoti galimus interesų konfliktus tarp finansinių institucijų ir jų klientų tol, kol sutelktas dėmesys vien į klientų interesus. Kita vertus, finansų institucijų stabilumo tikslas skatina visuomenės pasitikėjimo palaikymą ir gali reikalauti diskretiškumo ir konfidencialumo, kas iš esmės prieštarauja skaidrumo palaikymo tikslui.

Tiek suskaidytos, tiek integruotos priežiūros modeliai turi savų plusų ir minusų. Bet kurioje valstybėje pritaikyto priežiūros modelio efektyvumas priklauso nuo lokalių veiksnių, tad nė vienas iš pateiktų modelių negali būti optimalus ar idealiai tinkantis visoms valstybėms. Finansų institucijų priežiūros ir reguliavimo struktūra atskirose valstybėse tam tikra prasme atspindi unikalią kiekvienos valstybės istoriją, politiką, kultūrą, ekonominę plėtrą ir vietinio verslo struktūrą, tad nėra tokios valstybės, kurioje veiktų nė kiek nemodifikuotas ir visiškai sutampantis su vienu iš išvardintų teoriniu modeliu. Atsižvelgiant į tai, šiuo metu gana plačiai paplitusios kelių minėtų priežiūros modelių sintezės.

Europos Sąjungos (ES) finansų sektoriaus priežiūra. Finansų institucijų, o tame tarpe ir bankų priežiūrą atlieka specialios priežiūros institucijos. Komercinių bankų veiklos reguliavimą nacionaliniu lygmeniu atlieka kiekvienos šalies centrinis bankas arba kitos specializuotos priežiūros tarnybos. Tačiau egzistuoja tokios priežiūros institucijos, kurių veikla apima daugiau nei vienos valstybės finansų rinkų institucijų priežiūrą. Pateiktame paveiksle (žr. 5 pav.) pavaizduota Europos finansų priežiūros institucijų sistema.

Šaltinis: Kropas, 2013, 72 p.

5 pav. Europos finansų priežiūros institucijų sistema

Europos Centrinio Banko (ECB) valdančioji taryba, Europos bankininkystės institucija (EBI), Europos draudimo ir profesinių pensijų institucija (EDPPI), Europos vertybinių popierių ir rinkų institucija (EVPRI) ir Europos Komisija sudaro Europos sisteminės rizikos valdybą (ESRV), kuri 2010 m. buvo įkurta kaip nepriklausoma Europos Sąjungos (ES) įstaiga, atsakinga už finansų sistemos makroprudencinę priežiūrą. Atlikdamos makroprudencinės priežiūros funkciją, priežiūros institucijos vykdo finansų sistemos reguliavimą, kuriuo siekiama išvengti sisteminės rizikos ar ją mažinti, taip prisidedant prie finansų sistemos stabilumo ir atsparumo.

Kalbant apie finansų institucijų priežiūros modelius, svarbu paminėti, jog Europos Centrinis Bankas sukūrė Bendrąjį priežiūros mechanizmą, kuriuo siekiama vykdyti naujus bankų priežiūros uždavinius. Bendras priežiūros mechanizmas – tai nauja bankų priežiūros sistema, apimanti ECB ir dalyvaujančių Europos Sąjungos šalių, priklausančių euro zonai, nacionalines kompetentingas institucijas. Pažymėtina, jog šalys, neįsivedusios euro, taip pat gali glaudžiai bendradarbiauti su Bendru priežiūros mechanizmu. Pagal BPM modelį Europos Centrinis Bankas įsipareigoja spręsti uždavinius, susijusius su rizikos ribojimu pagrįsta kredito įstaigų priežiūra. Pagrindinis mechanizmo tikslas – užtikrinti Europos bankų sistemos saugumą ir patikimumą bei padidinti finansinę integraciją ir stabilumą Europoje (ECB, 2014).

Naujasis mechanizmas pradėjo veikti 2014 m. lapkričio mėnesį. Bendrojo priežiūros mechanizmo esminis principas – tiesioginė svarbių kredito institucijų priežiūra, atliekama Europos Centrinio Banko. Kredito įstaigų, neatitinkančių svarbos kriterijų, priežiūra yra vykdoma nacionalinių kompetetingų institucijų, glaudžiai bendradarbiaujant su ECB. Tai reiškia, jog ECB yra atsakingas už bendrą visos bankų sistemos priežiūrą ir gali bet kada nuspręsti vykdyti mažiau svarbių kredito įstaigų priežiūrą.

Kredito institucijų skirstymas į svarbias ir mažiau svarbias yra grindžiamas bendra turto verte, daroma įtaka šalies arba ES ekonomikai bei tarptautinės veiklos mastu. Be to, skirstant kredito institucijas į svarbias ir mažiau svarbias, buvo atsižvelgta į tai, ar kredito institucija prašė arba gavo finansinę paramą iš Europos stabilumo mechanizmo arba Europos finansinio stabilumo fondo (Europos Centrinis Bankas, 2014).

Prie Europos Centrinio Banko kuriamas Bendras priežiūros mechanizmas yra svarbus tuo, kad taikant unifikuotas priežiūros taisykles „bus galima sustabdyti finansų rinkos fragmentacijos tendencijas ir tęsti finansinę integraciją bei užtikrinti tvarų ekonomikos augimą“ (Kropas, 2013, 72 p.). Verta paminėti, jog šiuo mechanizmu siekiama stiprinti ekonominės ir pinigų sąjungos funkcionavimą, didinti pasitikėjimą bankų sistema ir euro zona bei sumažinti priežiūros institucijų nacionalinį šališkumą ir administracinę naštą. Europos Centrinis Bankas, bendradarbiaudamas su dalyvaujančių Europos Sąjungos šalių nacionalinėmis kompetentingomis institucijomis siekia užtikrinti Bendrojo priežiūros mechanizmo veiksmingumą ir nuoseklumą.

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja keturi visuotinai priimti finansų priežiūros modeliai: institucinis, funkcinis, integruotas ir *Twin-Peaks*. Institucinis ir funkcinis modeliai pasižymi suskaidyta finansinių institucijų priežiūra, pagal integruotą priežiūros modelį atliekama konsoliduota finansų institucijų priežiūra, o pagal *Twin-Peaks* priežiūros modelį atskiriama verslo etikos ir prudencinė finansų institucijų priežiūra, atsižvelgiant į tarpusavyje konfliktuojančius priežiūros tikslus. Nepaisant finansų institucijų priežiūros, atliekamos nacionaliniu lygmeniu, egzistuoja tokios priežiūros institucijos, kurių veikla apima daugiau nei vienos valstybės finansų rinkų institucijų priežiūrą. Makroprudencinę priežiūrą Europos Sąjungos lygmeniu atlieka Europos sisteminės rizikos valdyba, o nuo 2014 m. lapkričio mėnesio Europos Sąjungoje pradėjo veikti Bendrasis priežiūros mechanizmas – nauja bankų priežiūros sistema, pagal kurią didžiųjų euro zonoje veikiančių bankų priežiūra yra vykdoma Europos Centrinio Banko.

2. BAZELIO BANKŲ PRIEŽIŪROS KOMITETO SUSITARIMŲ RAIDA IR ĮTAKA BANKŲ PRIEŽIŪROS SISTEMAI

Bazelio bankų priežiūros komitetas yra pagrindinių bankų reguliavimo ir rizikos ribojimo standartų įkūrėjas. Jis buvo įsteigtas 1975 metais didžiojo šalių dešimtuko (G10), kurį sudarė Belgijos, Kanados, Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Japonijos, JAV, Nyderlandų, Didžiosios Britanijos bei Ispanijos priežiūros tarnybos. Pagrindinis komiteto tikslas - harmonizuoti bankininkystės standartus, užtikrinant užsienio bankų veiklos reguliavimą.

Bazelio bankų priežiūros komitetas - tai pasaulinis forumas, bendradarbiaujantis bankų priežiūros klausimais. Pagrindiniai jo uždaviniai - vystyti bankų reguliavimą, priežiūrą ir praktiką pasauliniu lygmeniu, leisti priežiūros rekomendacijas ir tokiu būdu stiprinti finansinį stabilumą (About the Basel Committee, BIS). Savo tikslų komitetas siekia nustatydamas minimalius priežiūros reikalavimus, vystydamas tarptautinės bankų priežiūros metodų veiksmingumą, keisdamasis informacija apie nacionalinės priežiūros priemonės bei bendradarbiaudamas su kitomis priežiūros standartus nustatančiomis organizacijomis.

Komiteto rengiami dokumentai turi įtakos efektyviam ir veiksmingam bankų rizikos valdymui. Vienas iš esminių jo parengtų dokumentų – Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai – kuriuose numatyta, jog banke kylančios rizikos turi būti pripažintos, kontroliuojamos bei prižiūrimos, o banko rizikos valdymo sistema turi atitikti pagrindinius principų reikalavimus (Karpavičienė ir kt., 2004).

Bazelio bankų priežiūros komiteto sprendimai neturi teisinės galios ir nėra privalomi. Komitetas rengia priežiūros standartus tikėdamasis, kad atskiros nacionalinės valdžios institucijos juos įgyvendins. Tokiu būdu komitetas skatina priežiūros konvergenciją ir stebi reguliavimo gairių įgyvendinimą, nesikišant į atskirų šalių priežiūros metodų taikymą (Basel Committee on Banking Supervision, 2013).

Nuo pat komiteto įkūrimo 1975 metais, jo nariai posėdžiauja tris arba keturis kartus per metus. Bazelio bankų komitetą sudaro 27 pasaulio valstybės. Komiteto susirinkimuose šalys atstovaujamos savo centrinių bankų arba kitų bankų priežiūros institucijų valdžios atstovų. Šiuo metu Bazelio bankų komiteto prezidento pareigas eina Švedijos centrinio banko valdytojas Stefan Ingves, išrinktas 2011 m. ir prezidento pareigas eisiantis iki 2017-ųjų.

2.1. „Bazelis I“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai

Netrukus po Bazelio komiteto įkūrimo, jo narės ėmė svarstyti poreikį sukurti oficialius standartus, užtikrinančius tinkamą kapitalo paskirstymą tarptautiniu mastu veikiantiems bankams. Iki naujųjų standartų nustatymo kai kurie tarptautiniai bankai galėjo išvengti savo veiklos priežiūros,

manipuliuodami nacionaliniais bankininkystės aktais geografinių veiklos ribų atžvilgiu. Be to, tarptautiniu mastu veikiantys bankai stengdavosi išvengti savo veiklos reguliavimo, veiklą sąmoningai perkeldami į valstybes, turinčias mažiau griežtų bankų priežiūros taisyklių. Siekdamos užkirsti kelią minėtiems veiksams, 1988 m. liepą G10 valstybės narės priėjo galutinį susitarimą išleisdamos Tarptautinės kapitalo matavimo ir standartų konvergencijos susitarimą (angl. The International Convergence of Capital Measurements and Capital Standards), dar kitaip žinomą kaip „Bazelis I“.

„Bazelis I“ skirstomas į keturis taip vadinamus ramsčius. Pirmasis ramstis apibrėžia banko kapitalo sudedamąsias dalis: pirmojo ir antrojo lygio kapitalą. Įgyvendindami šį Bazelio akordą, bankai privalėjo turėti tą patį pirmosios ir antrosios pakopos kapitalo kiekį. Antrasis ramstis apibrėžia rizikos koeficientą, įvertinant banko turtą atsižvelgus į riziką. Trečiasis ramstis suvienija pirmąjį ir antrąjį ramsčius, sukuriant minimalų kapitalo pakankamumo normatyvą, pagal kurį banko kapitalo ir banko aktyvų, įvertintų pagal riziką, santykis turi būti ne mažesnis kaip 8%. Ketvirtasis ramstis – tai susitarimai, kuriais numatytas kapitalo standartų įgyvendinimas. Kiekvienos šalies narės centrinis bankas įsipareigojo sukurti stiprius priežiūros mechanizmus, užtikrinančius „Bazelis I“ susitarimų laikymąsi.

„Bazelis I“ sukurtas siekiant harmonizuoti kapitalo pakankamumo standartus tik komiteto valstybėms narėms, kadangi jie buvo orientuoti į išsivysčiusias rinkas, kuriose veikė tarptautinės bankininkystės organizacijos, o minimalaus kapitalo reikalavimai buvo taikyti tik tarptautiniu mastu veikiantiems bankams. Susitarime buvo nurodyta, jog rekomendacijos nėra skirtos besivystančioms ekonomikoms. Be to, „Bazelis I“ standartai buvo sukurti stengiantis tinkamai apsaugoti kapitalą nuo bankų paskolų portfelio kredito rizikos, tačiau jie nebuvo taikomi kapitalo apsaugai nuo nacionalinės valiutos svyravimų, palūkanų normų pokyčių ir bendro makroekonominio nuosmukio. Dėl skirtingų rizikų atskirose šalyse Bazelio bankų komitetas nusprendė nepateikti bendrųjų taisyklių dėl rizikų ribojimo, kadangi kiekvienos valstybės rizikos, pasak komiteto, turėjo būti vertinamos pagal unikalius bankų sektoriaus veiklos duomenis (Bryan J. Balin, 2008).

„Bazelis I“ sulaukė nemažai kritikos visų pirma dėl to, kad apėmė tik G10 šalių kredito riziką. Rekomendacijos vertintos kaip pernelyg siauros savo apimtimi norint užtikrinti finansų stabilumą tarptautinėje finansų sistemoje. Kita vertus, jos nebuvo griežtai apibrėžtos, tad buvo abejota jų įtaka valstybėms bei jų bankams. Nesugebėjimas tinkamai pritaikyti komiteto rekomendacijų ir siekis kuo greičiau priimti akordo sąlygas sukėlė per didelį Bazelio nuostatų taikymo neapibrėžtumą ir sudarė klaidingą nuomonę, jog „Bazelis I“ buvo pirmasis ir paskutinis akordas, kurio šaliai reikia norint pasiekti stabilumą bankininkystės sektoriuje. Dėl per didelio rizikos koeficientų abstraktumo bankai rado būdų kaip manevruoti tarp nustatytų standartų ir padidinti paskolų portfelio riziką siekdami didesnio pelno. Pažymėtina, kad „Bazelis I“ pritaikymas besivystančiose rinkose niekad nebuvo svarstomas, tačiau

tarptautinio verslo aplinkos spaudimas savaime įdiegė „Bazelis I“ taisykles besivystančiose ekonomikose, kas sukėlė numatytas ir nenumatytas problemas bankų sektoriuose (Bryan J. Balin 2008).

Apibendrinant, „Bazelis I“ – tai Bazelio tarptautinio bankų priežiūros komiteto sukurta bankų rizikos valdymo sistema, nustačiusi bankų kapitalo pakankamumo reikalavimą ir jo skaičiavimo metodikas, pagal kurias komercinis bankas privalo turėti tam tikrą būtiną minimalų nuosavo kapitalo kiekį rizikingoms banko paskoloms padengti. Nuo pat komiteto įkūrimo pagrindiniu jo veiklos objektu buvo kapitalo pakankamumas. 1980-ųjų pradžioje susirūpinus prastėjančiais pagrindiniais tarptautinių bankų kapitalo rodikliais, komiteto nariai nusprendė siekti kapitalo pakankamumo skaičiavimo metodikų konvergencijos, kas nulėmė bendrą susitarimą dėl požiūrio į rizikos matavimą, atsižvelgiant į bankų balansus. Bendra kapitalo vertinimo sistema vadinama „Bazelio kapitalo akordu“ (arba 1988-ųjų akordu), kuris buvo patvirtintas G10 valdytojų ir išleistas 1988 m. liepos mėnesį. Šis akordas skelbė, jog banko kapitalo ir banko aktyvų, įvertintų pagal riziką, santykis turi būti ne mažesnis kaip 8 %. Normatyvas turėjo būti įgyvendintas iki 1992 metų pabaigos. Galiausiai, nutarimas įsigaliojo ne tik valstybėse narėse, bet ir beveik visose kitose šalyse, kuriose veikė tarptautinė bankininkystė. Tačiau pritaikius „Bazelis I“ reikalavimus, atsirado poreikis tobulinti nuostatas dėl finansų rinkų rizikų kompleksiskumo. Atsižvelgiant į išvadas, gautas iš praktinio „Bazelis I“ sistemos pritaikymo, centrinių bankų valdytojai ir priežiūros institucijų vadovai 2004 m. birželį patvirtino galutinę „Bazelis II“ versiją.

2.2. „Bazelis II“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai

„Bazelis I“ sustabdė kapitalo mažėjimo tendencijas tarptautinėje bankininkystėje ir sustiprino bankų sistemos funkcionavimą (Čiapas, 2013). Tačiau atsižvelgiant į „Bazelis I“ susitarimo spragas, pirmasis susitarimas buvo pakoreguotas ir pakeistas nauju. 1999 m. birželį buvo paskelbtas komiteto pasiūlymas dėl naujos kapitalo pakankamumo sistemos, keičiančios 1988 metų Bazelio akordą, ko pasekoje 2004 m. birželį išleistas naujasis „Bazelis II“ susitarimas. Išlaikant ramsčių sistemą, „Bazelis II“ išplėtė požiūrį į kredito riziką, bankų turtą bei finansų rinkas.

Naujasis „Bazelis II“ susideda iš trijų vienas kitą papildančių ramsčių, kuriuos sudaro:

- Minimalūs kapitalo reikalavimai, kuriais siekta vystyti ir plėsti standartizuotas taisykles, nustatytas 1988 m. akordu;
- Kapitalo pakankamumo ir vidaus vertinimo priežiūros procesas;
- Rinkos drausmė, kuria siekiama paskatinti patikimos bankininkystės praktiką (Basel Committee on Banking Supervision, 2013).

Pirmasis „Bazelis II“ ramstis numatė minimalius kapitalo reikalavimus, skirtus valdyti kredito, rinkos ir operacinei rizikai. Antruoju ramsčiu buvo nustatytas bankų priežiūros procesas bei institucijų bendradarbiavimas. Trečiasis ramstis apibrėžė reikalavimus rinkos disciplinai, užtikrinant informacijos apie bankų rizikos valdymą, kapitalo struktūros ir jo pakankamumo atskleidimą (Jasevičienė, 2013). Apibendrinta „Bazelis II“ ramsčių sistema pavaizduota antroje lentelėje (žr. 2 lent.)

2 lentelė. Naujo Bazelio kapitalo susitarimo („Bazelis II“) trijų ramsčių sistema

I ramstis Minimalaus kapitalo reikalavimai	II ramstis Priežiūros procesas	III ramstis Rinkos drausmė
<p>Kredito rizikai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Standartizuotas metodas; • Pagrindinis vidaus reitingų metodas; • Pažangus vidaus reitingų metodas. 	<p>Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kapitalo paskirstymas; • Rizikos valdymas. 	<p>Reikalavimai atskleidimui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Užtikrinti skaidrumą rinkos dalyviams apie banko rizikas; • Geresnės palyginamumo galimybės.
<p>Rinkos rizikai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Standartizuotas metodas; • Vidiniai VaR modeliai. 	<p>Priežiūros sistema:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Banko vidaus modelių vertinimas; • Viso banko rizikos vertinimas; • Reikalavimų laikymosi priežiūra; • Priežiūros institucijų taikomos sankcijos. 	
<p>Operacinei rizikai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bazinio indikatoriaus metodas; • Standartizuotas metodas; • Pažangieji metodai. 		

Šaltinis: Čiapas, 2013, 203 p.

Pirmasis ramstis, lyginant su „Bazelis I“ nutarimu, išsiplėtė labiausiai, kadangi antruoju Bazelio bankų komiteto susitarimu, pasak Karpavičienės ir kt. (2004 m.), išryškintos pagrindinės rizikos, su kuriomis susiduria bankai bei pateikta „<...> lankstesnė, daugiau rizikų apimanti ir tolesnius rizikų vertinimo būdus taikanti kapitalo pakankamumo metodika (45 p.)“. *Pirmuoju ramsčiu* buvo numatytos dvi metodikos, skirtos įvertinti *kredito riziką*:

- *Standartizuotas metodas* išplečia kapitalo svorius, pateiktus „Bazelis I“ susitarime. Šis metodas yra pagrįstas rizikos koeficientais, kurie yra dauginami iš atskirų turto pozicijų verčių.
- *Vidaus reitingų metodais* bankas pats gali įvertinti su patiriama rizika susijusius kintamuosius (Karpavičienė ir kt., 2004). Be to, šiuo metodu siekta bankus paskatinti kurti vidines rizikos vertinimo sistemas. Vidaus reitingų metodai taip pat skirstomi į dvi grupes: *pagrindinį* ir *pažangųjį* metodus:
 - Taikant *pagrindinį metodą*, bankai apskaičiuoja savo įsipareigojimų nevykdymo tikimybę, pagal kurią priežiūros institucija pateikia prielaidas, susijusias su kiekvienos turto rūšies nuostoliais.
 - *Pažangusis metodas* iš esmės yra labai panašus į pagrindinį, tačiau taikant šį metodą bankas pats daro prielaidas, remdamasis savo paties nustatyta kredito įsipareigojimų neįvykdymo tikimybe.

Atsižvelgiant į *rinkos riziką*, apibrėžtą „Bazelis II“ susitarimo pirmajame ramstyje, siekiama kiekybiškai įvertinti banko rezervus, įvykus nuostolingiems turto kainų pokyčiams. Siekiant įvertinti rinkos riziką, „Bazelis II“ susitarimu išskiriamos dvi sudėtinės rizikos dalys: palūkanų normų ir rinkos svyravimų (t. y. nuosavybės vertybinių popierių vertės, užsienio valiutų, prekybos pozicijų svyravimų) rizikos. Fiksuotoms pajamoms matuoti pasiūlytas *VaR (angl. Value at Risk) metodas*. Pagal šį metodą bankai, siekdami nustatyti rezervus, reikalingus apsisaugoti nuo palūkanų normų ir svyravimų rizikų, gali atlikti skaičiavimus. Tačiau vėlgi šie skaičiavimai turi būti vykdomi priežiūros institucijos žinioje.

„Bazelis II“ susitarimu buvo išplėsta minimalaus kapitalo reikalavimų sritis, atsižvelgiant ir į *operacinę riziką*. Norint apskaičiuoti rezervus, reikalingus apsisaugoti nuo vidinių procesų sutrikimų, netinkamų banko personalo sprendimų, įrangos trūkumų bei kitų išorinių veiksnių, „Bazelis II“ siūlo tris metodus:

- *Bazinio indikatoriaus metodas* rekomenduoja bankams turėti 15 % kapitalo, lygaus vidutiniam trejų metų laikotarpio grynojo pelno kiekiui.
- *Standartizuotas metodas* dalija banką pagal jo verslo kryptis, nustatant pinigų kiekį, kuris apsaugotų banką nuo operacinės rizikos. Kiekviena kryptis yra įvertinta pagal jos santykinį dydį kompanijoje. Kuo mažiau rizikingesnė operaciniu požiūriu banko kryptis (pvz. mažmeninė bankininkystė), tuo žemesni rezervų reikalavimai.
- *Pažangusis vertinimo metodas* kur kas daugiau reikalavimų kelia tiek priežiūros institucijoms, tiek bankams. Taikant šį metodą, bankams leidžiama patiems apskaičiuoti rezervus, skirtus apsisaugoti nuo operacinės rizikos. Tuo tarpu, priežiūros institucijos privalo patvirtinti galutinius bankų sukurtų modelių rezultatus.

Apskaičiavus rezervus, reikalingus norint apsisaugoti nuo operacinės ir rinkos rizikų bei pakoregavus savo turto bazę atsižvelgiant į kredito riziką, bankas, pasak „Bazelis II“, gali apskaičiuoti savo kapitalo pakankamumą. „Bazelis II“ nutarimu nebuvo numatyti jokie pokyčiai dėl pirmosios ir antrosios pakopos kapitalo rezervų lygybės bei 8 % privalomųjų rezervų lygio. Apibendrinant, banko kapitalo pakankamumas pagal „Bazelis II“ nutarimą apskaičiuojamas taip:

$$\text{Rezervai} = 0.08 * \text{Pagal riziką įvertintas turtas} + \text{Operacinės rizikos rezervai} + \text{Rinkos rizikos rezervai}$$

Antrasis ir trečiasis ramsčiai, lyginant su pirmuoju ramsčiu, yra kur kas mažiau sudėtingi ir kompleksiški. *Antruoju ramsčiu* atkreipiamas dėmesys į priežiūrų institucijų ir bankų ryšį bei bendradarbiavimą, išplečiant priežiūros institucijos teises bankų veiklos atžvilgiu. Priežiūros institucijoms pagal šį ramstį suteikiamos teisės ir įgaliojimai įvertinti bankų vidaus rizikos tvarką pagal pirmajame ramstyje pasiūlytus metodus. Priežiūros institucijos, esant reikalui, taip pat gali peržiūrėti banko kapitalo paskirstymo politiką bei paskirti atsakingus asmenis stebėti, ar bankai neiškreipia rizikos

pozicijų. Bankai, savo ruožtu, yra atsakingi už savo rizikos ataskaitų parengimą ir, jei bankas šios ataskaitos neparuošia, priežiūros tarnybos turi teisę bankui skirti baudą.

Pagal „Bazelis II“ susitarimą buvo išplėsti dar keli reikalavimai. Pirmiausia, priežiūros institucijoms leista sukurti papildomus „kapitalo buferio“ reikalavimus, jeigu bankai stengiasi apeiti minimalius kapitalo reikalavimus, numatytus pirmajame ramstyje. Be to, siekiant išvengti pasikartojančių finansų krizių, bankų priežiūros institucijos ragintos iš anksto imtis veiksmų ir joms suteiktos galios imtis baudžiamųjų priemonių, jei kapitalo rezervai neatitinka minimalių reikalavimų.

Trečiuoju ramsčiu siekiama padidinti rinkos drausmę šalies bankų sektoriuje ir skatinti didesni skaidrumą rinkoje. Duomenys apie banko kapitalą ir prisiimamą riziką, kurie buvo prieinami tik priežiūros institucijoms, „Bazelis II“ nutarimu rekomenduojami atskleisti plačiajai visuomenei. Statistika apie banko turimą kapitalą, pagal riziką įvertintus kapitalo pakankamumo rodiklius, banko rezervų, skirtų kredito, operacinei ir rinkos rizikai, apskaičiavimai, rekomenduojami paviešinti kas ketvirtį. Šiais žingsniais akcininkai skatinti siekti rizikos prisiėmimo ir bankų rezervų užtikrinimo metodų disciplinos.

Nepaisant „Bazelis II“ susitarimo indėlio į bankų veiklos priežiūros gerinimą, šis nutarimas susilaukė nemažai kritikos. Daug diskusijų sukėlė neaiškiai apibrėžta „kapitalo buferio“ metodika ir šios metodikos tikslingumas. Prieštarinių vertinimų susilaukė ir daug kainuojantis naujų rizikos matavimo vidinių reitingų metodų įdiegimas. Ši problema tapo ypatingai opi mažesniems bankams, kadangi brangių vidinių reitingų metodų taikymas sąlygojo jų kaštų augimą, kas nulėmė didesnio kapitalo suformavimą, lyginant su dideliais bankais. Tai, savo ruožtu, padidino didžiųjų bankų konkurencinį pranašumą prieš mažuosius. „Bazelis II“ kritikai nuogaštavo, kad laikantis naujų reikalavimų, pakils bankinių paslaugų kainos (Karpavičienė ir kt., 2004). Be to, daugelis skeptikų pabrėžė minimalių kapitalo reikalavimų procikliškumą, kadangi ekonomikos nuosmukio metu dėl patiriamų nuostolių bankų kapitalas mažėja, o pagal riziką įvertintas turtas didėja. Esant tokiai situacijai, mažėja suteiktų paskolų kiekis ir gilėja nuosmukis (Čiapas, 2013).

Verta paminėti, kad „Bazelis II“ rekomendacijos vėlgi buvo skirtos tik G10 valstybėms narėms, o ne kitoms besivystančių valstybių ekonomikoms. Bazelio komitetas, leisdamas nutarimus G10 valstybėms, paraleliai sukūrė atskirus standartus besivystančių rinkų ekonomikoms, kurie pavadinti Pagrindiniais efektyvios bankų priežiūros principais (angl. Core Principles for Effective Banking Supervision). Šis principų rinkinys buvo suformuotas dar 1997 metais, pabaigtas 1999 metais, o vėliau dar kartą peržiūrėtas 2006 metais. Nors minėtieji principai buvo pritaikyti pagal besivystančių rinkų poreikius, jų neapibrėžtumas turėjo ribotą įtaką tarptautinei bankininkystei. Daugiašalės institucijos, tarptautinės reitingų agentūros ir didieji bankai Bazelio akordus laikė tinkamais reguliuoti bankų veiklą pasaulinėje ekonomikoje. Tuo remdamiesi kritikai teigė, jog besivystančių ekonomikų bankų priežiūros

klausimų atskyrimas ir nustūmimas į antrą planą ignoruoja besivystančių ekonomikų bankų priežiūros poreikį.

Apibendrinant galima teigti, jog „Bazelis II“ bankų kapitalo priežiūros sistema buvo sukurta siekiant atspindėti pagrindines rizikas, kurios slepiasi po kapitalo reikalavimais. Pakeitimais siekta skatinti ir tobulinti bankų rizikos valdymą. „Bazelis II“ pagrindų publikavimui buvo intensyviai rengiamasi šešerius metus. Per šį laikotarpį komitetas konsultavosi su bankų sektoriaus atstovais, priežiūros institucijomis, centriniais bankais ir išorės stebėtojais, bandydamas sukurti rizikai jautresnius kapitalo reikalavimus. Tad „Bazelis II“ nutarimai kur kas labiau apibrėžti ir tikslesni, lyginant su ankstesniaisiais, kadangi šiuo reikalavimų paketu buvo praplėsta jo taikymo sritis, sudaryta mažiau galimybių rekomendacijų taikymo interpretacijoms. „Bazelis II“ rekomendacijose įtraukti nauji bankų kapitalui įtaką turintys faktoriai – rinkos ir operacinė rizikos, rinkos drausmė bei priežiūros įgaliojimai.

2.3. „Bazelis III“ susitarimo esmė ir jo įtaka bankų priežiūrai

Atsižvelgdamas į 2008-2009 metų finansų krizės padarinius, Bazelio bankų priežiūros komitetas ėmė iš esmės peržiūrėti egzistuojančią kapitalo pakankamumo reikalavimų programą, kadangi tapo aišku, jog siekiant užkirsti kelią ateities krizėms, bankų priežiūros reikalavimus reikia dar labiau griežtinti. Dėl šių priežasčių Bazelio bankų priežiūros komiteto narės įsipareigojo sukurti naują reikalavimų paketą, sustiprinsiantį bankų ir kitų finansų institucijų reguliavimo aplinką. Nors ankstesnieji „Bazelis II“ susitarime numatyti reikalavimai su nedidelėmis išimtimis tebėra taikomi toliau, trečiajame Bazelio bankų priežiūros reikalavimų pakete jie kur kas labiau sugriežtinti. Be to, bankų priežiūros priemonių rinkinys papildytas įvedant naujus normatyvus bei reikalavimus. „Bazelis III“ susitarimą tradiciškai sudaro trijų ramsčių sistema.

Pagrindiniai „Bazelis III“ susitarimo tikslai:

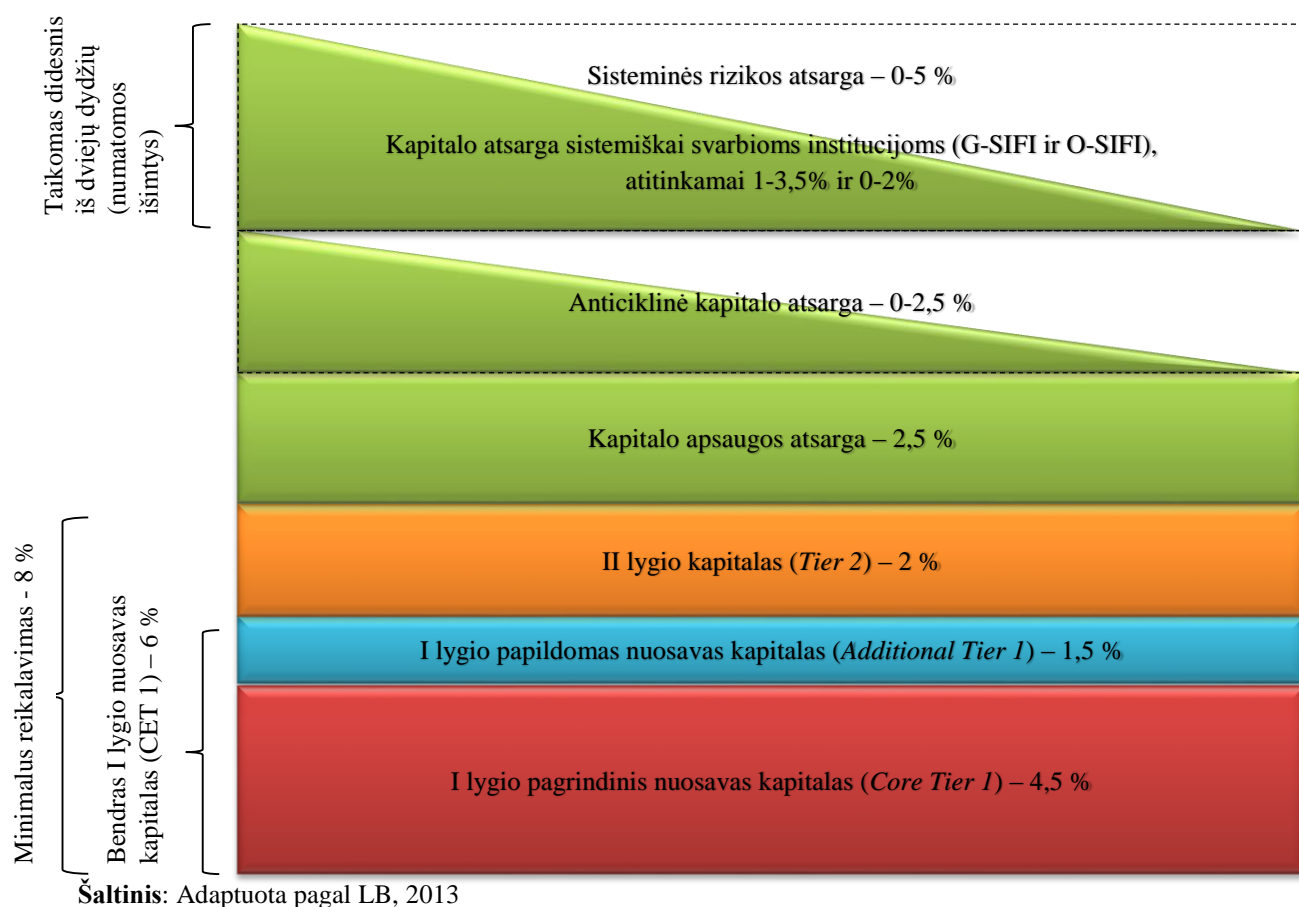
- Pagerinti bankų sektoriaus gebėjimą atlaikyti finansinius ir ekonominius sukrėtimus.
- Pagerinti bankų rizikos valdymą ir vadovavimą.
- Sustiprinti bankų veiklos skaidrumą ir informacijos atskleidimą.

Pagrindiniai bankų priežiūros reformos objektai:

- Mikroprudencinis reguliavimas, kuriuo siekta pagerinti atskirų bankų atsparumą rizikoms, esant nepalankioms sąlygoms. „Bazelis III“ mikrolygio priežiūros priemonės sudaro: griežtesnis turto rizikos vertinimas; griežtesni prekybinės knygos pozicijų vertinimo reikalavimai; griežtesni pakeitimo vertybiniais popieriais pozicijų vertinimo reikalavimai; griežtesnis sandorio šalies vertinimas nebiržinių išvestinių finansinių priemonių ir atpirkimo sandorių pozicijų atveju (Čiapas, 2013; Jasevičienė, 2013).

- Makroprudencinis reguliavimas, kuriuo siekta užkirsti kelią sisteminei rizikai, kylančiai visam bankiniam sektoriui, bei riboti šios rizikos padidėjimo cikliškumą. „Bazelis III“ makrolygio priežiūros priemonės sudaro: svertinis rodiklis; anticiklinė kapitalo atsarga, papildomo kapitalo poreikio nustatymas sistemiskai svarbioms finansų institucijoms (bankams); kapitalo reikalavimai institucijoms, susijusioms su nebiržinėmis išvestinėmis priemonėmis; testavimo nepalankiomis sąlygomis prielaidų griežtinimas; sisteminės rizikos vertinimo II-ojo ramsčio priemonės (Jasevičienė, 2013).

„Bazelis III“ nutarime daug dėmesio skirta skolos dengiamojo kapitalo kiekiui ir kokybei, kadangi buvo nutarta padidinti minimalų pagrindinį I-ojo lygio nuosavą kapitalą nuo 2 iki 4,5 %. Minimalus bendras I-ojo lygio nuosavas kapitalas padidėjo nuo 4 iki 6 %, viso nuosavo kapitalo minimalus pakankamumas išliko 8 %. Pritaikius 2,5 % kapitalo apsaugos atsargą, I lygio nuosavas kapitalas išaugtų iki 7 %, o bendro nuosavo kapitalo minimalus privalomas rodiklis pakiltų iki 10,5 %. Tai reiškia, jog bankas, teikdamas kiekvieną kreditą, privalėtų turėti minimalų 10,5 % rezervinio kapitalo reikalavimą nuo teikiamos paskolos sumos. „Bazelis III“ susitarimu numatyti nauji kapitalo reikalavimai Europos Sąjungoje yra įgyvendinami ketvirtąja kapitalo pakankamumo direktyva (CRD IV) (angl. Capital Requirements Directive). Paveiksle (žr. 6 pav.) pateikta naujoji kapitalo atsargų struktūra pagal CRD IV direktyvą.

6 pav. Kapitalo atsargų struktūra pagal CRD IV

Pažymėtina, kad pagal naująjį komiteto susitarimą buvo pakeistas ir kapitalo apibrėžimas. Pagal „Bazelis III“, I lygio nuosavą kapitalą sudaro:

- Aukščiausios kokybės nuosavybės priemonės, esančios subordinuotos visoms kitoms, neterminuotos, neatšaukiamos, finansinėse ataskaitose pripažįstamos kaip akcininkų nuosavybė, nėra garantuotos.

- Akcijų emisijos skirtumai.
- Nepaskirstytasis pelnas.
- Kitos sukauptos pajamos, kiti rezervai, bendrieji atidėjiniai.

I lygio papildomą nuosavą kapitalą sudaro:

- Mažesnės kokybės nuosavybės ir skolos priemonės, visiškai apmokėtos, nefinansuojamos tiesiogiai ir netiesiogiai kredito įstaigos, atšaukiamos su minimaliu 5 m. įspėjimu, nėra garantuotos, neribojančios restruktūrizacijos.

- Šio lygio kapitalo emisijos priedai.

II lygio kapitalą sudaro:

- Dar mažesnės kokybės priemonės, pradinis terminas ilgesnis arba lygus 5 m., subordinuotos I lygio kapitalo priemonėms, nėra garantuotos.
- Šio lygio kapitalo emisijos priedai (Čiapas, 2013).

Be kapitalo pakankamumo, „Bazelis III“ reikalavimų turinys orientuojasi ir į bankų galimybę turtą greitai paversti grynaisiais pinigais. Šiuo susitarimu įvesti trys svarbūs likvidumo reikalavimai:

- Padengimo likvidžiu turtu rodiklis (angl. liquidity coverage ratio, LCR).
- Grynas stabilus finansavimo rodiklis (angl. net stable funding ratio, NSFR).
- Papildomos stebėjimo priemonės (angl. additional monitoring tools).

Nustatant padengimo likvidžiu turtu rodiklį, siekta padidinti banko atsparumą trumpalaikiai likvidumo rizikai (Čiapas, 2013). Naujieji „Bazelis III“ reikalavimai apibrėžė taisyklę, jog bankai iki 2015 metų (vėliau įsigaliojimo terminas buvo pratęstas iki 2019 metų) privalo turėti tokią likvidžių rezervų sumą, kuria per 30 dienų galėtų padengti einamuosius įsiskolinimus.

Grynojo stabilus finansavimo rodiklio taikymo tikslas yra užtikrinti pakankamus kredito įstaigų stabilus finansavimo šaltinius mažiau likvidžiam turtui finansuoti ilguoju laikotarpiu (LB, 2013). Šiuo rodikliu nustatoma turima pastovaus finansavimo suma, susidedanti iš indėlių, ilgalaikių tarpbankinės rinkos paskolų ir nuosavo kapitalo, turi būti didesnė už sumą, užtikrinančią stabilų finansavimą esant nepalankiausioms rinkos sąlygoms. Rodikliu apribojamas trumpalaikis bankų skolinimasis ir ilgalaikis skolinimas. Minėto rodiklio numatomas įsigaliojimas – nuo 2018 m.

Papildomos stebėjimo priemonės buvo sukurtos siekiant stebėti likvidumo rizikos sritis, kurios nepatenka po padengimo likvidžiu turtu ir grynojo stabilus finansavimo rodiklių taikymo sritimis. Papildomos stebėjimo priemonės tam tikra prasme gali būti vertinamos kaip šalutinės bankų likvidumo

sistemos palaikymo priemonės. Tai nėra privalomi rodikliai, tačiau jie užtikrina, kad visi potencialiai naudingi likvidumo duomenys bus renkami ir prieinami priežiūros institucijoms (Liquidity Risk Management – Additional Monitoring Tools, 2014).

Laipsniškas „Bazelis III“ įgyvendinimas pavaizduotas trečioje lentelėje (žr. 3 lent.), išskiriant trečiuoju Bazelio bankų priežiūros komiteto susitarimu numatytus rodiklius bei jų taikymo pokytį kiekvienais metais, pradedant nuo 2013 m..

3 lentelė. Laipsniškas „Bazelis III“ įgyvendinimas

Fazės		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Kapitalas	Svertinis rodiklis		Paralelinis taikymas 2013 01 01- 2017 01 01 Atskleidimo pradžia – nuo 2015 01 01					Judėjimas link I-ojo ramsčio	
	Minimalus bendrojo nuosavo kapitalo rodiklis	3,5%	4%	4,5%					4,5%
	Kapitalo apsaugos rezervas				0,625%	1,25%	1,875%		2,5%
	Minimalus kapitalas plius kapitalo atsarga	3,5%	4%	4,5%	5,125%	5,75%	6,375%		7%
	Atskaitymai iš kapitalo		20%	40%	60%	80%	100%		100%
	Minimalus I lygio kapitalas	4,5%	5,5%	6%					6%
	Minimalus bendras kapitalas		8%						8%
	Minimalus bendras kapitalas plius kapitalo atsarga		8%	8,625%	9,25%	9,875%			10,5%
	Kapitalo instrumentai, kurie daugiau nebekvalifikuojami kaip I arba II lygio kapitalas		Palaipsniui per daugiau nei 10 metų, pradedant 2013-aisiais						
	Anticiklinė kapitalo atsarga	0 – 2,5 %							
Likviduma	Likvidumo padengimo rodiklis (LCR)			60%	70%	80%	90%		100%
	Grynojo pastovaus finansavimo rodiklis (NSFR)						Minimalių standartų pristatymas		

----- Pereinamasis laikotarpis

Šaltinis: Basel III phase-in arrangements, BIS

Nepaisant „Bazelis III“ reikalavimų paketo indėlio į bankų priežiūros stiprinimą, egzistuoja ir kritiškas požiūris į naująjį Bazelio bankų priežiūros komiteto susitarimą. Nėra abejonių, kad padidinti kapitalo reikalavimai žymiai padidina skolinimosi išlaidas, o gerokai pabrangęs skolinimasis neigiamai veikia investicijų srautus, kas turi įtakos ir ilgalaikiam ekonomikos augimui. Sugriežtinti bankų likvidumo reikalavimai gali nulemti išaugusias bankų skolinimosi kainas bei sumažėjusį bankų pelningumą. Pasak Andreas Dietricha et al. (2013), naujieji likvidumo reikalavimai apriboja bankų

galimybes atlikti kreditų terminų pokyčius, kas taip pat skatina bankų verslo modelių pertvarką. Anglijos centrinio banko vykdomojo direktoriaus A. Haldane (2012) teigimu, „Bazelis III“ taisyklės yra per daug sudėtingos, o jų taikymas gali apsunkinti tiek bankų priežiūrą, tiek patį rizikos suvokimą. Anot Allen et al. (2010), naujos likvidumo taisyklės gali nulemti netgi nenumatytas sistemines rizikas. „Bazelis III“ skeptikai taip pat pažymi, jog trečiuoju Bazelio susitarimu įdėtos pastangos didinti kapitalo reikalavimus dar labiau paskatino „kurti šešėlių“ bankų sektoriuje, kadangi šie reikalavimai kai kuriuos bankus privertė perkelti turtą į nebalansinius straipsnius. Atsižvelgiant į tai, „Bazelis III“ sėkmė, skeptikų nuomone, didele dalimi priklauso nuo kiekvienos valstybės nacionalinio priežiūros įgyvendinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad dar prieš „Lehman Brothers“ žlugimą 2008 m. rugsėjį, buvo aišku, kad „Bazelis II“ sistemą reikia stiprinti. Bankų sektorius pateko į krizę dėl per didelio finansinio svorto ir likvidumo buferių nebuvimo. Šie trūkumai buvo lydimi prastos nacionalinės priežiūros ir neadekvataus rizikos valdymo. Minėtų veiksnių derinys pasireiškė dėl pernelyg didelės bankų prisiimamos kredito ir likvidumo rizikos bei perdėto kreditų apimtys augimo. Reaguodamas į šiuos rizikos veiksnius, Bazelio komitetas paskelbė patikimo likvidumo rizikos valdymo ir priežiūros principus tą patį mėnesį, kai žlugo „Lehman Brothers“, o 2010 m. komitetas išleido pilną reikalavimų reformos paketą pavadinimu „Bazelis III“, skirtą stiprinti antruoju Bazelio susitarimu numatytą kapitalo struktūrą bei bankų likvidumą. 2010-2011 metais vykusių Bazelio bankų priežiūros komiteto narių susitikimų metu nutarta, jog „Bazelis III“ reikalavimai turi būti įvesti nuo 2013 iki 2015 metų, tačiau vėliau įgyvendinimo terminas nukeltas iki 2019 m. Naujuoju susitarimu buvo įvesta keletas naujovių: anticiklinis kapitalo rezervas, papildomi kapitalo ir likvidumo reikalavimai, svorto koeficientas, minimalus likvidumo rodiklis bei papildomi pasiūlymai sistemaiškai svarbiems bankams. Sugriežtintos kapitalo apibrėžtys, žymiai aukštesni minimalūs koeficientai ir didesni makrolygio rizikos ribojimo reikalavimai iš esmės sugriežtino bankų priežiūrą. Tačiau dėl ypatingo „Bazelis III“ reikalavimų sudėtingumo ir daugybės skirtingų nacionalinių interesų, naujojo taisyklių paketo reikalavimus nuo 2013 m. įgyvendino tik 11 iš 100 įsipareigojusių valstybių.

3. LIETUVOS IR ŠVEDIJOS BANKŲ PRIEŽIŪROS SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemas, atsižvelgiant į šių valstybių finansų priežiūros modelių charakteristikas, priežiūros institucijų struktūrą ir veiklą, makroprudencinės politikos priemonių taikymą, minimalaus bankų kapitalo pakankamumo reikalavimų skirtumus bei priežastinius šių skirtumų ryšius.

Tyrimo objektas. Atliekamo tyrimo objektas – Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemos. Priežiūros sistemos tiriamos atsižvelgiant į finansų institucijų priežiūros modelius, makroprudencinės politikos priemones bei minimalių bankų kapitalo rezervų taikymą.

Tyrimo metodas. Lyginamosios analizės metodas. Lyginimas – tai dviejų objektų gretinimas. Lyginamoji analizė - tai ryšių ir priežastinių sąryšių tarp reiškinių analizės metodas. Siekiant pateikti interpretacinį rezultatų įvertinimą, tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis metodas.

Tyrimo eiga. Pirmojoje tyrimo dalyje, siekiant išsiaiškinti Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių skirtumus, atliekamas priežiūros institucijų organizacinės struktūros ir veiklos lyginimas. Šio tyrimo objektas – Lietuvos ir Švedijos finansų priežiūros modeliai. Tyrimas atliekamas atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje apžvelgtus finansų institucijų priežiūros modelius.

Antrojoje tyrimo dalyje tyrimo objektas susiaurinamas ir atliekamas Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių lyginimas. Šio tyrimo objektas – Lietuvoje ir Švedijoje taikomos ir numatomos taikyti sisteminę riziką ribojančios priemonės. Priemonių lyginimas atliekamas atsižvelgiant į antrajame skyriuje aptartus Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimus („Bazelis III“).

Trečiojoje tyrimo dalyje tyrimo objektas dar labiau susiaurinamas ir atliekama pagrindinio makroprudencinės politikos objekto – kapitalo pakankamumo rezervų taikymo - Lietuvoje ir Švedijoje lyginamoji analizė. Pirmiausia, atliekamas abiejų valstybių minimalaus bankų kapitalo struktūros lyginimas bei projektuojami eksperimentiniai kapitalo rezervų taikymo modeliai. Išsiaiškinus kiekybinius minimalaus reikalaujamo bankų kapitalo skirtumus, atliekamas tyrimas, siekiant identifikuoti skirtingus kapitalo reikalavimų taikymo priežastinius-pasekminius ryšius. Šio tyrimo objektas – tai Lietuvos ir Švedijos makroekonominiai rodikliai, kurių reikšmės ir pokyčiai gali turėti įtakos skirtingų bankų kapitalo pakankamumo normatyvų taikymui abiejose šalyse. Atlikus makroekonominių rodiklių lyginamąją analizę, paneigiamas arba pateisinamas Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros institucijų numatomas bankų kapitalo pakankamumo normatyvų taikymas.

3.2. Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių charakteristika

Per pastaruosius kelerius dešimtmečius daugelis Europos valstybių perėjo prie konsoliduotos finansų priežiūros sistemos. Lietuva ir Švedija – ne išimtis. Šiame skyriuje apžvelgiama Lietuvos ir Švedijos finansų priežiūros struktūra prieš pereinant prie integruoto finansų institucijų priežiūros modelio, lyginama dabartinė šių valstybių priežiūros institucijų struktūra, struktūrinių padalinių veikla, sąsajos su kitų institucijų veikla bei dalyvavimas Bendrajame priežiūros mechanizme.

Lietuvos finansų institucijų priežiūros modelis. Iki 2012 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė funkcinis finansų rinkų priežiūros modelis, kadangi finansų rinkų priežiūrą atliko trys atskiros priežiūros tarnybos: vertybinių popierių sektoriaus veiklos priežiūrą vykdė Vertybinių popierių komisija (VPK), draudimo sektoriaus veiklos priežiūrą - Draudimo priežiūros komisija (DPK), o kredito įstaigų veiklos reguliavimą vykdė Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas. Už vartotojų ir finansų institucijų ginčų nagrinėjimą buvo atsakingos taip pat kelios tarnybos: Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba bei Draudimo priežiūros komisija.

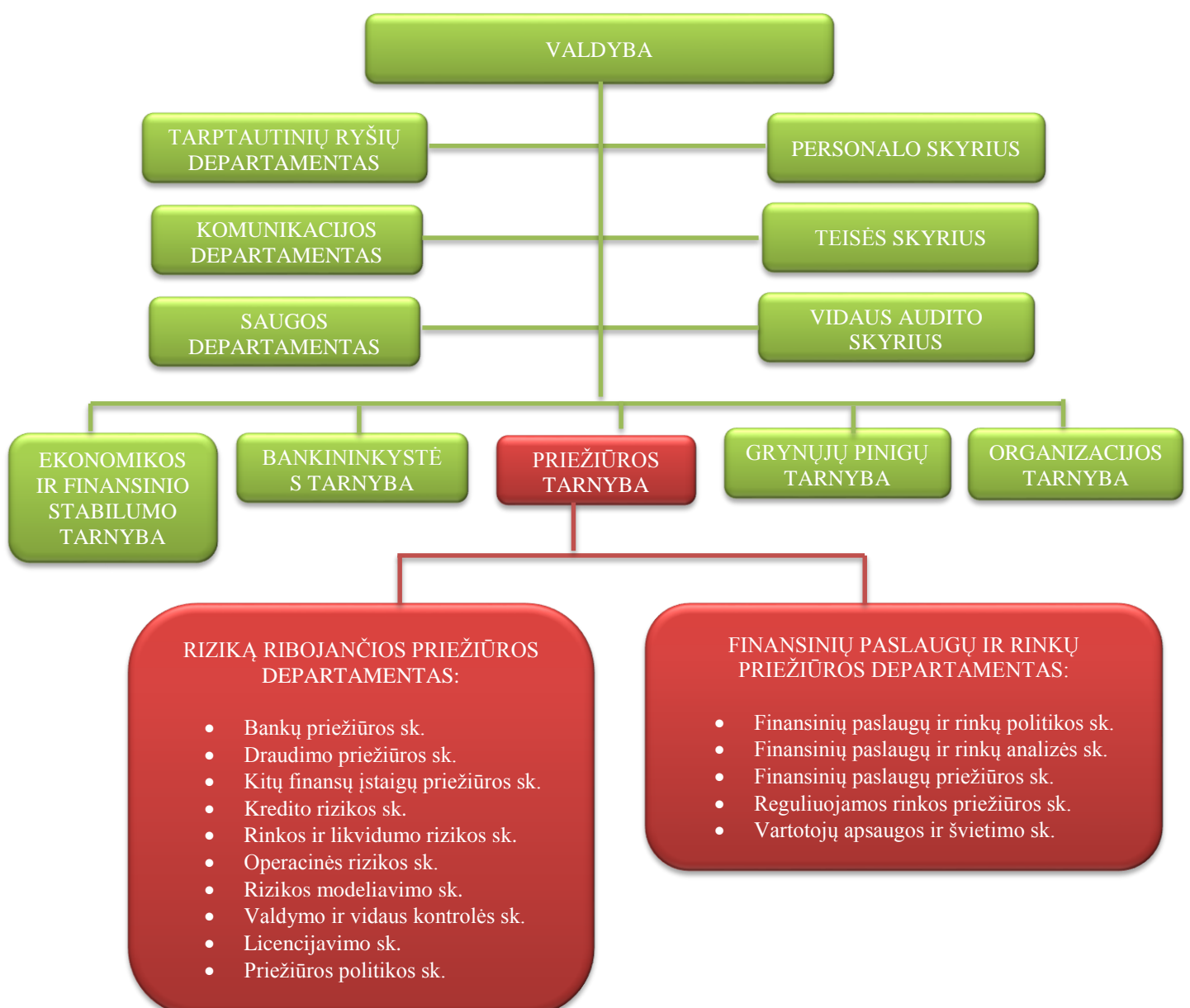
VPK prižiūrėjo vertybinių popierių rinką, atsižvelgdama į veiksmingą vertybinių popierių rinkos, investuotojų interesų apsaugą bei sąžiningą prekybą ir konkurenciją. DPK „užtikrino draudimo sistemos patikimumą, veiksmingumą, saugumą ir stabilumą, draudėjų, apdraustųjų asmenų, naudos gavėjų ir nukentėjusių trečiųjų asmenų interesų ir teisių apsaugą“ (Vytautas Šenavičius, Tomas Talutis, 2012, 131 p.). Lietuvos bankas vykdė bankų sektoriaus priežiūrą, išduodavo ir atšaukdavo kredito ir mokėjimo įstaigų licencijas bei nustatydavo finansinės apskaitos ir ataskaitų teikimo principus ir procedūras (ECB, 2010). Tokia finansų priežiūros sistema buvo gana paini ir sudėtinga, o reguliavimo reikalavimų skirtumai tarp atskirų institucijų buvo sunkiai suderinami, prastai koordinuojami ir besidubliuojantys.

2010 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, remdamasi Europos Sąjungos pozicija, pagal kurią valstybėms narėms buvo rekomenduota reformuoti veikusias priežiūros institucijas, patvirtino Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepciją, pagal kurią 2011 m. lapkričio 17 d. Lietuvoje buvo priimtas finansų rinkų priežiūros sistemos pertvarkos įstatymas. Remiantis šiuo įstatymu, nuo 2012 m. sausio 1 d. viešasis finansų rinkų administravimas tapo konsoliduotas, kadangi jų priežiūrą pradėjo vykdyti tik Lietuvos bankas (Vytautas Šenavičius, Tomas Talutis, 2012).

Priežiūrinę finansų institucijų veiklą pradėjo naujas Lietuvos banko padalinys – Priežiūros tarnyba, kuriai pavesta prižiūrėti komercinius bankus ir kitas kredito bei mokėjimų įstaigas, vertybinių popierių ir draudimo rinkas. Priežiūros tarnyboje dirba apie 115 darbuotojų. Tarnybą sudaro du departamentai: Riziką ribojančios priežiūros departamentas ir Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamentas.

Riziką ribojančios priežiūros departamente veikia dešimt skyrių, iš kurių trys užsiima finansų institucijų priežiūra (Bankų priežiūros, Draudimo priežiūros, Kitų finansų įstaigų priežiūros skyriai), penki analizuoja įvairias rizikas (Kredito rizikos, Rinkos ir likvidumo rizikos, Operacinės rizikos, Rizikos modeliavimo, Valdymo ir vidaus kontrolės skyriai), Licencijavimo skyrius išduoda licencijas, Priežiūros politikos skyrius rūpinasi finansų įstaigų reguliavimo standartų tobulinimu.

Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamentą sudaro penki skyriai: Finansinių paslaugų ir rinkų politikos, Finansinių paslaugų ir rinkų analizės, Finansinių paslaugų priežiūros, Reguluojamos rinkos priežiūros, Vartotojų apsaugos ir švietimo skyriai (Lietuvos banke diegiant naują finansų rinkos priežiūros modelį įkurta Priežiūros tarnyba, LB, 2012). Priežiūros tarnybos sudėtis ir vieta Lietuvos banko organizacinėje struktūroje pavaizduota septintame paveiksle (žr. 7 pav.)

Šaltinis: adaptuota pagal https://www.lb.lt/struktura_1

7 pav. Priežiūros tarnybos vieta Lietuvos banko organizacinėje struktūroje

Patvirtindama struktūrinių finansų rinkos viešojo administravimo pakeitimų koncepciją, Lietuvos Respublikos Vyriausybė atsižvelgė į tai, kad Lietuvos finansų rinka yra viena iš mažiausiai išsivysčiusių Europos Sąjungoje, ir pasinaudojo Europos Sąjungos valstybių narių patirtimi, nusprendama pasirinkti integruotą modelį, kuris yra tinkamiausias santykinai mažai Lietuvos finansų rinkai. Atkreiptas dėmesys ir į tai, jog Lietuvoje vyrauja bankų sektorius, sudarantis 81 % viso finansų sektoriaus turto, o dauguma draudimo bendrovių ir finansų maklerių įmonių yra bankų patronuojamosios įmonės. Atsižvelgiant į tokią finansų rinkų sudėtį, funkcinis priežiūros modelis tampa neefektyvus dėl skirtingų priežiūros institucijų požiūrių bei skirtingų informacijos teikimo kanalų (Kropas, 2013).

Šis svarbus pokytis turėjo optimizuoti finansų rinkos viešojo administravimo priežiūros sąnaudas ir pagerinti finansų rinkų administravimo kokybę (Vytautas Šenavičius, Tomas Talutis, 2012). Anot Lietuvos banko valdybos pirmininko Vito Vasiliausko (2012), „Įstatymų leidėjų sprendimas po vienu – Lietuvos banko – skėčiu sutelkti finansų įstaigų priežiūrą priimtas siekiant šią valstybei itin svarbią funkciją padaryti veiksmingesnę ir mažiau kainuosiančią biudžetui. Priežiūros tarnybos ekspertai, suburti į specializuotus skyrius, platesniu mastu analizuos finansų institucijų rizikas, o tai didins priežiūros efektyvumą, finansų sistemos stabilumą“ (Lietuvos banke diegiant naują finansų rinkos priežiūros modelį įkurta Priežiūros tarnyba, LB, 2012). Toks priežiūros modelis yra paremtas rizikų analize, o ne dokumentine kontroline priežiūra. Be to, sujungiant finansų priežiūros institucijas, buvo atsižvelgta ir į tai, jog integruotas modelis yra įgyvendintas Skandinavijos šalyse. Remiantis tuo, kad Lietuvos bankų sektorius yra glaudžiai susijęs su Skandinavijos kapitalu, tikėtasi, jog šis modelis gali padėti pritraukti Skandinavijos šalių investicijas.

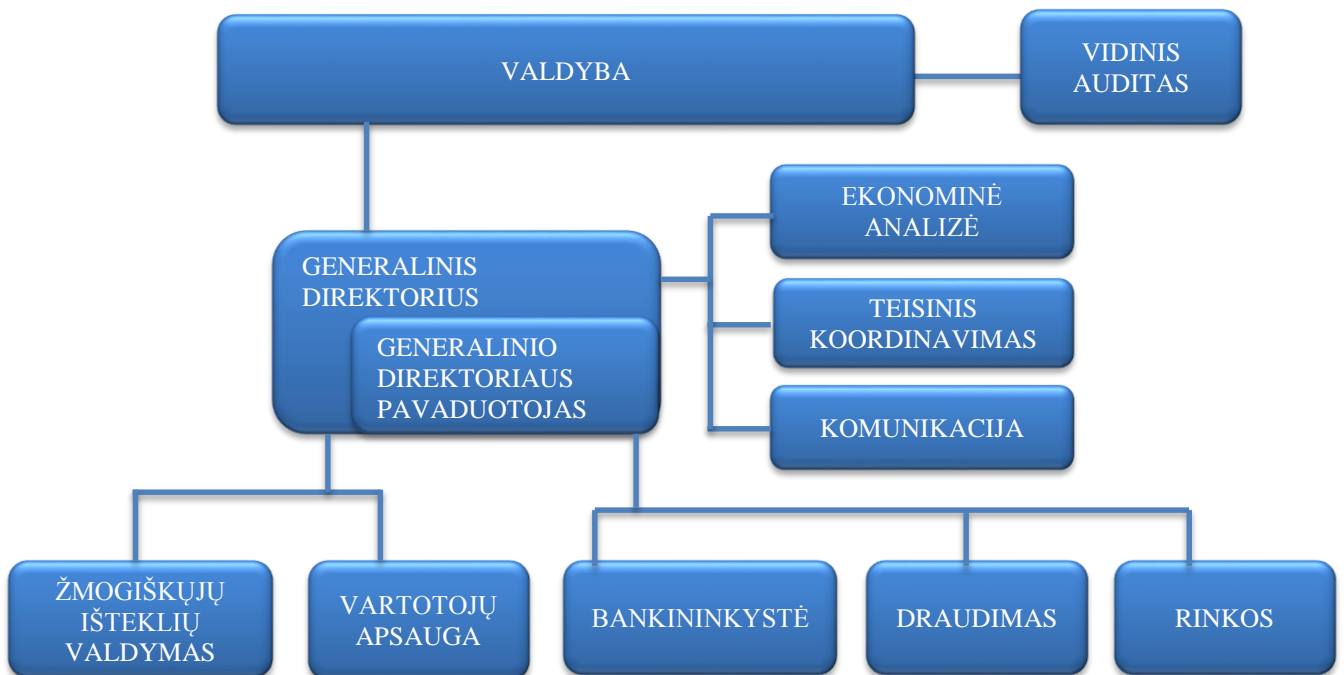
Švedijos finansų institucijų priežiūros modelis. Kaip Lietuvoje, taip ir Švedijoje, prieš sujungiant finansų institucijų priežiūrą į integruotą modelį, egzistavo funkcinis priežiūros modelis, tačiau Švedijoje finansų rinkų priežiūros konsolidacija įvyko kur kas anksčiau – 1991 metais. Iki tol Švedijos finansų rinka buvo prižiūrima dviejų priežiūros institucijų: Bankų priežiūros tarnyba (šved. Bankinspektionen) reguliavo bankų ir finansinių priemonių sektorius, o Draudimo priežiūros tarnyba (šved. Försäkringsinspektionen) prižiūrėjo draudimo sektoriaus veiklą.

Švedijos finansų rinkų priežiūros integracijos priežastys buvo susijusios su pokyčiais finansų rinkose. Atsižvelgiant į nykstančias ribas tarp skirtingų finansų sektorių (ypatingai - bankų ir draudimo įstaigų), šiuo žingsniu buvo siekiama sustiprinti reguliavimo efektyvumą ir veiksmingumą, pagerinant išteklių paskirstymą, pagreitinant konfliktų sprendimo procesus, stiprinant nustatytų priežiūros taisyklių nuoseklumą, sumažinant moralinę riziką bei eliminuojant sutampančius priežiūros institucijų tikslus. Be to, finansų priežiūros institucijų integracija Švedijoje buvo tam tikra reakcija į sunkias bankų krizes, alinusias Švedijos finansų sistemą aštuntojo dešimtmečio pabaigoje (Matthias Kranke, 2005).

Nuo 1991 m. už visos Švedijos finansų rinkos priežiūrą yra atsakinga integruota finansų priežiūros institucija - Švedijos Finansų inspekcija (šved. Finansinspektionen), kurioje šiuo metu dirba apie 300

darbuotojų. Ši institucija prižiūri bankininkystės, vertybinių popierių ir draudimo sektorių veiklą. Pagrindiniai Švedijos Finansų inspekcijos tikslai yra skatinti finansų sistemos stabilumą ir efektyvumą, tuo pačiu metu užtikrinant veiksmingą vartotojų apsaugą. 2009 m. gegužės mėnesį Švedijos finansų ministerija, Švedijos Finansų inspekcija, Švedijos centrinis bankas ir Švedijos Nacionalinės skolos tarnyba pasirašė susitarimo memorandumą, kuriuo numatytos konsultacijų teikimo ir keitimosi informacija gairės finansinio stabilumo ir krizių valdymo srityse. Pirmoji memorandumo dalis yra susijusi su finansinio stabilumo ir krizių valdymo klausimais, sprendžiamais visų keturių institucijų. Kita memorandumo dalis yra taikoma tik Švedijos Finansų inspekcijai ir Centriniam bankui, detalizuotai apibrėžiant jų tarpusavio bendradarbiavimo sritis (ECB, 2010).

Švedijos Finansų inspekcija yra gana „plokščia“ struktūra, savo veiklą organizuojanti pagal bankų, draudimo ir fondų bei rinkų sektorius (žr. 8 pav.). Bankininkystės, draudimo ir rinkų padalinių veiklai vadovauja atskiri priežiūros vadovai, atskaitingi generaliniam direktoriui. Keletą sektorių apimantys Ekonominės analizės, Komunikacijos, Teisinio koordinavimo ir Žmogiškųjų išteklių valdymo departamentų vadovai taip pat yra tiesiogiai atskaitingi generaliniam direktoriui. Veiklos leidimų išdavimo, politikos plėtros ir poveikio priemonių taikymo užduotis atlieka atskirus sektorius koordinuojantys padaliniai (Oliver Wyman, 2013).

Šaltinis: <http://www.fi.se/Folder-EN/Startpage/About-FI/Who-we-are/Organisation/>

8 pav. Švedijos Finansų inspekcijos organizacinė struktūra

Bankų veiklos priežiūros padalinys yra atsakingas už: bankų, kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūrą; kredito įstaigų ir vertybinių popierių įmonių kredito ir operacinės rizikos valdymą; bankų kapitalo ir vertybinių popierių judėjimo klausimus; rinkos ir likvidumo rizikos valdymą (Bank, FI).

Draudimo veiklos priežiūros padalinys yra atsakingas už: draudimo įstaigų priežiūrą; veiklos licencijų išdavimą draudimo įstaigoms; sankcijų taikymą draudimo įstaigoms, reglamentavimo ir apskaitos klausimų sprendimą (Försäkring, FI).

Už rinkas atsakingo padalinio veiklos sritys apima: vertybinių popierių rinkų priežiūrą; teisinių klausimų, susijusių su prekyba vertybinių popierių rinkoje, sprendimą; pinigų plovimo prevenciją; su pinigų plovimo prevencija susijusį nacionalinį koordinavimą, vertinimą ir stebėseną (Marknader, FI).

Vartotojų apsaugos padalinys yra atsakingas už vartotojų ir investuotojų apsaugą; vartotojų rizikos sričių nustatymą ir analizę; fondų bendrovių, investicinių fondų, vertybinių popierių įmonių ir draudimo tarpininkų veiklos priežiūrą; vartotojiškumą; finansinės visuomenės formavimą (Konsumentskydd, FI).

Esminis skirtumas tarp Lietuvos ir Švedijos finansų sistemos priežiūros modelių yra tai, jog Švedijoje finansų institucijų priežiūros atsakomybė yra atskirta nuo centrinio banko ir sutelkta atskiroje specializuotoje institucijoje, kuri yra atsakinga už finansų institucijų riziką ribojančią priežiūrą bei verslo etiką. Nors Švedijos Finansų inspekcija veikia pagal integruotą priežiūros modelį ir yra atskiras organizacinis vienetas, vidinė jo veikla organizuojama pagal sektorinį priežiūros modelį, kadangi Švedija pasižymi didele ir įvairialype finansų rinka. Inspekcijoje veikia trys atskiri padaliniai, reguliuojantys bankų, draudimo įstaigų ir vertybinių popierių rinkas. Tai reiškia, jog mikroprudencinė institucijų priežiūra yra atliekama atitinkamų padalinių. Tuo tarpu vartotojų apsaugą užtikrina atskiras padalinys, prižiūrintis visas tris veiklos sritis.

Lietuvos banko Priežiūros tarnyba veikia Lietuvos centrinio banko sudėtyje. Tai reiškia, jog Lietuvos centrinis bankas yra atsakingas tiek už pinigų politikos vykdymą, tiek už finansų rinkų priežiūrinę veiklą. Lietuvos bankui tapus tokiai kompleksiskai institucijai, atsirado rizikos, susijusios su aiškaus tikslo praradimu, veiklos koordinavimu ir šiek tiek konfliktuojančių tikslų priskyrimu priežiūros institucijai. Tuo tarpu Švedijos centrinis bankas yra atsakingas tik už pinigų politiką ir kainų stabilumo palaikymą. Švedijos Finansų inspekcija centriniam bankui teikia informaciją apie atskirų finansų institucijų veiklą bei viso finansų sektoriaus plėtrą. Šis bendradarbiavimas yra įteisintas rašytiniame susitarime, kuris yra žinomas kaip „Susitarimo memorandumas“. Pagal šį susitarimą institucijos privalo nuolatos konsultuoti viena kitą ir keistis informacija apie kylančios rizikos finansų sistemai įvertinimą bei diskutuoti apie galimas rizikos prevencijos priemones.

Lietuvos banko priežiūros tarnyba savo veiklą organizuoja ne pagal sektorius, o pagal tikslus. Priežiūros tarnybą sudaro du departamentai – Riziką ribojančios priežiūros departamentas ir Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamentas. Riziką ribojančios priežiūros departamentas savo veiklą orientuoja labiau ties prudencine atskirų veiklos sričių priežiūra, o Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamentas – ties vartotojų apsauga ir finansinių institucijų verslo etika.

Nors už vartotojų apsaugą Švedijos Finansų inspekcijoje yra atsakingas atskiras vartotojų apsaugos padalinys, jo veikla yra glaudžiai susijusi su už komunikaciją susijusio skyriaus veikla, kadangi

jis rūpinasi vartotojų švietimu bei vartotojų skundų prevencija. Tuo tarpu Lietuvoje už vartotojų apsaugą ir švietimą pagrinde yra atsakingas tik vienas Vartotojų apsaugos ir švietimo skyrius, veikiantis Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamente. Kita vertus, Švedijos Finansų inspekcija atsakomybe už vartotojų apsaugą dalinasi su dar keliomis institucijomis. Tai, kad Švedijoje veikia daugiau už vartotojų apsaugą atsakingų institucijų nei Lietuvoje, leidžia manyti, jog Švedijoje skiriamas kur kas didesnis dėmesys vartotojų apsaugai. Kita vertus, didesnis už vieną sritį atsakingų organizacijų skaičius daro pačią priežiūrą sudėtingesnę. Konsoliduota veikla vienoje organizacijoje suteikia daugiau aiškumo vartotojams, o mažiau susiskaidžiusi priežiūra leidžia atlikti nuoseklesnį ir išsamesnį priežiūros vertinimą (Oliver Wyman, 2013). Tačiau nepakankamas dėmesys vartotojams taip pat neužtikrina efektyvios vartotojų apsaugos.

Dar vienas skirtumas tarp Lietuvos banko Priežiūros tarnybos ir Švedijos Finansų inspekcijos – tai įgaliojimai taikyti poveikio priemones. Pagal Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymą, „Lietuvos banko Priežiūros tarnyba įgaliota prižiūrėti finansų rinkos dalyviams, išskyrus bankus, Centrinę kredito uniją, draudimo įmones, užsienio bankų, draudimo įmonių filialus, įsteigtus Lietuvos Respublikoje, taikyti įstatymų nustatytas poveikio priemones, duoti nurodymus, įpareigojimus, taikyti draudimus ir kitas priemones“ (Lietuvos banko valdybos nutarimai, LB, 2012). Tuo tarpu Švedijos Finansų inspekcija gali duoti perspėjimą dėl veiklos trūkumų ir uždrausti bet kokių finansų institucijų veiklą. Jei Švedijoje veikiantis bankas ar bet kokia kita finansų institucija susiduria su problemomis, Švedijos Finansų inspekcija ne tik pateikia šių problemų atsiradimo priežastis, bet ir gali imtis poveikio priemonių. Lietuvoje poveikio priemones bankams, draudimo įmonėms, Centrinei kredito unijai, užsienio bankų ir draudimo įmonių filialams gali taikyti tik Lietuvos banko valdyba (Lietuvos banko įstatymas).

Verta paminėti, kad Švedijos Finansų inspekcijos biudžetinius ir strateginius tikslus tvirtina Švedijos vyriausybė. Tai reiškia, jog ši institucija neturi galimybės savarankiškai formuoti ir valdyti savo išteklius. Ribotos galimybės kontroliuoti savo resursus gali turėti įtakos Švedijos Finansų inspekcijos veiklos prioritetams. Švedijos vyriausybės pavestos užduotys, susijusios su naujų reglamentų plėtra, gali nustumti finansų institucijų priežiūros veiklą į antrą planą (Oliver Wyman, 2013). Tuo tarpu Lietuvos banko biudžetą tvirtina Lietuvos banko valdyba, nuo kurios sprendimų priklauso Lietuvos banko biudžeto struktūra ir išteklių paskirstymas atskiroms tarnyboms ir departamentams.

Tiek Lietuvoje, tiek Švedijoje makroprudencinės politikos mandatas yra suteiktas priežiūros institucijoms. Lietuvos bankui šis mandatas buvo suteiktas visai neseniai. 2014 m. rugsėjį Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus Lietuvos banko įstatymo pakeitimus, centriniam bankui suteikta teisė vykdyti makroprudencinę politiką bei sudarytos sąlygos efektyviau užkardyti makrolygio rizikas. Tokiu būdu siekta „sustiprinti visos finansų sistemos stabilumą, kad būtų užtikrintas tvarus finansų sektoriaus įnašas į ekonomikos augimą“ (Lietuvos bankui suteiktas makroprudencinės politikos mandatas, kurį

įgyvendinant bus stiprinamas visos finansų sistemos atsparumas, LB, 2014). Švedijos Finansų inspekcijai aiškūs makroprudencinės politikos vykdymo įgaliojimai buvo suteikti 2013 m. rugpjūtį, atskiriant makroprudencinės politikos mandatą nuo Švedijos centrinio banko vykdomos monetarinės politikos.

Dalyvavimas Bendrajame priežiūros mechanizme (BPM). Nuo 2015 m. sausio 1 dienos Lietuva, įsivedanti eurą, prisijungia prie euro zonos ir automatiškai pradeda dalyvauti Bendrajame priežiūros mechanizme. Tuo tarpu Švedijos piliečiams 2003 m. vykusio visuotinio referendumo metu nubalsavus neįsivesti euro, Švedija prie euro zonos neprisijungė, todėl ši valstybė Bendrajame priežiūros mechanizme nedalyvauja. Nepaisant to, kad Švedija nepriklauso BPM, švediško kapitalo komercinių bankų dukterinės įmonės, nepriskiriamos užsienio bankų filialams ir veikiančios euro zonos valstybėse, Bendrajame priežiūros mechanizme dalyvauja. Manoma, kad tiek Lietuvos, tiek kitų Baltijos šalių dalyvavimas BPM Švedijos bankų sektoriui turės teigiamos įtakos, kadangi tai paskatins pasitikėjimą bankais bei padidins jų veiklos skaidrumą, kas pritrauks daugiau investuotojų.

Remiantis išsamiu institucijų įvertinimu (EBA, 2014), nuo 2015 m. sausio pirmosios dienos Bendrajame priežiūros mechanizme dalyvauja trys didžiausi Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai: AB SEB bankas; „Swedbank AB“; AB DNB bankas. Ketvirtoje lentelėje (žr. 4 lent.) pateikti pagal turtą didžiausių Lietuvos bankų duomenys.

4 lentelė. Lietuvoje veikiančių bankų turtas, 2014 m. liepos 1 d. duomenys

BANKAI	TURTAS (tūkst. Lt)	VISO BANKŲ SEKTORIAUS TURTO DALIS (%)
AB SEB bankas	23.752.891	30,30
Swedbank AB	19.647.439	25,07
AB DNB bankas	12.385.335	15,80
3-jų didieji Lietuvos bankai	55.785.665	71,17
Švediško kapitalo bankai, esantys tarp 3-jų didžiųjų Lietuvos bankų	43.400.330	55,37
Visas bankų sektorius	78.382.043	100

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais LB statistikos duomenimis

Trijų didžiausių Lietuvos bankų turtas 2014 m. II-ąjį ketvirtį sudarė 71,17 % viso Lietuvos bankų sektoriaus turto. Net du (AB SEB bankas ir „Swedbank AB“) iš trijų didžiausių Lietuvos komercinių bankų yra švediško kapitalo. AB SEB banko ir „Swedbank AB“ turto dalis visoje bankų sektoriaus turto struktūroje sudarė 55,37 %, o tai reiškia, jog švediško kapitalo bankų turtas Lietuvoje sudaro daugiau nei pusę viso bankų sektoriaus turto.

Tiek SEB banko vyriausioji analitikė Vilija Tauraitė, tiek „Swedbank“ vyriausiasis ekonomistas Nerijus Mačiulis mano, kad dėl Lietuvos prisijungimo prie BPM, papildomų griežtų apribojimų Lietuvoje veikiančioms švediško kapitalo komerciniams bankams greičiausiai nebus. Švediško kapitalo

bankai per pagrindinius bankus ir taip susiduria su netiesiogine Švedijos Finansų inspekcijos priežiūra, kuri yra netgi griežtesnė nei pasauliniai normatyvai. Be to, šie bankai bet kada gali pakeisti savo juridinį statusą iš skyrių į filialus ir taip tapti tiesiogiai prižiūrimi ne ECB, o Švedijos Finansų inspekcijos (Bankai Europos priežiūros nesibaimina, 2013). Tokią praktiką taiko „Nordea Bank AB“ Lietuvos skyrius.

Švediško kapitalo „Nordea Bank AB“ Lietuvos skyrius – tai kredito įstaiga, veikianti ne kaip komercinis bankas, o kaip užsienio banko filialas. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos valstybių bankų filialų Lietuvoje priežiūrą atlieka tos šalies, kurios jurisdikcijai priklauso užsienio bankas, priežiūros institucija, „Nordea Bank AB“ Lietuvos skyriaus priežiūrą vykdo Švedijos Finansų inspekcija. Lietuvos bankas yra atsakingas tik už šio filialo likvidumo normatyvo vykdymo priežiūrą, indėlių koncentracijos stebėseną, finansinių rodiklių ir taikomų vidaus kontrolės priemonių analizę bei atlieka patikrinimus pagal savo kompetenciją (Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas).

Švedija, kaip valstybė nedalyvaujanti BPM, turi pasirašyti susitarimo memorandumą dėl bendradarbiavimo su ECB. Taip siekiama pagerinti informacijos, susijusios su priežiūros klausimais tarp BPM ir mechanizme nedalyvaujančių šalių srautą, tačiau visateisę prieigą prie su priežiūra susijusios informacijos turi tik mechanizme dalyvaujančios narės. Norėdama įstoti į BPM, Švedija turėtų pasirašyti artimo bendradarbiavimo susitarimą (angl. Close Cooperation Agreement) su ECB. Jeigu Švedija nusprendžia tai padaryti, ji turi įgyvendinti tris pagrindines sąlygas, kurios taikomos ir euro zonos šalims:

1. Visi šalies bankai turi priklausyti BPM.
2. Šalis įsipareigoja dalintis informacija su BPM.
3. Šalis turi laikytis Europos centrinio banko nurodymų priežiūros klausimais.

Net jeigu Švedija įstotų į BPM, ECB neturėtų galių tiesiogiai paveikti Švedijos bankų. ECB, norėdamas konkrečiam Švedijos bankui išreikšti pastabas banko priežiūros klausimais, turėtų kreiptis į Švedijos Finansų inspekciją, kuri šias pastabas perduotų konkrečiam bankui. Tokia gana sudėtinga informacijos srauto kelionė yra pagrindinis bruožas, skiriantis už BPM ribų likusius bankus nuo euro zonai priklausančių bankų, kurie pastabas ir nurodymus iš ECB gali gauti tiesiogiai. Be to, bendradarbiavimo susitarimas nepaverstų Švedijos, kaip ne euro zonos šalies, pilnateise Bankų sąjungos nare, kas reiškia, jog Švedija neturėtų tokių pačių teisių ir pareigų kaip euro zonos valstybės (Stijn Verhelst, 2013). Tai yra pagrindinė priežastis, kodėl tuometinis Švedijos finansų ministras Anders Borg 2012 m. pareiškė, jog Švedija neprisijungs prie BPM (Europe Got Its Christmas Present - a Single Supervisory Mechanism for Banks, 2012).

Lentelėje (žr. 5 lent.). pateikti duomenys, apibendrinantys esminius Lietuvos ir Švedijos finansų priežiūros modelių skirtumus.

5 lentelė. Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modelių skirtumai

	Lietuva	Švedija
Priežiūros modelis	Integruotas nuo 2012 m.	Integruotas nuo 1991 m.
Priežiūros institucija	Centrinio banko sudėtyje veikianti Priežiūros tarnyba	Finansų inspekcija
Veiklos organizavimas	Pagal tikslus	Pagal sektorius
Finansų vartotojų apsauga	Centrinis bankas	Finansų inspekcija ir kitos finansų vartotojų apsaugos institucijos
Poveikio priemonių taikymas	Lietuvos banko Priežiūros tarnyba ir valdyba pagal kompetenciją	Finansų inspekcija
Biudžetinių ir strateginių tikslų tvirtinimas	Centrinio banko valdyba	Švedijos vyriausybė
Makroprudencinės politikos mandato suteikimas	2014 m. rugsėjis	2013 m. rugpjūtis
Dalyvavimas BPM	Dalyvauja nuo 2015 m.	Nedalyvauja

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Atsižvelgiant į šiuos duomenis galima teigti, jog Lietuvos ir Švedijos finansų institucijų priežiūros modeliai yra panašūs tuo, jog tiek riziką ribojanti, tiek finansų institucijų verslo etikos priežiūra yra atliekama vienos priežiūros institucijos. Tačiau, nors šiose valstybėse veikia integruotas priežiūros modelis, skirtumų esama. Pagrindinis skirtumas yra tai, jog Švedijos finansų institucijų priežiūrą vykdo Finansų inspekcija, kuri yra atskiras ir nuo Švedijos centrinio banko nepriklausomas organizacinis vienetas. Tokios priežiūros privalumas yra tai, jog finansų institucijų priežiūra yra atskirta nuo centrinio banko vykdomos monetarinės politikos, kas leidžia Finansų inspekcijai, kaip atskiram organizaciniam vienetui, vykdyti visapusišką finansų institucijų priežiūrinę veiklą ir dėmesį skirti tik finansų įstaigų kontrolei. Tuo tarpu Lietuvoje finansų institucijų priežiūrą atlieka Priežiūros tarnyba, veikianti Lietuvos banko sudėtyje. Visų funkcijų sutelkimas po vienu centrinio banko skėčiu skatina efektyvesnę informacijos sklaidą organizacijos viduje ir globalesnę visos centrinio banko veiklos organizavimą, tačiau tuo pačiu atsirandant rizikoms, susijusioms su aiškaus tikslo praradimu.

3.3. Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių tyrimas

2008-ųjų metų ekonomikos ir finansų krizė aiškiai parodė, kokį neigiamą poveikį valstybės, Europos Sąjungos ir viso pasaulio finansų sektoriui ir ekonomikai gali turėti finansinis nestabilumas ir sisteminė rizika. Pastebėta, kad finansinių institucijų priežiūra prieš krizę buvo orientuota tik į individualių finansinių institucijų veiklą. Nors atskirų finansų įstaigų priežiūra yra labai reikšminga, pavienių institucijų veiklos stebėsenos nepakanka norint atpažinti sisteminę riziką (Christina Nordh Berntsson, Johan Molin, 2012). Skaudūs finansų krizės padariniai paskatino Europos Sąjungos finansų

sektorius priežiūros pertvarką bei pokyčius institucinėje ir reguliavimo sistemose. Svarbiausias tokios reformos tikslas – sumažinti finansų krizių atsiradimo tikimybę, suformuojant aišką makroprudencinės politikos vykdymo mandata, kurį siekiama suteikti kiekvienos ES šalies atsakingoms institucijoms.

Už ES finansų sistemos makroprudencinę priežiūrą yra atsakinga ESRV, kuri teikia rekomendacijas ir įspėjimus dėl šios politikos vykdymo ir sisteminės rizikos mažinimo. Siekiant vystyti dermę tarp ES ir nacionaliniu lygiu taikomos makroprudencinės politikos, 2011 m. gruodžio 22 d. ESRV išleido rekomendaciją dėl makroprudencinės politikos įgaliojimų ir įtvirtinimų nacionaliniuose teisės aktuose. Pagal ESRV rekomendacijas, už makroprudencinę politiką turėtų būti atsakingas centrinis bankas.

Atsižvelgiant į Lietuvos banko institucinį ir finansinį nepriklausomumą, atskaitingumą Seimui, kompetenciją finansinio stabilumo užtikrinimo srityje ir išskirtines informacijos prieigos ir kontrolės galimybes bei paklūstant ESRV rekomendacijoms, nuo 2014 m. rugsėjo 18 d. makroprudencinės politikos mandatas buvo suteiktas Lietuvos bankui (Pranešimas Seimui, LB, 2014).

Makrolygio sisteminės rizikos analizės Švedijoje atliekamos jau gana ilgą laiką, tačiau tai nereiškia, jog buvo sukurta visiškai veikianti makroprudencinės politikos sistema. Priešingai, tik gana neseniai atsakomybė už makrolygio rizikos ribojimo politiką tapo aiški. Iki 2013 m. rugpjūčio mėnesio makroprudencinę finansų institucijų priežiūrą Švedijoje vykdė centrinis bankas, tačiau vyriausybei nusprendus atskirti monetarinę ir makroprudencinę politikas, finansinio stabilumo palaikymo ir makrolygio priežiūros funkcijos perduotos Švedijos Finansų inspekcijai. Pasak Švedijos centrinio banko valdytojo Stefan Ingves (2014), sprendimas atskirti dvi politikas buvo susijęs su mažėjančiu pasitikėjimu pinigų politika: „Jei centrinis bankas yra atsakingas už abi politikas ir jam nepavyksta stabilizuoti finansinio ciklo, tai gali sukelti nepasitikėjimą banko gebėjimais siekti savo pagrindinio tikslo – kainų stabilumo“. Tačiau jis pabrėžė, jog svarbus makroprudencinės politikos vykdymo aspektas yra artimas Finansų inspekcijos, Vyriausybės, Centrinio banko ir Švedijos Nacionalinės skolos tarnybos bendradarbiavimas diskutuojant finansinio stabilumo klausimais (Ingves, 2014).

Makroprudencinės politikos priemonių taikymą numato 2013 m. birželio 26 d. patvirtintas ES teisės aktas — CRD IV direktyva, kuria reglamentuojami nauji kapitalo rezervai, skirti struktūrinei ir ciklinei rizikoms mažinti, nustatomas jų dydis, priemonių įsigaliojimo terminai ir pereinamasis laikotarpis. Pagal šią direktyvą šalims narėms suteikta teisė „prireikus pradėti taikyti kapitalo rezervus anksčiau nei nustatytas terminas, t. y. nuo šios direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę oficialios datos“ (LB, 2014, 45 p.).

CRD IV direktyvoje numatytos makroprudencinės politikos priemonės formuotos atsižvelgiant į laiko ir sektoriaus matmenis. Laiko matmuo arba ciklinė rizika – tai rizika, į kurią turi būti atsižvelgta lyginant ir stebint finansinius ir ekonominius rodiklius, padedančius įvertinti kylančią sistemine riziką (pvz., kredito ir BVP santykį, finansinio sverto rodiklį finansiniame, įmonių ir namų ūkių sektoriuje,

turto kainas). Šis matmuo yra susijęs su sisteminės rizikos susiformavimu per tam tikrą laikotarpį, tarpusavy sąveikaujant finansiniams tarpininkams, bei grįžtamojo ryšio tarp finansų sistemos ir realios ekonomikos įvertinimu.

Sektoriaus matmuo arba struktūrinė rizika - tai tiesioginių ir netiesioginių finansų institucijų tarpusavy sąsajų matmuo. Šis matmuo yra susijęs su tuo, kaip rizikos koncentracija ir tarpusavy ryšys tarp skirtingų finansų sistemos dalių bet kuriuo metu gali paveikti visą sistemą. „Siekiant sumažinti užkrato riziką, reikėtų stebėti ir vertinti koncentracijos, balanso rodiklius, finansinių institucijų žlugimo galimybes ir galimą jų poveikį sisteminei rizikai“ (LB, 2013, 37 p.).

Pagrindinės makroprudencinės priemonės, numatytos CRD IV direktyvoje, pateiktos lentelėje (žr. 6 lent.).

6 lentelė. Pagrindinės makroprudencinės priemonės, numatytos CRD IV

PRIEMONĖS	LAIKO MATMUO	SEKTORIAUS MATMUO
Anticiklinis kapitalo rezervas	X	
Kapitalo apsaugos rezervas		X
Sisteminės rizikos kapitalo rezervas		X
Kapitalo rezervas sistemai svarbioms institucijoms		X
Sektoriniai kapitalo reikalavimai	X	
Nuosavo kapitalo ir turto santykio ribojimas (finansinis svertas)	X	X
Padengimo likvidžiuoju turtu rodiklis (LCR)		X
Grynojo stabilaus finansavimo rodiklis (NSFR)		X

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2013, 37 p.

Anticiklinė kapitalo atsarga – tai viena svarbiausių makroprudencinės politikos priemonių, suderintų Europos Sąjungos lygmeniu, kurią nuo 2016 m. privalės taikyti visos ES narės. Šio rezervo normos dydis – nuo 0-2,5%, tačiau išskirtiniais atvejais gali viršyti 2,5% ribą. Kapitalo reikalavimų direktyvoje numatyta, kad „kiekvienos šalies paskirta institucija kartą per ketvirtį turės nustatyti ir viešai skelbti taikomą anticiklinio kapitalo rezervo normą ir sprendimą pagrindžiančią informaciją“ (LB, 2014, 47 p.). Šiuo reikalavimu siekiama padidinti bankų atsparumą, skatinant finansinio pakilimo laikotarpiais sukurti rezervą, kurį galima panaudoti esant ekonominiam nuosmukiui. Priemonės tikslas yra užtikrinti, jog bankų sektorius turi pakankamą kapitalą išlaikyti kredito pasiūlą mažiau palankiu ekonominiu laikotarpiu ir tokiu būdu didinti bankų sistemos atsparumą dėl pernelyg didelio kredito augimo. Didinant kapitalą pakilimo laikotarpiais ir mažinant kapitalą nuosmukiui, prisidedama prie finansinių ciklų slopinimo (Berntsson, Molin, 2012). Švedijos centrinis bankas (Riksbankas) 2014 m. pirmojo pusmečio finansų stabilumo apžvalgoje Finansų inspekcijai pateikė rekomendaciją kuo greičiau pradėti taikyti 2,5% anticiklinį kapitalo rezervą didiesiems Švedijos bankams, tačiau Finansų inspekcija patvirtino 1% normatyvą, kuris bus pradėtas taikyti nuo 2015 m. sausio 1 d (Stricter capital requirements for Swedish banks – effects on the macroeconomy, Riksbank, 2014). Tuo tarpu Lietuvoje projektas dėl anticiklinio

kapitalo rezervo normos pateiktas svarstyti 2014 m. rugpjūtį, kuris turėtų būti įteisintas 2015 m. (Lietuvos banko nutarimas dėl kapitalo rezervų (buferių) sudarymo taisyklių patvirtinimo, 2014).

Kapitalo apsaugos rezervas – tai privalomas I lygio bendro nuosavo kapitalo rezervas, papildantis minimalų 8 % kapitalo pakankamumo reikalavimą. Šios makroprudencinės priemonės taikymo tikslas – „įpareigoti bankus sukaupti papildomą kapitalą nenumatytiems nuostoliams padengti“ (LB, 2014, 46 p.). Kapitalo reikalavimų direktyvoje numatyta laipsniškai pereiti prie šio rezervo taikymo pradėdant 2016 m. ir baigiant 2019 m., kuomet visiems ES bankams bus privaloma 2,5 % rezervo norma. Bankams, nevykdantiems šio reikalavimo, numatomas dividendų ir kitų atlygio priemonių išmokėjimo apribojimas. Atsižvelgiant į CRD IV direktyvoje numatytą ankstesnio šios priemonės taikymo galimybę, tikėtina, kad 2,5 % kapitalo apsaugos rezervas Lietuvoje bus pradėtas taikyti nuo 2015 m. pradžios (Lietuvos banko nutarimas dėl kapitalo rezervų (buferių) sudarymo taisyklių patvirtinimo, 2014). Siekiant užtikrinti pakankamą Švedijos bankų sektoriaus atsparumą nepalankiems pokyčiams, nuo 2015 m. 2,5 % kapitalo apsaugos rezervas bus pradėtas taikyti ir Švedijoje (Capital Requirements for Swedish banks, FI, 2014).

Sisteminės rizikos kapitalo rezervas – tai kapitalo rezervas, kuriuo siekiama riboti sisteminę riziką ilguoju laikotarpiu. Rezervas galės būti nustatomas tiek visam finansų sektoriui, tiek jo daliai, atsižvelgiant į šalies finansinės raidos ypatumus. Numatyta, jog teisė nustatyti šį rezervą įsigalios nuo 2015 m., tačiau rezervo dydis nėra ribojamas. Pažymėtina, kad norint nustatyti didesnę nei 3 % rezervo dydį visoms turto pozicijoms, reikės gauti Europos Komisijos pritarimą. Tas pats galios norint nustatyti didesnę nei 5 % rezervo normą turto pozicijoms, esančioms nustatančioje valstybėje narėje ir trečiojoje šalyse (LB, 2014). Nors 2014 m. Lietuvos banko finansinio stabilumo apžvalgoje šis rezervas buvo numatytas makroprudencinės politikos priemonių sąrašė, duomenų apie rezervo normos dydį kol kas nėra. Tuo tarpu Švedijos Finansų inspekcija yra paskelbusi, kad 3 % sisteminės rizikos kapitalo rezervas keturiems didiesiems Švedijos bankams bus taikomas nuo 2015 m. sausio 1 d. (Capital Requirements for Swedish banks, FI, 2014).

Sistemiškai svarbių institucijų (SIFI) egzistavimas yra tipiškas struktūrinės rizikos pavyzdys. SIFI apibrėžiama kaip institucija, kuri dėl savo dydžio, sudėtingumo ir finansinių ryšių negali žlugti nesukeldama rimtos grėsmės finansų sistemai ir visai ekonomikai. Valstybės yra priverstos įgyvendinti visapusiškas SIFI gelbėjimo priemones, norint išvengti bankų krizių. Ši problema dažnai vadinama „per didelis, kad žlugtų“ (angl. „too big to fail“). Norėdami pašalinti šią problemą, tarptautiniai reguliatoriai pasirinko dvi strategijas. Pirmoji – sukurti geresnę priežiūros sistemą, siekiant kontroliuoti bankų problemas, kurios sumažintų vyriausybės gelbėjimo operacijų poreikį. Ši priežiūra dažnai vadinama krizių valdymu. Antroji – taikyti papildomą kapitalo poreikį, sistemiškai svarbioms institucijoms. Viso to tikslas – padidinti SIFI sugebėjimą absorbuoti nuostolius ir taip sumažinti įsipareigojimų nevykdymo riziką. Papildomas kapitalo reikalavimas SIFI gali suteikti bankams didesnę paskatą mažinti savo

sistemine svarbą, ribojant veiklos sudėtingumą ir apimtis. Atsižvelgiant į tai, CRD IV direktyvoje numatyti papildomi kapitalo reikalavimai nacionaliniu ir globaliu sisteminiu požiūriu svarbioms institucijoms - *kitų sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas* ir *pasaulinės sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas*.

Kitų sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas (pagal II ramstį)- tai papildomas kapitalo rezervas vietiniams sistemškai svarbiems bankams. Pagal CRD IV direktyvą, rezervas, siekiantis iki 2 %, bus įgyvendinamas nuo 2016 m. Kapitalo rezervo norma bus nustatyta atsižvelgiant į EBI parengtas gaires, kuriose bus nurodyti vietinių sistemškai svarbių bankų nustatymo kriterijai. Numatoma, kad šie standartai bus pateikti 2015 m. pradžioje. Tikėtina, kad nacionaliniu lygiu sistemškai svarbiems Lietuvos bankams šis rezervas bus pradėtas taikyti nuo 2015 m. vidurio, numatant vienerių metų įgyvendinimo laikotarpį (LB, 2014). Tuo tarpu Švedijos Finansų inspekcija yra paskelbusi, kad nuo 2015 m. 2 % papildomas kapitalo rezervas bus taikomas pagal susitarimą tarp Riksbanko, Finansų inspekcijos ir Švedijos finansų ministerijos.

Pasaulinės sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas - tai rezervas, skirtas pasauliniu mastu sistemškai svarbiems bankams, kuris bus pradėtas taikyti nuo 2016 m. Rezervas bus nustatomas atsižvelgiant į „finansų įstaigos grupės dydį, grupės ir finansų sistemos tarpusavio susietumą, grupės teikiamų paslaugų arba finansų infrastruktūros pakeičiamumą, grupės veiklos sudėtingumą, grupės vykdomą tarpvalstybinę veiklą“, o jo norma sieks nuo 1 - 3,5% (LB, 2014, 46 p.). Lietuvos finansų įstaigos minėtų kriterijų neatitinka, tačiau švediško kapitalo „Nordea“ bankui nuo 2016 m. bus taikoma 1 % papildomas kapitalo rezervas.

„*Sektoriniai kapitalo reikalavimai*, skirtingai nei kiti bendri kapitalo atsargos reikalavimai, gali būti taikomi tam tikrai turto rūšiai ar sektoriui, kuriame nustatomi besiformuojančios sisteminės rizikos požymiai“ (LB, 2013, 39 p.). Pagal šiuos reikalavimus skirtingiems sektoriams arba tam tikriems paskolų portfeliams priskiriami skirtingi rizikos svoriai. Ši priemonė ne tik sumažina nepageidaujamą kredito augimą atskiruose ekonominiuose sektoriuose, bet ir didina bankų atsparumą atskirų sektorių keliamai rizikai. Pavyzdžiui, jeigu komercinės paskirties nekilnojamojo turto rinka perkaista, šį reiškinį galima neutralizuoti didinant rizikos svorius minėtam rinkos sektoriui, kas pabrangintų skolinimą ir sumažintų paklausą. Taikant rizikos svorių koeficientus, galima neutralizuoti nepageidautinus pokyčius konkrečiame rinkos segmente. Atsižvelgiant į tai, kad Švedijoje nekilnojamo turto kainos yra labai aukštos, o būsto paskolų paklausa didelė, 2010 m. Finansų inspekcija įvedė 15 % švediškų būsto paskolų rizikos svorių minimumą. Siekiant dar labiau riboti ir taip aukštą Švedijos namų ūkių įsiskolinimą, nuo 2015 m. minimalūs rizikos svoriai švediškoms būsto paskoloms bus padidinti iki 25%. Tikėtina, kad sektoriniai kapitalo reikalavimai Lietuvoje nebus įvedami.

Finansinio sverto koeficientas padeda nustatyti minimalią banko skolinimosi ribą. Banko svertinis koeficientas atspindi nuosavą kapitalą, susijusį su ne pagal riziką įvertintu turtu, įskaitant nebalansinius

rodiklius. Tai priemonė, papildanti kapitalo pakankamumo normatyvą, mažinanti bankų įsiskolinimo lygį ir didinanti galimybes atlaikyti galimus nuostolius. Minimalus finansinis svertas reiškia, jog bankas turės minimalų atsparumą nepriklausomai nuo turto rizikos. Pažymėtina, kad CRD IV direktyvoje šio įrankio taikymas nėra privalomas, o jo įteisinimas bus pradėtas svarstyti tik nuo 2016 m., tačiau ES šalys galės naudoti finansinio sverto rodiklį kaip makroprudencinę priemonę. Pasak Švedijos Finansų inspekcijos, šalis ruošiasi įsivesti privalomą finansinio sverto koeficiento reikalavimą nuo 2018 m. (FI, 2014). Lietuvos bankas apie finansinio sverto koeficiento taikymo poreikį kol kas neužsimena.

Padengimo likvidžiu turtu rodiklio reikalavimas (LCR) – tai vienas iš būdų sumažinti bankų likvidumo riziką. Ne mažesnis nei 100 % likvidumo padengimo rodiklis reiškia, kad bankas turi pakankamai likvidžių lėšų, kurių užtektų bent 30 dienų grynujų pinigų srautams padengti. Pagal „Bazelis III“ standartus, LCR reikalavimai turi būti įvesti iki 2015 m., tačiau Švedijos valdžios institucijos 100% LCR reikalavimą įteisino jau 2013 m. Lietuvos finansų įstaigoms 100 % LCR reikalavimas bus privalomas taikyti nuo 2015 m.

Grynojo stabilaus finansavimo rodiklio reikalavimas (NSFR) reiškia, kad ilgalaikis turtas turi būti finansuojamas bent minimaliais stabiliais ilgalaikiais įsipareigojimais ir nuosavybe. Šio reikalavimo tikslas yra sumažinti bankų priklausomybę nuo trumpalaikio kapitalo rinkų finansavimo ir skatinti kredito įstaigas turėti pakankamus stabilaus finansavimo šaltinius mažiau likvidžiam turtui finansuoti ilguoju laikotarpiu (LB, 2013). Minimalus 100% NSFR rodiklio įgyvendinimas Švedijoje ir Lietuvoje numatomas nuo 2018 m.

Pažymėtina, kad egzistuoja dar kelios makroprudencinės priemonės, nenumatytos CRD IV direktyvoje. Tai kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykis (angl. loan-to-value ratio, LTV) ir vidutinės įmokos ir pajamų santykio ribojimas (angl. debt-to-value, DTI). Šios priemonės yra orientuotos į kreditų paklausos ribojimą.

Kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykis parodo, „kokią maksimalią paskolos sumą kredito gavėjas galėtų gauti įkeisdamas atitinkamos vertės turto vienetą(-us)“ (LB, 2013, 37 p.). Nustatant maksimalų LTV limitą yra mažinamas kredito gavėjo įsiskolinimo lygis bei ribojami bankų patiriami nuostoliai sumažėjus nekilnojamo turto kainoms. Šiuo limitu yra mažinama sisteminės rizikos grėsmė, kylanti iš nekilnojamojo turto rinkos cikliškumo. 2010 m. spalį Finansų inspekcija įvedė 85% LTV ribą. Lietuvos bankas maksimalų privalomą 85% kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykį ėmė taikyti 2011 m. patvirtinus Atsakingojo skolinimosi nuostatus.

Vidutinės įmokos ir pajamų santykio ribojimas – tai įrankis, kuriuo siekiama riboti perteklinį kredito augimą ir valdyti kredito riziką, mažinant klientų nemokumo tikimybę. „DTI parodo, kokią maksimalią pajamų dalį paskolos gavėjas gali skirti periodinei kredito įmokai sumokėti“, o šio rodiklio „ribojimas sukuria disponuojamųjų pajamų atsargą namų ūkių biudžetuose, kuri padeda užtikrinti namų ūkių finansų tvarumą“ (LB, 2013, 37 p.). 2011 m. patvirtinęs Atsakingojo skolinimosi nuostatus,

Lietuvos bankas nustatė maksimalų privalomą 40 % vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykį. Švedijoje šis santykis yra stebimas, tačiau jo ribojimas nėra įtvirtintas jokiais nuostatais.

Pateiktoje lentelėje (žr. 7 lent.) apibendrinti makroprudencinės politikos priemonių įgyvendinimo Lietuvoje ir Švedijoje duomenys.

7 lentelė. Makroprudencinės politikos priemonių įgyvendinimas Lietuvoje ir Švedijoje

MAKROPRUDENCINĖS POLITIKOS PRIEMONĖS	Įgyvendinimo pradžia		
	Lietuva	Švedija	CRD IV
Anticiklinė kapitalo atsarga	2015 m. (0-2,5%)	2015 m. (1%)	2016 m. (0-2,5%)
Kapitalo apsaugos rezervas	2015 m. (2,5%)	2015 m. (2,5%)	Nuo 2016 m. (0,625%) iki 2019 m. (2,5%)
Sisteminės rizikos kapitalo rezervas	2015 m. (n. d.)	2015 m. (3%)	2015 m.
Kitų sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas	2015 m. (n. d.)	2015 m. (2%)	2016 m. (<2%)
Pasaulinės sisteminės svarbos įstaigų kapitalo rezervas	-	„Nordea“, 2016 m. (1%)	2016 m. (1-3,5%)
Sektoriniai kapitalo reikalavimai	N. d.	Rizikos svoriai šved. būsto paskoloms: nuo 2010 iki 2015m. - 15%; nuo 2015 m. - 25%.	+
Nuosavo kapitalo ir turto santykio ribojimas (finansinis svertas)	N. d.	2018 m.	2018 m. (minimalaus standarto pristatymas)
Padengimo likvidžiuoju turtu rodiklis (LCR)	2015 m. (100%)	2013 m. (100%)	Nuo 2015 m. (60%) iki 2019 m. (100%)
Grynojo stabilaus finansavimo rodiklis (NSFR)	2018 m. (100%)	2018 m. (100%)	2018 m. (100%)
Kredito dydžio ir įkeisto turto vertės santykio (LTV) ribojimas	2011 m. (85%)	2010 m. (85%)	-
Vidutinės skolos įmokos ir pajamų santykio (DTI) ribojimas	2011 m. (40%)	-	-

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis LB ir FI duomenimis

Apibendrinant, Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonės yra panašios, nes abi valstybės remiasi CRD IV direktyva, kuri šiuo metu perkeliama į šalių nacionalinę teisę. Išanalizavus makroprudencinės politikos priemonių taikymą ir jų įgyvendinimo perspektyvas, galima teigti, jog Švedijos bankų sektoriui bus taikoma daugiau riziką makrolygiu ribojančių priemonių. Pažymėtina, kad kai kurios CRD IV direktyvoje numatytos makroprudencinės politikos priemonės Švedijoje pradėtos taikyti kur kas anksčiau. Tai – nuo 2013 m. pradėtas taikyti padengimo likvidžiuoju turtu rodiklis bei nuo 2010 m. pradėti taikyti sektoriniai kapitalo reikalavimai švediškoms būsto paskoloms. Pastarųjų reikalavimų taikymas Lietuvos banko makroprudencinėje politikoje kol kas nenumatytas. Nors apie CRD IV direktyvoje numatytų priemonių įgyvendinimą Lietuvoje kol kas žinoma nedaug, kelios direktyvoje nenumatytos makroprudencinės politikos priemonės Lietuvoje pradėtos taikyti 2011 m.

pagal Lietuvos banko patvirtintus Atsakingojo skolinimosi nuostatus. Tai – LTV ir DTI rodiklių ribojimas. Pastarasis į Švedijos makroprudencinės politikos priemonių rinkinį neįeina.

3.4. Kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymo Lietuvoje ir Švedijoje lyginamoji analizė

Banko kapitalas – tai banko turto ir balansinių įsipareigojimų skirtumas, parodantis, kokia dalis banko turto yra finansuojama iš kapitalo. Bankas turi pakankamai kapitalo tada, kai jį likvidavus, užtenka lėšų atsiskaityti su visais kreditoriais. Egzistuoja trys pagrindinės banko kapitalo funkcijos: apsaugos, operatyvioji ir reguliavimo. Atlikdamas apsaugos funkciją, kapitalas užtikrina, jog bus padengti nenumatyti ir mažai tikėtini ateities nuostoliai, kuriuos atlyginęs bankas galės tęsti savo veiklą. Būtent dėl apsaugos sumetimų kapitalas yra skirstomas į atskirus lygius, kuriems priskiriami griežtus reikalavimus atitinkantys balanso straipsniai. Operatyvioji funkcija pasireiškia kapitalo investavimu į banko nekilnojamąjį turtą, įrenginius bei kitą turtą, kuris dažniausiai reikalingas banko steigimosi stadijoje. Reguliavimo funkcija yra suprantama kaip priežiūros institucijų nustatytų reikalavimų vykdymas, kuris yra glaudžiai susijęs su apsaugos funkcija. Atlikdamas reguliavimo funkciją, kapitalas veikia „kaip atspirties taškas priežiūros institucijoms ribojant įvairias rizikas“ (Čiapas, 2013, 188 p.). Atsižvelgiant į kapitalo apsaugos ir reguliavimo funkcijas, tolimesniuose poskyriuose analizuojami struktūriniai bankų kapitalo pakankamumo Lietuvoje ir Švedijoje skirtumai bei skirtingo kapitalo pakankamumo rezervų taikymo priežastys.

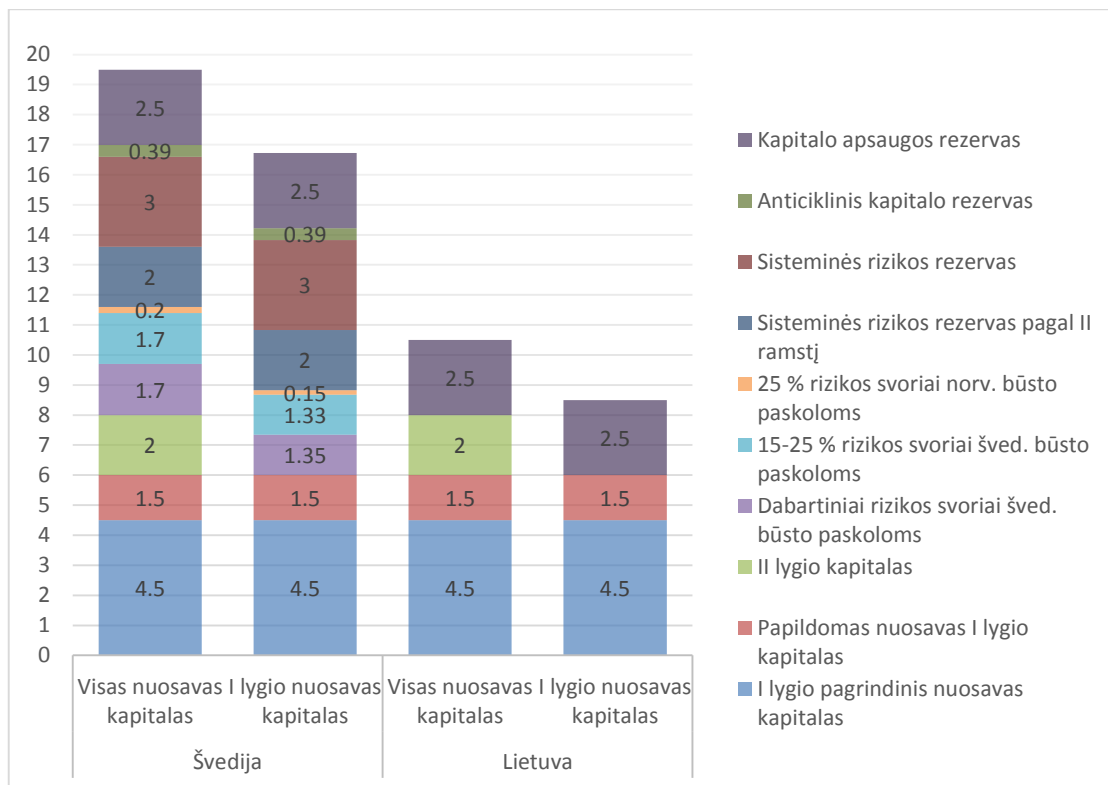
3.4.1. Lietuvos ir Švedijos bankų minimalaus kapitalo struktūros lyginamoji analizė

Bankų kapitalo struktūra labai skiriasi nuo kitų kompanijų kapitalo struktūros. Bankų nuosavo kapitalo dalis, palyginti su kitomis kompanijomis, yra labai maža. Turėdami santykinai mažai nuosavo kapitalo, bankai tampa labai jautrūs prastesnės ekonomikos laikais. Banko turtą sudaro suteiktos paskolos ūkiams ir kitiems bankams, o jo pelningumas priklauso nuo skolininkų pinigų, kuriuos už skolą jie moka bankui. Nuostoliai, susiję su blogomis paskolomis, taip gali būti labai dideli, ypač ypatingai sunkesniais laikais, kai didelės grupės skolininkų nebeišgali sumokėti už skolas.

Atsižvelgiant į tai, kad bankų vadovai yra linkę maksimizuoti pilną didinant finansinį svertą, prieš krizę viena didžiausių bankų valdymo problemų buvo ta, jog bankų turtas buvo finansuojamas labai maža nuosavo kapitalo dalimi. Po 2008 m. krizės paaiškėjo, kad bankų kapitalas buvo nepakankamas atlaikyti krizės smūgius, todėl buvo priimtas „Bazelis III“ kapitalo pakankamumo reguliavimą

numatantis dokumentų paketas, kuriame ne tik apibrėžti didesni kapitalo pakankamumo reikalavimai, bet ir didelis dėmesys skirtas jo kokybei. Dėl didelės bankų įtakos kiekvienos valstybės ekonomikai, kapitalo pakankamumas bankuose privalo būti griežtai reguliuojamas, tačiau skirtingos valstybės pasirenka skirtingus naujų kapitalo reikalavimų įgyvendinimo ypatumus.

Atsižvelgiant į išnagrinėtus makroprudencinių priemonių taikymo Lietuvoje ir Švedijoje skirtumus, palyginkime šių valstybių bankų nuosavo kapitalo struktūrą, atsižvelgiant į numatomą kapitalo rezervų taikymą nuo 2015 m. Pateiktame paveiksle (žr. 9 pav.) pavaizduota Švedijos keturių didžiųjų bankų vidutinė minimali I lygio ir viso nuosavo kapitalo dalis palyginti su minimaliais Lietuvoje veikiančių bankų to paties kapitalo reikalavimais, įsigaliosiančiais nuo 2015 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais FI ir LB duomenimis

9 pav. Kapitalo reikalavimų struktūros Lietuvoje ir Švedijoje eksperimentinis vertinimas, (%)

Iš pateikto paveikslo matyti, jog vidutinis Švedijoje veikiančių keturių didžiųjų bankų minimalus visas nuosavas kapitalas sudarys apie 19,5%, o I lygio nuosavas kapitalas sieks 16,7%. Tuo tarpu minimalus viso nuosavo kapitalo reikalavimas Lietuvoje sieks 10,5%, kurio sudėtinė I lygio nuosavo kapitalo dalis sudarys 8,5%. Tai reiškia, jog nuo 2015 m. viso didžiųjų Švedijos bankų reikalaujamo nuosavo kapitalo dalis bus didesnis kone 9 %, o I lygio nuosavo kapitalo reikalavimas bus 8,2 % didesnis nei Lietuvos bankams numatomas taikyti kapitalo reikalavimų kiekis. Iš to galima spręsti, jog Švedija yra ypatingai susirūpinusi savo didžiųjų bankų nuosavo kapitalo kiekiu ir siekia, jog jie turėtų kuo daugiau aukščiausios kokybės I lygio nuosavo kapitalo, kurio pakankamumą užtikrins ne tik minimalus privalomas I lygio kapitalas ir kapitalo apsaugos rezervas, bet ir būsto paskolų rizikos svoriai, sisteminės

rizikos rezervų reikalavimai bei anticiklinė kapitalo atsarga. Pažymėtina, kad į paveiksle pavaizduoto Lietuvos kapitalo struktūrą neįeina anticiklinio kapitalo rezervas bei kiti sisteminės rizikos ribojimo reikalavimai pagal II ramstį, kadangi dėl šių kapitalo rezervų taikymo dydžių Lietuvoje veikiantiems bankams dar nėra galutinai nuspręsta. Švedijos bankų kapitalo reikalavimų dydis buvo apskaičiuotas pagal Švedijos bankų turimas pozicijas 2014 m. II ketvirtį.

Pastaraisiais metais Švedijos Finansų inspekcijos prioritetas buvo sustiprinti Švedijos bankų kapitalo atsargas. Nors šiuo metu Švedijos bankų pelnai geri, tačiau kapitalizacija, anot Riksbanko, yra patenkinama (Riksbank, 2014). Nuo 2013 m. įgyvendindama „Bazelis III“ kapitalo reikalavimus taip vadinamu „Lapkričio akordu“, Švedijos Finansų inspekcija nustatė minimalų 10 % pirmojo lygio pagrindinio nuosavo kapitalo reikalavimą bei numatė šio reikalavimo padidinimą iki 12 % nuo 2015 m. Be to, 2013 m. buvo įteisintas minimalus 15 % rizikos svorio reikalavimas švedų būsto paskoloms, kuris turėjo įtakos individualiems bankų kapitalo pakankamumo rodikliams (November accord, FI, 2013).

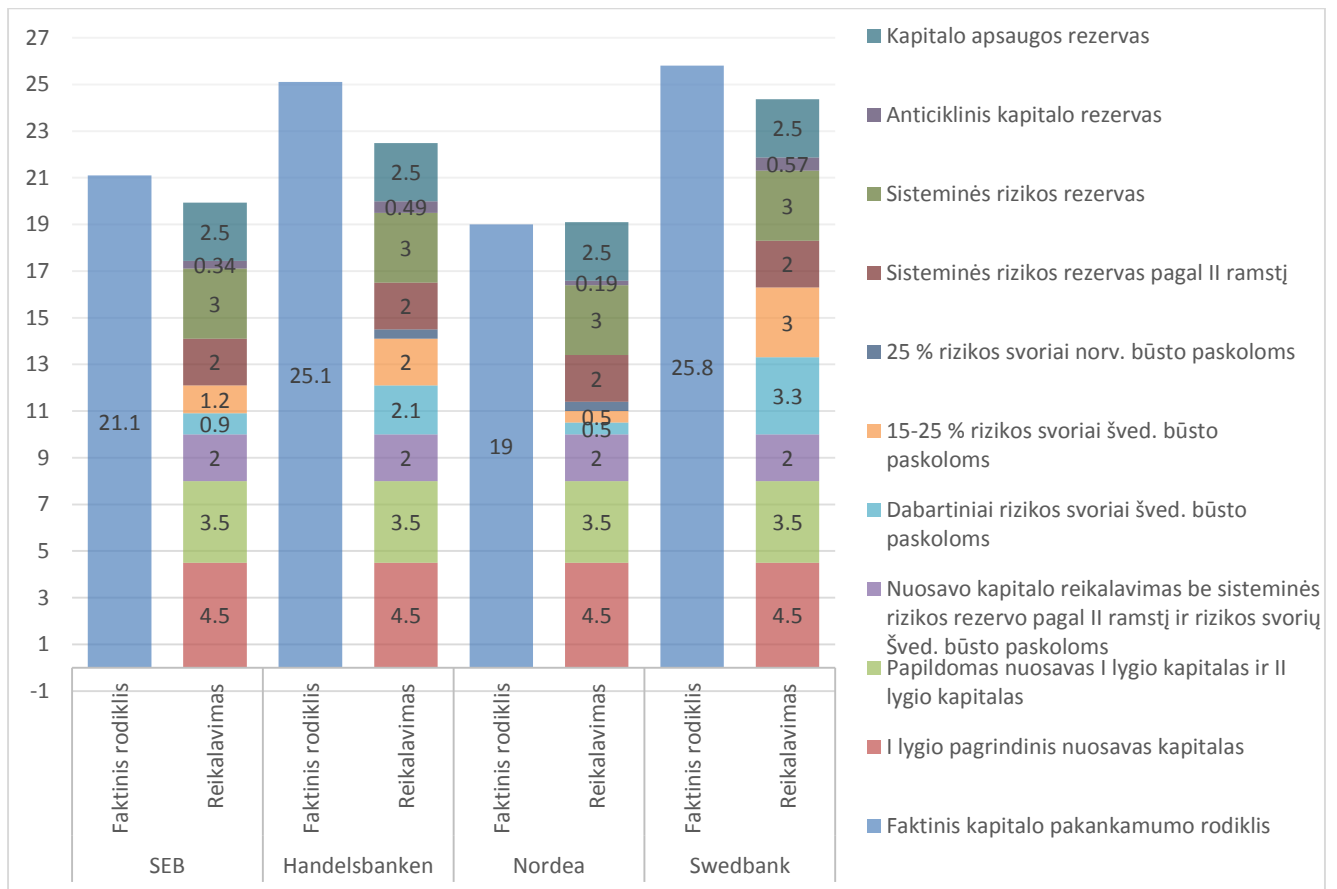
2014 m. gegužės 8 d. Finansų inspekcija pateikė savo nuomonę apie tai, kokie nauji kapitalo reikalavimai turi būti nustatyti Švedijos bankams, siekiant užtikrinti reikiamą kapitalizaciją. Pagal Finansų inspekcijos pateiktus duomenis, reikalaujamas pagrindinis I lygio nuosavas kapitalas didiesiems Švedijos bankams bus beveik dvigubai didesnis nei ES nustatyti minimalūs reikalavimai, kurie Švedijoje bus diegiami greičiau nei reikalauja ES (Stricter capital requirements for Swedish banks – effects on the macroeconomy, Riksbank, 2014).

2014 m. rudenį Finansų inspekcija buvo įgaliota priimti dar griežtesnius sprendimus, susijusius su kapitalo pakankamumu:

- Švediškoms būsto paskoloms didinamas rizikos svorių koeficientas nuo 15 % iki 25 %, kuris yra apskaičiuojamas nuo turimų pozicijų.
- Įvedamas nuo turimų pozicijų apskaičiuojamas 25 % rizikos svorių koeficientas norvegiškoms būsto paskoloms.
- Keturi didieji Švedijos bankai – „Nordea“, „Swedbank“, „Handelsbank“ ir „SEB“ – privalės turėti 3 % sisteminės rizikos atsargą I lygio kapitalui.
- Keturi didieji bankai privalės turėti papildomą 2 % sisteminės rizikos kapitalo rezervą pagal susitarimą tarp Riksbanko, Švedijos finansų ministerijos ir Finansų inspekcijos dėl didesnio kapitalo reikalavimo sistemiškai svarbiems bankams (II ramstis).
- Visiems bankams bus taikoma 1 % anticiklinė kapitalo atsarga nuo atskirų bankų kredito rizikos pozicijų. Nors 2014 m. pirmojo pusmečio Finansinio stabilumo ataskaitoje Riksbankas Finansų inspekcijai pateikė rekomendaciją kuo greičiau įvesti 2,5 % anticiklinį kapitalo rezervą, Finansų inspekcija nusprendė įvesti anticiklinę kapitalo atsargą, lygią 1 % nuo turimų banko pozicijų (Capital requirements for Swedish banks, FI, 2014).

Sugriežtinti kapitalo reikalavimai labiausiai palies sistemiskai svarbius Švedijos bankus. Didieji Švedijos bankai privalės turėti nuo 19 % iki 24,3 % nuosavo kapitalo (vidurkis – 21,45%), o I lygio pagrindinio nuosavo kapitalo dalis svyruos nuo 14,7 % iki 19 % (vidurkis – 16,65%). Švedijos Finansų inspekcijos nuomone, Švedijos bankai sugebės atitikti šiuos reikalavimus (Capital requirements for Swedish banks, FI, 2014).

Atsižvelgiant į tai, kad Švedijos didžiųjų bankų minimalus kapitalas susidės iš keleto atskirų kapitalo rezervų ir minimalaus nuosavo kapitalo riba atskiriems Švedijos bankams skirsis, Finansų inspekcija yra įvertinusi galimas atskirų Švedijos bankų kapitalo ribas. Paveiksle (žr. 10 pav.) pateikta didžiųjų Švedijos bankų viso privalomo kapitalo sudėtis, atsižvelgiant į 2014 m. II ketvirčio bankų duomenis, palyginti su faktiniais kapitalo pakankamumo rodiklių rezultatais.

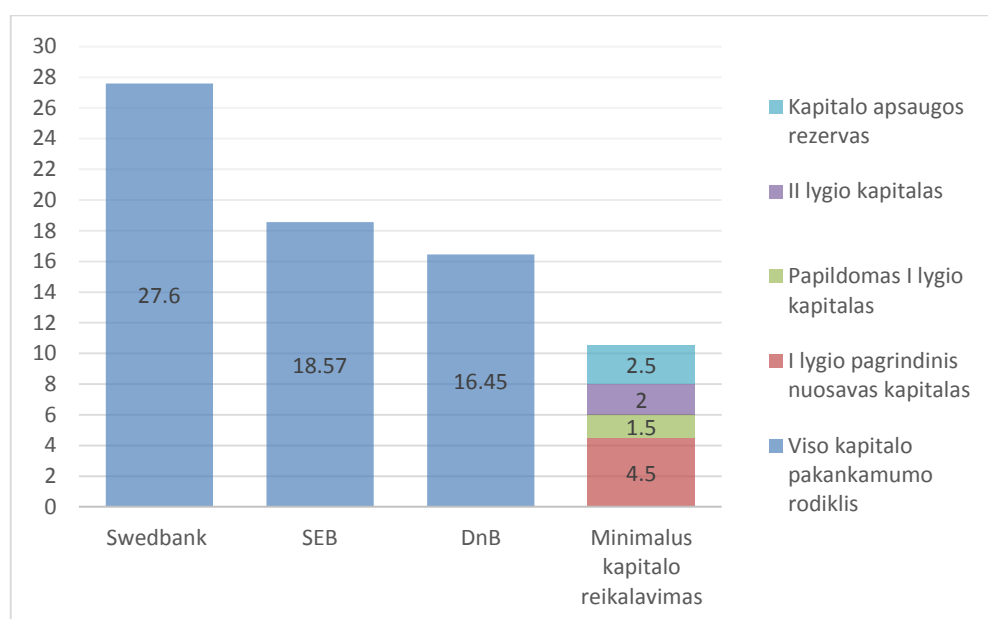
Šaltinis: Adaptuota pagal FI, 2014

10 pav. Faktiniai Švedijos didžiųjų bankų viso kapitalo pakankamumo rodikliai 2014 m. II ketv. pab., palyginti su visais kapitalo reikalavimais, (%)

Iš paveikslo matyti, kad didžiausi kapitalo pakankamumo reikalavimai būtų taikomi „Swedbank“, kurie siektų apie 24,37 %. „Handelsbanken“ privalėtų turėti apie 22,49 %, SEB – 19,94 %. Mažiausia kapitalo reikalavimų dalis tektų „Nordea“, kurio visas minimalus nuosavas kapitalas siektų apie 19,09%. Pažymėtina, kad trys iš keturių didžiųjų Švedijos bankų minimalius kapitalo reikalavimus būtų įvykdę, tačiau „Nordea“ faktinis kapitalo pakankamumo rodiklis būtų 0,09 % mažesnis už minimalų taikytiną. Nepaisant to, kad kiti bankai minimalų reikalavimą būtų įgyvendinę, jų faktinis kapitalo pakankamumo

rodiklis būtų ne ką didesnis už minimalų: SEB faktinis rodiklis būtų apie 1,16 %, „Handelsbanken“ – 2,61 %, „Swedbank“ – 1,4 % didesnis. Atsižvelgiant į šiuos rezultatus galima teigti, jog nuo 2015 m. pradžios įsigaliojus didesniems kapitalo reikalavimams, visų Švedijos bankų kapitalo pakankamumo rodiklis priartėtų prie minimalaus ir galėtų turėti ribojančios įtakos bankų veiklai.

Tuo tarpu Lietuvos bankas šiuo metu yra nustatęs minimalų 8% kapitalo pakankamumą, tačiau nuo 2015 m. pradžios Lietuvos bankams bus taikomas 2,5% kapitalo apsaugos rezervas. Šio rezervo taikymo galimybė yra numatyta CRD IV direktyvoje, atsižvelgiant į „būtinybę užtikrinti pakankamą bankų sektoriaus atsparumą nepalankiems pokyčiams“ (LB, 2014, 46 p.). Pradėjus taikyti papildomą 2,5% kapitalo apsaugos rezervą, 2015 m. kapitalo pakankamumo normatyvas padidėtų nuo 8% iki 10,5%.

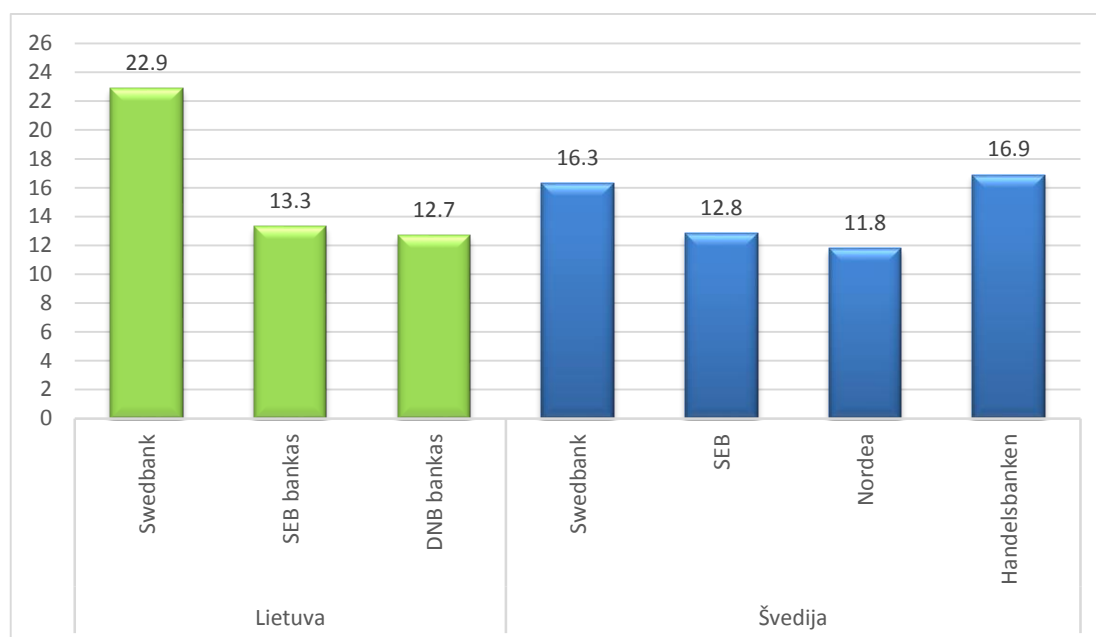
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais bankų finansinių ataskaitų duomenimis

11 pav. Faktiniai Lietuvos didžiųjų bankų viso kapitalo pakankamumo rodikliai 2014 m. II ketv. pab., palyginti su būsimais minimaliais kapitalo reikalavimais, (%)

Pateiktame paveiksle (žr. 11 pav.) pavaizduoti didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų kapitalo pakankamumo rodikliai 2014 m. II ketv. pabaigoje. Visi trys bankai su kaupu įgyvendino šiuo metu galiojantį minimalų 8 % kapitalo pakankamumo normatyvą. Nepaisant to, 2014 m. II ketvirčio kapitalo pakankamumo rezultatai viršijo ir nuo 2015 m. įsigaliosiantį minimalų 10,5 % kapitalo reikalavimą. „Swedbank“ šį reikalavimą viršijo net 17,1 %. Tuo tarpu SEB banko ir DNB banko nuosavas kapitalas Lietuvoje buvo didesnis atitinkamai 8,07 % ir 5,95 %. Atsižvelgiant į gautus rezultatus galima teigti, kad didieji Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai dėl kapitalo normatyvų padidėjimo su problemomis nesusidurtų, nes šiuo metu jų nuosavo kapitalo rodikliai yra pakankamai aukšti.

2014 m. spalio pabaigoje ECB atliko euro zonos šalyje veikiančių didžiųjų bankų išsamų vertinimą, kurio metu buvo vykdomas testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2015 m. Lietuva taps BPM nare, į šį vertinimą valstybė buvo įtraukta. Tuo pačiu laikotarpiu Švedijos

Finansų inspekcija, bendradarbiaudama su ECB, taip pat įvertino didžiųjų Švedijos bankų atsparumą. Nepalankaus scenarijaus atveju, reikalaujama, kad didieji šalyse veikiantys bankai turėtų minimalų 5,5 % I lygio nuosavą kapitalą. Testavimas buvo atliekamas pagal 2013 m. gruodžio rezultatus. Testavimų rezultatai pateikti paveiksle (žr. 12 pav.).

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais FI ir ECB duomenimis

12 pav. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai, (%)

Atlikus Lietuvoje veikiančių bankų testavimą nepalankiausiomis sąlygomis nustatyta, jog nepalankaus scenarijaus atveju bankų kapitalo pakankamumo rodikliai viršytų reikalaujamą minimalų kapitalo pakankamumo normatyvą. Pagal ECB rezultatus, didžiausią I lygio nuosavą kapitalą turėtų „Swedbank“, kuris siektų 22,9 %. SEB bankas ir DNB bankas turėtų atitinkamai 13,3 % ir 12,7 %.

Nepalankaus scenarijaus atveju žemiausias bendras I lygio nuosavo kapitalo rodiklis Švedijoje priklausytų bankui „Nordea“ (11,8 %). Tuo tarpu SEB I lygio nuosavas kapitalas sudarytų 12,8 %, „Swedbank“ - 16,3 %, o „Handelsbanken“ - 16,9 %. Švedijos Finansų inspekcijos nuomone, Švedijos didžiųjų bankų turtas yra geros kokybės, o bankai gali atlaikyti neigiamus ekonominius scenarijus (Swedish banks pass the European stress test, FI, 2014).

Atsižvelgiant į priežiūros institucijų atliktus įvertinimus pastebėta, jog trijų didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų bendro I lygio nuosavo kapitalo vidurkis nepalankiausiomis sąlygomis siektų 16,3 %. Tuo tarpu Švedijos didžiųjų bankų to paties kapitalo vidurkis nepalankiausiomis sąlygomis sudarytų 14,45 %. Palyginus šiuos duomenis galima teigti, jog Lietuvos didžiųjų bankų kapitalizacija nepalankiausiomis sąlygomis būtų geresnė.

Apibendrinant, Švedija yra pasiruošusi taikyti kur kas griežtesnius kapitalo reikalavimus nei Lietuva ir dauguma kitų ES šalių. Kapitalo pakankamumo reikalavimai Švedijoje yra numatyti atsižvelgiant tiek į bankų kapitalo kiekybę, tek į kokybę. Išanalizavus Švedijos ir Lietuvos bankų

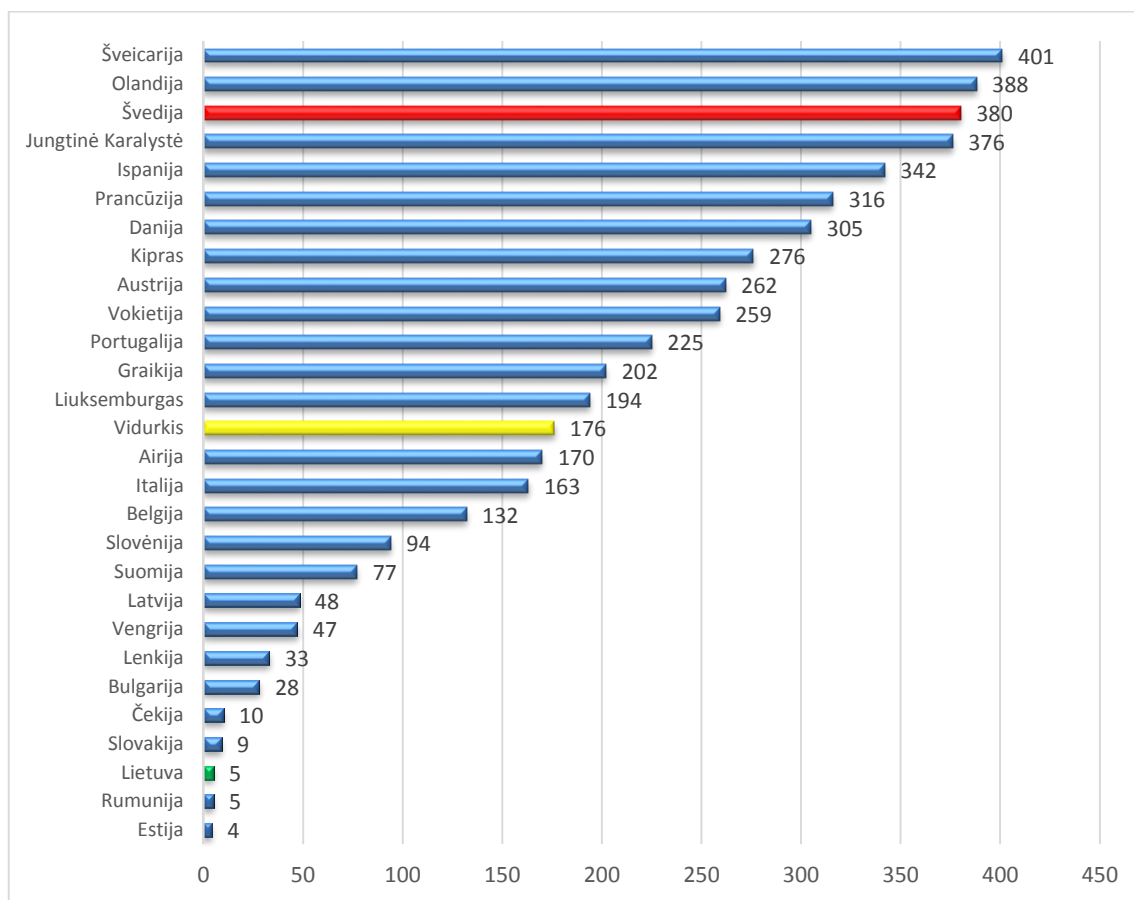
kapitalo pakankamumo normatyvų taikymo ir įgyvendinimo duomenis galima teigti, jog Švedijos Finansų inspekcija vykdo ekspansinį minimalių kapitalo reikalavimų didinimą. Nuo 2015 m. didžiausių Švedijos bankų minimalių kapitalo reikalavimų vidutinė dydžių suma sudarytų apie 19,5%, o I lygio nuosavas kapitalas vidutiniškai siektų 16,7% nuo pagal 2014 m. II ketvirtį turėtų pozicijų. Tuo tarpu minimalus viso nuosavo kapitalo reikalavimas Lietuvoje sieks 10,5%, kurio sudėtinė I lygio nuosavo kapitalo dalis sudarys 8,5%. Atsižvelgiant į šiuos duomenis, minimalių kapitalo normatyvų taikymas Švedijos bankams bus kone dvigubai didesnis nei numatomas taikyti Lietuvoje.

3.4.2. Lietuvos ir Švedijos bankų minimalaus kapitalo reikalavimų taikymo priešastinių ryšių lyginamoji analizė

Išanalizavus Lietuvos ir Švedijos bankų kapitalo pakankamumo reikalavimų skirtumus ir išsiaiškinus, jog Švedijoje bus taikomi kone dvigubai didesni kapitalo pakankamumo normatyvai nei Lietuvoje, derėtų identifikuoti šių skirtumų priešastinius ryšius. Tiek minimalaus rizikos koeficientų švediškoms būsto paskoloms kėlimas, tiek kitų kapitalo rezervų taikymas yra makroprudencinės politikos priemonių pavyzdžiai, kuriais Švedijos Finansų inspekcija siekia mažinti gresiančią sistemine riziką ir tokiu būdu apsaugoti visą šalies ekonomiką. Sisteminės rizikos mažinimas pasireiškia didinant finansų sistemos atsparumą bei slopinant pernelyg spartų kredito rizikos augimą. Atsižvelgiant į tai, jog kapitalo normatyvų taikymas yra susijęs su apsaugine kapitalo funkcija, šioje darbo dalyje nagrinėjami abiejų šalių sisteminės ir kredito rizikos veiksniai.

Švedijos finansų sistema, palyginti su Švedijos ekonomika, yra milžiniška, kadangi bankų sektoriaus turtas yra 380 % didesnis už BVP. Pagrindinė to priežastis yra tai, kad Švedijos bankai turi daug dukterinių įmonių tiek Skandinavijos, tiek Baltijos regionuose. Paveiksle (žr. 13 pav.) pateikti ES šalių bankų sektoriaus turto ir BVP santykio duomenys, kurie parodo, jog Švedija Europos Sąjungos kontekste pagal minėtus rodiklius užima trečiąją vietą - ją lenkia tik Šveicarija ir Olandija. Tuo tarpu Lietuvos nacionalinių bankų sektoriaus ir šalies BVP santykis sudaro tik 5 % ir yra vienas mažiausių ES – pagal šį santykį Lietuva lenkia tik Estiją ir Rumuniją. Įtraukus užsienio kapitalo bankų turtą, Lietuvos banko duomenimis, bankų sektoriaus turtas palyginti su BVP 2013 m. pabaigoje sudarė 65 %, tačiau nepaisant to vis tiek išliko vienas mažiausių ES (LB, 2013). Atsižvelgiant į tai, kad realioji ekonomika yra priklausoma nuo finansų sistemos funkcionavimo, problemos bankų sektoriuje gali sukelti rimtą pavojų visai šalies ekonomikai. Kadangi Švedijos ekonomika pagal pateiktus duomenis yra kur kas labiau priklausoma nuo bankų sektoriaus veiklos, galima teigti, jog Švedijos bankų sektoriuje kylanti sistemine rizika yra itin pavojinga tiek nacionaliniu, tiek kitų valstybių, kuriose veikia dukterinės Švedijos bankų įmonės, mastu. Pablogėjus Švedijos makroekonominės ar finansų sistemos funkcionavimui ir vertinimui, tiesioginė įtaka bankų veiklai Lietuvoje pasireikštų dėl sudėtingesnių

skolinimosi galimybių iš patronuojančiųjų bankų, o netiesioginė – dėl indėlininkų Lietuvoje jautrumo neigiamai informacijai apie patronuojančių Švedijos bankų būklę ir turimų lėšų atitraukimo (LB, 2014).

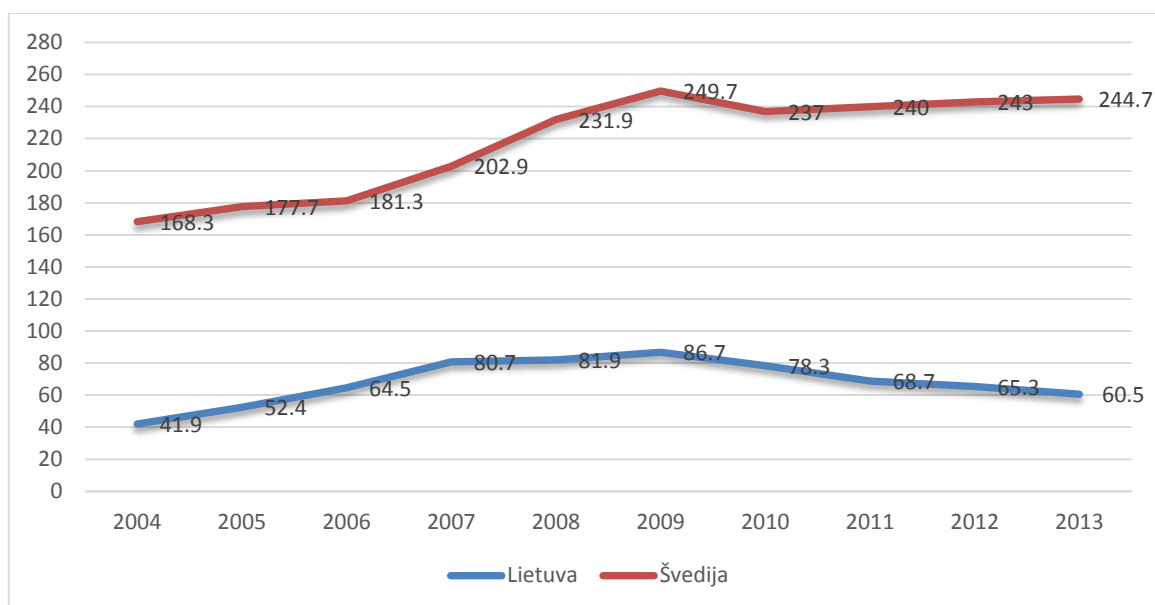

Šaltinis: Riksbank, 2014, 12 p.

13 pav. Bankų sektoriaus turto ir BVP santykis ES, 2013 m. gruodis, (%)

Nepaisant to, kad Švedijos bankų turtas yra beveik keturis kartus didesnis už šalies BVP, Švedijos finansų sistemai grėsmę kelia didelė bankų sektoriaus koncentracija. Problema, atsiradusi viename banke, gali būti greitai perduodama visam bankų sektoriui. Finansinio stabilumo problemų tikimybę didina tai, kad Švedijos bankų balansus sudaro nemaža nelikvidaus turto dalis, kuri didžiąja dalimi susideda iš paskolų įmonėms ir namų ūkiams. Keturių didžiųjų Švedijos bankų – „Nordea“, „Handelsbanken“, „SEB“ ir „Swedbank“ - suteiktos paskolos kartu sudaro apie tris ketvirtadalius visų suteikiamų paskolų (FI, 2014).

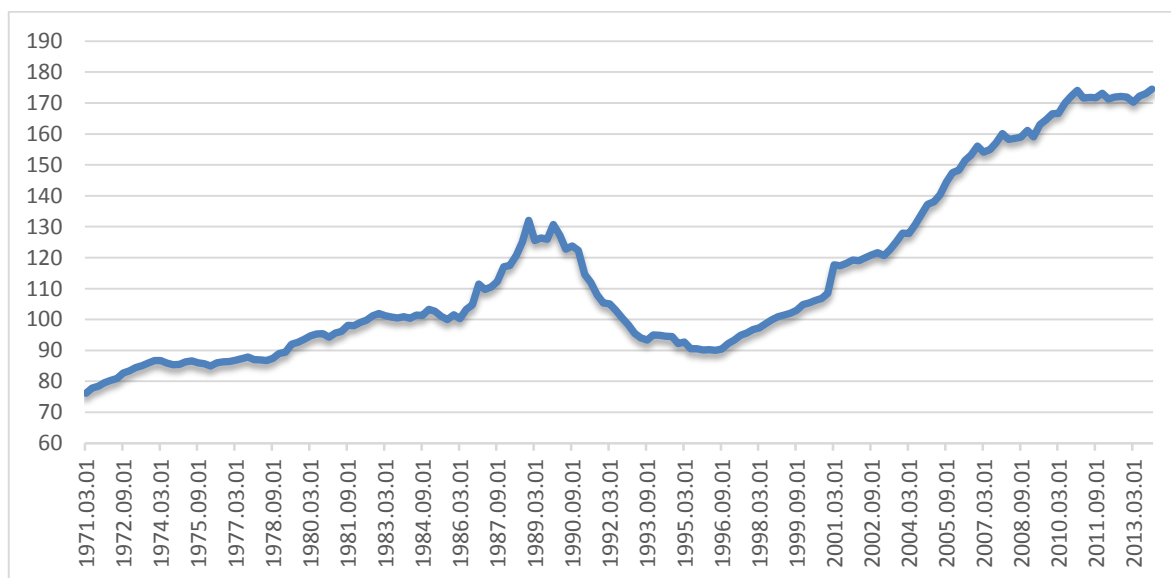
Atsižvelgiant į tai, jog kredito rizika – tai tikimybė, kad kita sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų suėjus atsiskaitymo terminui arba vėliau, šios rizikos didėjimui daugiausiai įtakos turi didelis suteiktų paskolų kiekis ir aukšti finansiniai įsipareigojimai. 2013 m. pabaigoje Švedijos privačiojo sektoriaus skola palyginti su BVP siekė 244,7 %. Tuo tarpu Lietuvoje tų pačių metų duomenimis, privačiojo sektoriaus skola buvo net 178 procentiniais punktais mažesnė ir siekė 66,5 % (žr. 14 pav.).

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais Eurostato duomenimis

14 pav. Lietuvos ir Švedijos privačiojo sektoriaus skola palyginti su BVP, (%)

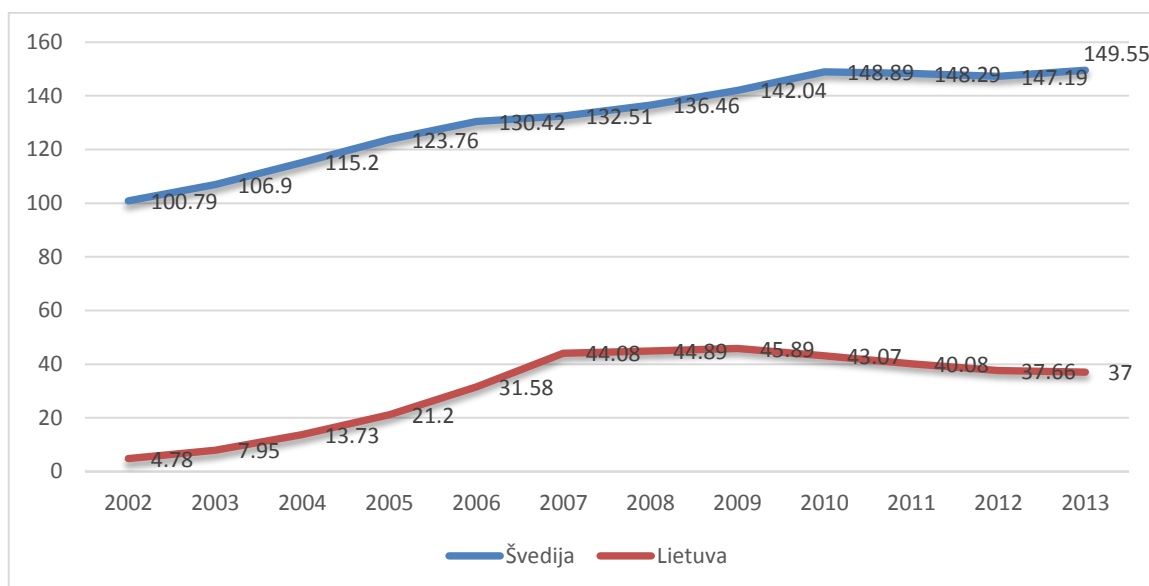
Privačiojo sektoriaus skolą Švedijoje didžiaja dalimi sudaro namų ūkiams suteiktos būsto paskolos (Riksbank, 2014). Švedijos namų ūkių sektoriaus bendras visų išsipareigojimų ir disponuojamų pajamų santykis 2013 m. pabaigoje siekė 174 % (žr. 15 pav.). Šis skaičius apskaičiuotas įtraukiant visus namų ūkius, neatsižvelgiant į tai, ar jie yra pasiėmę paskolų. Jei į skaičiavimus įtrauktume tik tuos namų ūkius, kurie faktiškai turi paskolas, šis skaičius siektų 263 %. Riksbanko (2014) duomenimis, išskolinimo lygis išaugtų netgi iki 313 %, jei į skaičiavimus įtrauktume tik tuos namų ūkius, kurie turi tik būsto paskolas. Minėti skaičiai kelia susirūpinimą, todėl bankų kapitalo pakankamumo reikalavimų didinimas yra viena iš pagrindinių priemonių siekiant absorbuoti bankų suteiktų namų ūkių paskolų nuostolius.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais Riksbanko duomenimis

15 pav. Švedijos namų ūkių sektoriaus išskolinimo lygio pokytis, (%)

Nepaisant didelio namų ūkių įsiskolinimo lygio, Švedijos bankų stabilumui grėsmę kelia ypatingai aukštas namų ūkių vidutinės paskolos įmokos ir pajamų santykis (angl. debt-to-income, DTI), kuris 2012-2013 m. siekė apie 148 % (žr. 16 pav.). Tai reiškia, kad Švedijos namų ūkių vidutinės paskolos įmokos dydis yra kone pusantro karto didesnis nei vidutinės gaunamos pajamos. Pažiūrėjus į Lietuvos namų ūkių vidutinės paskolos įmokos ir pajamų santykį, matome, kad šis rodiklis Lietuvoje yra kur kas mažesnis ir 2013 m. siekė tik 37 %. Tai dar kartą patvirtina, jog Švedijoje yra kur kas didesnė su paskolomis susijusių nuostolių tikimybė.

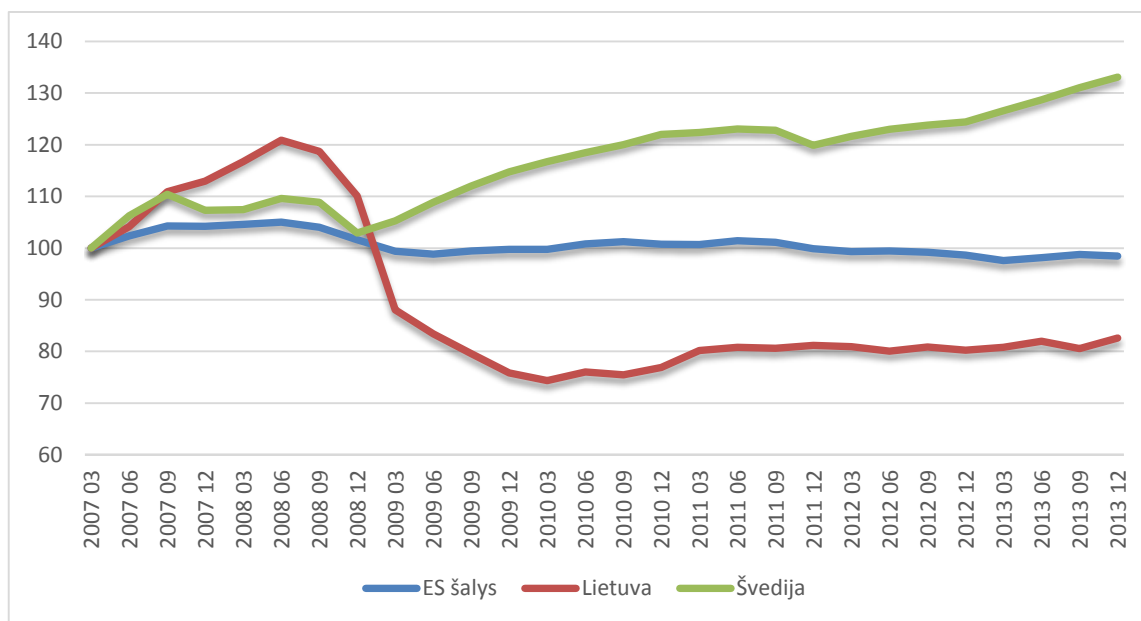
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais Eurostato duomenimis

16 pav. Vidutinės įmokos ir pajamų santykis (DTI) Lietuvoje ir Švedijoje, (%)

Tokį aukštą DTI rodiklio dydį Švedijoje didžiaja dalimi sąlygoja namų ūkių galimybė neamortizuoti paskolų ir mokėti tik palūkanas be paskolos dalies, kas Švediją išskiria iš daugumos kitų valstybių. Iki amžių sandūros Švedijos bankai reikalavo amortizuoti būsto paskolas, tačiau padidėjus konkurencijai dėl klientų, bankai ėmė siūlyti galimybę nemokėti amortizacijos įmokų (From A to Z: the Swedish mortgage market and its role in the financial system, Riksbank, 2014). Paskutiniaisiais duomenimis, apie 40% Švedijos bankų sutektų paskolų nėra amortizuojamos, o 40 % namų ūkių amortizacijos planus išsidėstę penkiasdešimties metų laikotarpiui (Ingves, 2014). Tuo tarpu Lietuvoje galimybės nemokėti amortizacijos įmokų nėra. Negana to, pagal 2011 m. Lietuvos banko patvirtintus Atsakingojo skolinimosi nuostatus, DTI santykis yra ribojamas iki 40 %.

Švedijos namų ūkių įsiskolinimas turėjo tendenciją didėti nuo amžių sandūros. Tikėtina, kad artimiausiais metais jis ir toliau kils, tad minėta problema Švedijoje yra dažnai diskutuojama. Viena iš tokios įsiskolinimo lygio tendencijos priežasčių yra pastaraisiais metais sparčiai augusios būsto kainos Švedijoje. Paveiksle (žr. 17 pav.) pateiktos Lietuvos ir Švedijos būsto kainų indekso pokyčių tendencijos palyginti su ES šalių vidurkiu. 2013 m. pabaigoje Švedijos būsto kainų indeksas viršijo 130, Lietuvoje jis nesiekė 80, o ES šalių vidutinis būsto kainų indeksas ilgą laiką buvo stabilus ir sudarė apie 100.

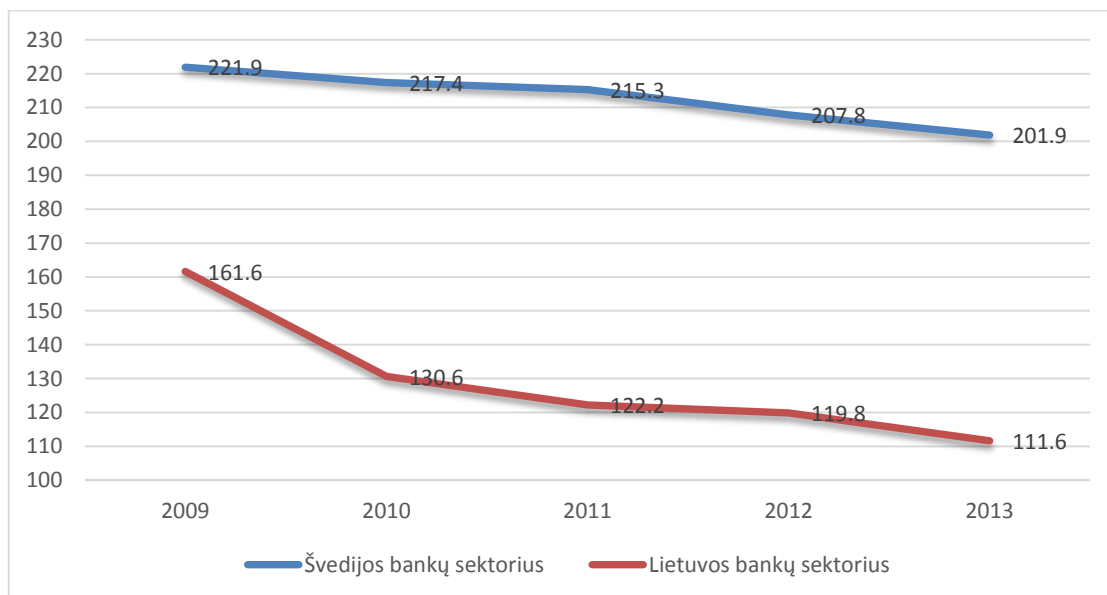
Atsižvelgiant į dabartinį Švedijos būsto kainų indeksą, galima teigti, jog nekilnojamasis turtas Švedijoje yra gerokai pervertintas. Tokia situacija Švedijoje kelia riziką, jog kritus Švedijos būsto kainoms, bankai gali patirti nuostolių dėl kritusios bankams įkeisto turto vertės. Aukštesnių kapitalo reikalavimų taikymas sumažintų bankų krizių tikimybę, susijusią su staigiu būsto kainų kritimu.

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2014, 31 p.

17 pav. ES šalių, Lietuvos ir Švedijos būsto kainų indeksai

Švedijos bankų išduotų paskolų ir priimtų depozitų neatitikimas, arba LTD rodiklis (angl. loan-to-deposit), taip pat labai aukštas (žr. 18 pav.).

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis oficialiais LB ir EK duomenimis

18 pav. Švedijos ir Lietuvos bankų sektoriaus paskolų ir indėlių santykis LTD, (%)

Tai reiškia, jog Švedijos bankai, palyginti su išduotomis paskolomis, gauna santykinai mažai indėlių. LTD santykis Švedijoje 2013 m. siekė 202 %. Esančią finansavimosi spragą Švedijos bankai dengia išleisdami įvairias finansines priemones. Reikšminga išleistų vertybinių popierių dalis yra

išreikšta užsienio valiuta, o jų terminai palyginti trumpi. 70 proc. viso trumpalaikio finansavimosi Švedijos bankai pritraukia iš JAV pinigų rinkos fondų, kurių investavimo strategijos paprastai yra trumpalaikės. Taigi, pablogėjus Skandinavijos šalių makroekonominės ar finansų sistemos vertinimui, šie fondai gali santykinai greitai atitraukti lėšas iš ypač saugiomis šiuo metu laikomų rinkų (LB, 2014, 31 p.). Atsižvelgiant į tai, kad Švedijos bankai finansuojasi rinkose, labai svarbu, kad investuotojai pasitikėtų Švedijos bankų veikla.

2013 m. LTD santykis Lietuvoje sudarė apie 112 % ir buvo kone du kartus mažesnis nei Švedijoje. Tai reiškia, jog Lietuvoje veikiantys bankai gauna kur kas daugiau vietinių indėlių nei Švedijoje. Nepaisant to, kad Lietuvos bankai finansuojasi pritraukdami vietinius indėlius, didelę dalį finansavimo bankai gauna iš patronuojančiųjų bankų Švedijoje, todėl tai didina tiesioginę Lietuvos komercinių bankų priklausomybę nuo patronuojančių bankų veiklos ir Švedijos finansinio stabilumo.

Apibendrinant galima teigti, kad pati opiausia Švedijos finansinio stabilumo problema yra didelė privačiojo sektoriaus skola palyginti su BVP, kurią didžiaja dalimi sudaro aukšti namų ūkių įsiskolinimai. Namų ūkių tiesioginis poveikio šalies finansiniam stabilumui kanalas yra bankų suteiktų būsto paskolų nuostoliai. Bankų, turinčių pakankamai kapitalo, gebėjimas absorbuoti paskolų nuostolius nulemia didesnį finansų sistemos atsparumą finansų krizėms. Atsižvelgiant į tai, kad Švedijos bankų sektoriaus turtas yra beveik keturis kartus didesnis už BVP, problemos bankų sektoriuje gali sukelti rimtų problemų visai šalies ekonomikai. Gebėjimas neutralizuoti greitą kredito augimą ir per didelį įsiskolinimą Švedijoje yra labai svarbus, todėl Švedijos Finansų inspekcijos užmojai didinti bankų kapitalizaciją ir taikyti aukštesnius bankų kapitalo pakankamumo standartus kokybine ir kiekybine išraiška yra pateisinamas. Tuo tarpu Lietuvos bankų sektorius palyginti su šalies BVP yra nedidelis, o privačiojo sektoriaus įsiskolinimas yra vienas mažiausių ES, todėl agresyvi bankų kapitalo pakankamumo griežtinimo politika Lietuvoje nėra būtina.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Apibendrinant išnagrinėtus mokslinės literatūros šaltinius apie bankų vaidmenį ekonomikoje, prieita išvados, jog bankai yra patys svarbiausi finansų rinkos dalyviai, kurių diversifikuotos paslaugos yra tapusios visuomenės veiklos dalimi. Bankas yra vienas labiausiai pažeidžiamų šiuolaikinės ekonomikos sistemos dalyvių, o jo žlugimas turi sudėtingas ekonomines bei socialines pasekmes sukeltą poveikį, todėl veiksminga bankų sektoriaus priežiūra yra būtina siekiant užtikrinti finansų sistemos stabilumą sparčių globalizacijos ir integracijos procesų akivaizdoje.

2. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius apie bankų priežiūros funkcijas ir tikslus, galima teigti, jog egzistuoja trys pagrindinės bankų priežiūros kryptys:

- Makroprudencinė politika – tai priežiūros institucijos vykdoma politika, kuria siekiama išvengti rizikos finansų sistemai kaip visumai ar ją mažinti, taip palaikant šios sistemos stabilumą ir atsparumą.
- Mikroprudencinė politika – tai priežiūros institucijos vykdoma politika, kuria siekiama atskirų finansų sistemos dalyvių veiklos stabilumo ir patvarumo.
- Verslo etikos priežiūra – tai priežiūros institucijos vykdoma veikla, susijusi su teisingu finansų įstaigų veiklos vykdymu, tinkamu elgesiu su klientais bei sąžiningo finansų rinkų funkcionavimo skatinimu.

3. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius apie finansų institucijų priežiūros modelius, nustatyta, jog visuotinai priimti finansų priežiūros modeliai yra skirstomi į keturias pagrindines kategorijas: institucinį, funkcinį, integruotą ir Twin Peaks. Atsižvelgiant į nykstančias ribas tarp skirtingų finansų sektorių, integruota priežiūros metodika šiuo metu yra pati populiariausia, nes šiuo principu vykdoma priežiūrinė veikla nesukelia sumaišties tarp atskirų priežiūros sričių.

4. Atlikus analitinę Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų raidos ir jų įtakos bankų reguliavimo aplinkai apžvalgą, galima teigti, kad:

- „Bazelis I“ – tai pirmoji bankų rizikos valdymo sistema, nustačiusi bankų kapitalo pakankamumo reikalavimą ir jo skaičiavimo metodikas, pagal kurias komercinis bankas privalo turėti tam tikrą būtiną minimalų nuosavo kapitalo kiekį rizikingoms banko paskoloms padengti.
- „Bazelis II“ – tai patobulintas bankų rizikos valdymo priemonių rinkinys, kuriuo nustatyti minimalūs kapitalo reikalavimai, skirti kredito, rinkos ir operacinei rizikai valdyti, bei apibrėžtos minėtų rizikų įvertinimo metodikos. Šiuo dokumentų paketu išplėstos priežiūros institucijos teisės bankų veiklos atžvilgiu bei apibrėžti reikalavimai, didinantys rinkos drausmę ir skatinantys rinkos skaidrumą.
- „Bazelis III“ – tai naujausios bankų priežiūros taisyklės, nustatančios papildomų normatyvų taikymą, kuriais siekiama pagerinti bankų sektoriaus gebėjimą atlaikyti finansinius ir ekonominius sukrėtimus, bei apibrėžiami nauji reikalavimai, sugriežtinantys bankų rizikos valdymą ir veiklos skaidrumą. Naujieji reikalavimai Europos Sąjungoje yra įgyvendinami CRD IV direktyva, kurioje

apibrėžtos makroprudencinės politikos priemonės, susijusios kapitalo pakankamumo ir banko likvidumo reikalavimais.

5. Atlikus Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros modelių lyginamąją analizę, paaiškėjo, kad abiejose valstybėse vyrauja integruotas finansų institucijų priežiūros modelis, kadangi tiek riziką ribojanti, tiek finansų institucijų verslo etikos priežiūra yra atliekama vienos priežiūros institucijos. Esminiai priežiūros modelių skirtumai yra šie:

- Švedijos finansų institucijų priežiūra yra vykdoma Finansų inspekcijos, kuri yra nuo Švedijos centrinio banko nepriklausomas organizacinis vienetas. Tuo tarpu Lietuvoje finansų institucijų priežiūrą atlieka Priežiūros tarnyba, veikianti Lietuvos banko sudėtyje. Pagrindinis Švedijoje veikiančio priežiūros modelio privalumas yra monetarinės ir makroprudencinės politikos atskyrimas. Šių funkcijų priskyrimas atskiroms valstybės institucijoms užtikrina, jog priežiūros institucijai nenusisėkus stabilizuoti finansinio ciklo, visuomenės pasitikėjimas centrinio banko galimybėmis užtikrinti kainų stabilumą nesumažės. Tuo tarpu visų funkcijų sutelkimas po vienu Lietuvos centrinio banko skėčiu skatina efektyvesnę informacijos sklaidą organizacijos viduje ir globalesnę visos centrinio banko veiklos organizavimą, remiantis šalies makroekonominių duomenų tarpusavio sąsajomis, tačiau tuo pačiu metu atsirandant rizikoms, susijusioms su aiškiausiu tikslu praradimu.

- Nuo 2015 m. Lietuva, įstodama į euro zoną, pradeda dalyvauti Bendrajame priežiūros mechanizme, kas reiškia, jog trijų didžiųjų Lietuvoje veikiančių bankų priežiūrą perims Europos centrinis bankas. Tuo tarpu Švedija, kaip ne euro zonos narė, Bendrajame priežiūros mechanizme nedalyvauja, tačiau Lietuvoje veikiantys švediško kapitalo AB SEB bankas ir „Swedbank AB“, kaip didžiausi Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai, taps tiesiogiai prižiūrimi ECB.

6. Išanalizavus Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių taikymą ir jų įgyvendinimo perspektyvas, galima teigti, jog Švedijos bankų sektoriui bus taikoma daugiau riziką makrolygiu ribojančių priemonių. Nors abi šalys makroprudencinę politiką formuoja remdamosi CRD IV direktyva, kai kurios direktyvoje numatytos priemonės Švedijoje pradėtos taikyti anksčiau: nuo 2013 m. įsigaliojo 100 % padengimo likvidžiuoju turto rodiklis bei nuo 2010 m. įteisinti 15 % sektoriniai kapitalo reikalavimai švediškomis būsto paskoloms, kurie nuo 2015 m. padidės iki 25 %. Dvi CRD IV direktyvoje nenumatytos makroprudencinės politikos priemonės Lietuvoje pradėtos įgyvendinti 2011 metais Lietuvos banko patvirtintais Atsakingojo skolinimosi nuostatais. Tai kredito dydžio ir įkeisto turto vertės bei vidutinės skolos įmokos ir pajamų santykio ribos.

7. Atlikus Lietuvos ir Švedijos kapitalo reikalavimų struktūros eksperimentinį vertinimą, nustatyta, jog Švedija yra pasiruošusi taikyti tiek kiekybine, tiek kokybine išraiška griežtesnius kapitalo reikalavimus nei Lietuva. Nuo 2015 m. didžiųjų Švedijos bankų tiek viso, tiek I lygio nuosavo kapitalo minimalių reikalavimų vidutinių dydžių suma bus kone dvigubai didesnė nei numatomi taikyti atitinkamo kapitalo reikalavimų dydžiai Lietuvoje veikiantiems bankams.

8. Atlikus skirtingų kapitalo normatyvų Lietuvoje ir Švedijoje taikymo priežastinių ryšių analizę, paaiškėjo, jog:

- Atsižvelgiant į didelę Švedijos privačiojo sektoriaus skolą, aukštą namų ūkių įsiskolinimo lygį, Švedijos bankų polinkį pritraukti trumpalaikes lėšas iš finansavimosi rinkose ir tai, kad Švedijos bankų sektoriaus turtas beveik keturis kartus viršija šalies BVP, Švedijos Finansų inspekcijos užmojai taikyti aukštesnius bankų kapitalo pakankamumo standartus kokybine ir kiekybine išraiška yra pateisinamas.
- Lietuvoje veikiančių komercinių bankų kapitalizacijos lygis yra pakankamai aukštas, bankų sektorius, palyginti su šalies BVP, yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje, o privačiojo sektoriaus skola yra nedidelė, todėl agresyvi bankų kapitalo pakankamumo didinimo politika Lietuvoje nėra būtina.
- Žinant, kad vieno finansinio sektoriaus perkaitimo užkratas lengvai perduodamas kitam sektoriui, gebėjimas neutralizuoti greitą kredito augimą ir per didelį įsiskolinimą Švedijoje yra labai svarbus tiek pačiai Švedijai, tiek ir Lietuvai, kurios finansų sistema yra maža, atvira ir priklausanti nuo patronuojančių bankų veiklos Švedijoje.

Apibendrinus analitinio darbo rezultatus ir pateikus išvadas, suformuluotos šios rekomendacijos:

1. Siekiant riboti Švedijos komercinių bankų sisteminę riziką, galinčią kilti dėl kredito rizikos, nulemtos aukšto Švedijos namų ūkių įsiskolinimo lygio ir pernelyg spartaus kreditų augimo, derėtų ne tik didinti minimalaus Švedijos bankų kapitalo reikalavimus, bet ir riboti Švedijos namų ūkių skolinimosi galimybes ir nemokumo riziką, įvedant privalomą vidutinės skolos įmokos ir pajamų santykio ribojimą bei panaikinant galimybę neamortizuoti paskolų.

2. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos bankų sektoriaus turtas yra vienas mažiausias Europos Sąjungoje, Lietuvoje veikiančių bankų kapitalizacija gera, o privačiojo sektoriaus įsiskolinimas neaukštas, Lietuvoje veikiantiems bankams kapitalo pakankamumo reikalavimus reikėtų taikyti nuosaikiai, o turimą bankų kapitalą panaudoti ieškant pakankamą pajamingumą užtikrinančių investavimo galimybių.

LITERATŪRA

Monografijos, studijos, mokomoji literatūra:

1. **Buckiūnienė O.** Finansų teorijos pagrindai: mokomoji knyga. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2011. – 171 p. – ISBN 978-6094-36-012-1.
2. **Busch A.** Banking Regulation and Globalization. - Oxford : Oxford University Press, 2012. – 282 p. – ISBN 9780199218813.
3. **Davulis G.** Ekonomikos teorija: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2009. – 430 p. - ISBN 978-9955-19-112-4.
4. **Dowd K.** Competition and Finance: A New Interpretation of Financial and Monetary Economics. - Basingstoke: Macmillan Press; and New York: St. Martin's Press, 1996, 572 p. - ISBN: 9781939709356.
5. **Hubber R. G., O'Brien A. P.** Money, Banking, and the Financial System. - Boston (Mass.): Pearson Education, 2012. – 584 p. – ISBN 0132722011.
6. **Jasevičienė F.** Finansų įstaigų veikla ir etika. Mokslo studijos. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. – 240 p. – ISBN 978-609-459-097-9.
7. **Kancerevyčius G.** Finansai ir investicijos: monografija. – Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2006. – 864 p. – ISBN 9955-551-93-3.
8. **Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G., Vengraitis D.** Banko finansų valdymas: krizės pamokos ir reguliavimo priemonių poveikis. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. – 352 p. – ISBN 978-609-459-274-4.
9. **Lastra, R. M.** Legal Foundations of International Monetary Stability. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 600 p. - ISBN 978-0-19-926934-1.
10. **Thomas L. B.** Money, Banking and Financial Markets. - Mason (Ohio): Thomson/ South-Western, 2006. – 618 p. – ISBN 0324176732.
11. **Goodhart, C.A.E. et al.** Financial Regulation: Why, How and Where Now?. – London: Routledge, 1998. – 272 p. - ISBN 978-0415185059.
12. **Graziano T. K.** Basel III and beyond: a guide to banking regulation after the crisis. – 2011. - London: Risk Books, 2011. -510 p. – 9781906348601.
13. **Greenbaum S. I., Thakor A. V.** Contemporary Financial Intermediation, Second Edition (Academic Press Advanced Finance). - Amsterdam: Butterworth-Heinemann, 2007. – 643 p. – ISBN 9780122990533.

Moksliniai straipsniai:

14. **Allen, W. A. et al.** Basel III: Is the Cure Worse than the Disease? // International Review of Financial Analysis, Vol. 25, 2012, 159–166 p.
15. **Balin B. J.** Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis // Johns Hopkins University - Paul H. Nitze School of Advanced International Studies (SAIS), 2008, 17 p.
16. **Čiapas L.** Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida // Pinigų studijos, 1999, 5-24 p. [PDF HTML kopija] http://www.elibrary.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_1999_03_01.pdf, [žiūrėta 2014 09 15].
17. **Dietricha A. et al.** The good and bad news about the new liquidity rules of Basel III in Western European countries // Elsevier: Journal of Banking and Finance, 2013, Vol. 44, 13-25 p.
18. **Dudzevičiūtė G.** Bankininkystės sektoriaus poveikis ekonomikos augimui: teoriniai ir praktiniai aspektai // VGTU, Verslas: teorija ir praktika, 2006, Vol. VII, Nr. 2, 128-135 p. - ISSN 1822-4202.
19. **Herring R. J., Carmassi J.** The Structure of Cross-Sector Financial Supervision // Financial Markets, Institutions & Instruments, 2008, Vol. 17, Issue 1, 51-76 p.
20. **Karpavičienė E. ir kt.** Bankų strateginis valdymas: Naujos kapitalo sutarties ir subalansuotos bankininkystės principų taikymas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – Kaunas, 2004, Nr. 32, 16 p. – ISSN 1392-1142.
21. **Kremers, J. J. M. et al.** Cross-Sector Supervision: Which Model? // R. Herring and R. Litan (eds.), Brookings-Wharton Papers on Financial Services: 2003, Brookings Institution, Washington DC, 225-243 p.
22. **Raškinis D., Raškinis V.** Finansų įstaigų priežiūra: tendencijos ir alternatyvos // Pinigų studijos. – Vilnius, 2002, Nr. 2, 45-57 p.
23. **Schoenmaker D.** The Financial Trilemma // Elsevier journal: Economics Letters 111, 2011, p. 57–59. [PDF HTML kopija] https://www.google.lt/search?q=prieieiga&oq=prieieiga&aqs=chrome..69i57j0l363j0j7&sourceid=chrome&espv=2&es_sm=93&ie=UTF-8, [žiūrėta 2014 09 15].
24. **Schoenmaker D.** Financial Supervision in the EU // Duisenberg school of finance, 2011. [PDF HTML kopija] http://personal.vu.nl/d.schoenmaker/Encyclopedia_Financial_Supervision_in_the_EU_v1%20%2828-4%29.pdf, [žiūrėta 2014 09 15].
25. **Šenavičius V., Talutis T.** Finansų rinkos priežiūra Europos Sąjungoje ir jos įtaka Lietuvai // Mykolo Romerio universitetas: Viešoji politika ir administravimas, 2012, T. 11, Nr. 1 / 2012, Vol. 11, No 1, 129–138 p. - ISSN 2029-2872.

26. **Kranke M.** Financial Market Regulation in Sweden: Finansinspektionen - Toothless Paper Tiger? // Research Group on Equity Market Regulation. - REGEM Analysis No. 14, 2005, Trier University, 20 p.

27. **Verhelst S.**, Assessing the single supervisory mechanism: passing the point of no return for Europe's banking union. // Egmont – The Royal Institute for International Relations. – 2013, 57 p. - ISBN 978 90 382 2178 6. [PDF HTML kopija] <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2013/07/Egmont-papers-58.pdf> [žiūrėta 2014 11 15].

Analitinės apžvalgos, pranešimai, ataskaitos:

28. **Bank for International Settlements.** Seventh progress report on adoption of the Basel regulatory framework, 2014. [PDF HTML kopija] <http://www.bis.org/publ/bcbs290.pdf> [žiūrėta 2014 11 15].

29. **Basel Committee on Banking Supervision.** A brief history of the Basel Committee, 2014. URL: <http://www.bis.org/bcbs/history.pdf> [žiūrėta 2014 09 15].

30. **Basel III phase-in arrangements,** URL: http://www.bis.org/bcbs/basel3/basel3_phase_in_arrangements.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

31. **Berntsson C. N., Molin J.** Creating a Swedish toolkit for macroprudential policy // Riksbank studies, 2012. [PDF HTML kopija] http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/Riksbanksstudie/2012/rap_riksbanksstudie_Att_skapa_en_svensk_verktyglada_for_makrotillsyn_121106_eng.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

32. **Capital requirements for Swedish banks, 2014.** Finansinspektionen : memorandum. [PDF HTML kopija] http://www.fi.se/upload/90_English/20_Publications/20_Miscellaneous/2014/kapitalkrav-svenska-banker-140910enNY.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

33. **European Central Bank.** Recent developments in supervisory structures in the EU member states (2007-10). [PDF HTML kopija] http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/report_on_supervisory_structures2010en.pdf [žiūrėta 2014 09 15].

34. **European Commission.** Assessment of the 2014 national reform programme and convergence programme for Sweden, 2014. [PDF HTML kopija] http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/swd2014_sweden_en.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

35. **Europos Centrinis Bankas.** Svarbių prižiūrimų subjektų sąrašas ir mažiau svarbių subjektų sąrašas, 2014. [PDF HTML kopija] <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm-listofsupervisedentities1409lt.pdf?feeb4b65ba39253ab37de3b4f76cdc90> [žiūrėta 2014 11 15].

36. **Finansinspektionen.** EBA's stress test and Asset Quality Review. Memorandum, 2014.
[PDF HTML kopija]
http://www.fi.se/upload/90_English/20_Publications/20_Miscellaneous/2014/Eng_%20PMAQRstresste%20stsNY.pdf [žiūrėta 2014 11 15].
37. **Finansinspektionen.** Stability in the financial system, 2014. [PDF HTML kopija]
http://www.fi.se/upload/90_English/20_Publications/10_Reports/2014/stabilitetsrap14_eng_ny.pdf
[žiūrėta 2014 11 15].
38. **Group of Thirty.** The Structure of Financial Supervision, 2008. [PDF HTML kopija]
<http://www.group30.org/images/PDF/The%20Structure%20of%20Financial%20Supervision.pdf>
[žiūrėta 2014 09 15].
39. **Haldane A.** Control rights (and wrongs) // Bank of England, Wincott Annual Memorial Lecture, Westminster, London, 2011.
40. **Ingves S.** Monetary policy and financial stability in a globalised world // Sveriges Riksbank, 2014. [PDF HTML kopija]
http://www.riksbank.se/Documents/Tal/Ingves/2014/tal_ingves_140528_eng.pdf [žiūrėta 2014 11 15].
41. **Lietuvos bankas.** Finansinio stabilumo apžvalga, 2013. [PDF HTML kopija]
http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2013_m [žiūrėta 2014 09 15].
42. **Lietuvos bankas.** Finansinio stabilumo apžvalga, 2014. [PDF HTML kopija]
http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2014_m [žiūrėta 2014 09 15].
43. **Lietuvos bankas.** Pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, finansų rinkos būklę ir funkcijų vykdymą. Teikiamas Lietuvos Respublikos Seimui, 2014. [PDF HTML kopija]
https://www.lb.lt/pranesimas_seimui_2014_m_spalis [žiūrėta 2014 11 15].
44. **Oliver Wyman.** Organisational effectiveness of financial sector regulators – Benchmarking results. Swedish Financial Supervisory Authority, 2013, 17 p.
45. **Riksbank.** Financial Stability Report 2014:1. [PDF HTML kopija]
http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/FSR/2014/FSR_1/rap_fsr1_140604_updated_eng.pdf
[žiūrėta 2014 11 15].
46. **Stricter capital requirements for Swedish banks – effects on the macroeconomy, 2014.**
- Riksbank. [PDF HTML kopija]
http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/PPR/2014/140703/rap_ppr_ruta3_140703_eng.pdf
[žiūrėta 2014 11 15].
47. **From A to Z: the Swedish mortgage market and its role in the financial system, 2014.**
- Sveriges Riksbank. [PDF HTML kopija]
http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/Riksbanksstudie/2014/rap_riksbanksstudie_140411_eng.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

48. **Swedish banks pass the European stress test.** URL: <http://www.fi.se/Folder-EN/Startpage/Supervision/Miscellaneous/Listan/Swedish-banks-pass-the-European-stress-test/> [žiūrėta 2014 11 15].

49. **Higher capital requirements for the major Swedish banking groups (November accord)** [PDF HTML kopija] URL: http://www.riksbank.se/Upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Pressmeddelanden/2011/pm_1111_25_nr19e_eng.pdf [žiūrėta 2014 11 15].

50. **Europos Centrinis Bankas.** Bankų priežiūros vadovas, 2014. [PDF HTML kopija] URL: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ssmguidebankingsupervision201411.lt.pdf> [žiūrėta 2014 12 05].

Internetiniai resursai:

51. **Apie priežiūrinę veiklą.** URL: http://www.lb.lt/apie_prieziurine_veikla [žiūrėta 2014 11 15].

52. **Bank for International Settlements.** About the Basel Committee. URL: <http://www.bis.org/bcbs/about.htm> [žiūrėta 2014 09 15].

53. **Bankai Europos priežiūros nesibaimina.** URL: <http://lzinios.lt/lzinios/ekonomika/bankai-europos-prieziuros-nesibaimina/165648> [žiūrėta 2014 11 15].

54. **Finansinspektionen. Försäkring.** URL: <http://www.fi.se/Om-FI/Organisation/Forsakring1/> [žiūrėta 2014 11 15].

55. **Finansinspektionen. Marknader.** URL: <http://www.fi.se/Om-FI/Organisation/Marknader/> [žiūrėta 2014 11 15].

56. **Finansinspektionen. Bank.** URL: <http://www.fi.se/Om-FI/Organisation/Banker-och-vardepappersbolag/> [žiūrėta 2014 11 15].

57. **Finansinspektionen. Konsumentskydd.** URL: <http://www.fi.se/Om-FI/Organisation/konsumentskydd/> [žiūrėta 2014 11 15].

58. **Finansinspektionen. Ekonomisk analys.** URL: <http://www.fi.se/Om-FI/Organisation/Chefsekonomens-kansli/> [žiūrėta 2014 11 15].

59. **Finansinspektionen. Organization.** URL: <http://www.fi.se/Folder-EN/Startpage/About-FI/Who-we-are/Organisation/> [žiūrėta 2014 11 15].

60. **Finansų rinkos dalyviai.** URL: http://www.lb.lt/finansu_istaigos [žiūrėta 2014 09 15].

61. **Finansų sistemos rizikos veiksniai.** URL: https://www.lb.lt/finansu_sistemas_rizikos_veiksniai [žiūrėta 2014 09 15].

62. **Lietuvos banke diegiant naują finansų rinkos priežiūros modelį įkurta Priežiūros tarnyba.** URL:

https://www.lb.lt/lietuvos_banke_diegiant_nauja_finansu_rinkos_prieziuros_modeli_ikurta_prieziuros_tarnyba [žiūrėta 2014 09 15].

63. **Lietuvos banko struktūra.** [PDF HTML kopija] https://www.lb.lt/struktura_1 [žiūrėta 2014 09 15].

64. **Lietuvos bankui suteiktas makroprudencinės politikos mandatas, kurį įgyvendinant bus stiprinamas visos finansų sistemos atsparumas.** URL: http://www.lb.lt/lietuvos_bankui_suteiktas_makroprudencines_politikos_mandatas_kuri_igyvendinant_bus_stiprinamas_visos_finansu_sistemos_atsparumas [žiūrėta 2014 11 15].

65. **Lietuvos banko valdybos nutarimai.** URL: http://www.lb.lt/lietuvos_banko_valdybos_nutarimai_7 [žiūrėta 2014 11 15].

66. **Liquidity Risk Management – Additional Monitoring Tools.** URL: http://www.accenture.com/us-en/blogs/regulatory_insights_blog/archive/2014/05/27/liquidity-risk-management-monitoring-tools.aspx [žiūrėta 2014 09 15].

67. **Swedish FSA Gets Financial Stability Powers.** URL: <http://online.wsj.com/articles/SB10001424127887323407104579036473803715740> [žiūrėta 2014 11 15].

68. **Mikroprudencinė politika. Lietuvos banko terminų bazė.** URL: <http://www.xn--ratija-ckb.lt/LBTB/Lietuvos-banko-termin%C5%B3-baz%C4%97/mikroprudencin%C4%97-politika> [žiūrėta 2014 11 15]

69. **Makroprudencinė politika. Lietuvos banko terminų bazė.** URL: <http://www.xn--ratija-ckb.lt/LBTB/Lietuvos-banko-termin%C5%B3-baz%C4%97/makroprudencin%C4%97-politika> [žiūrėta 2014 11 15]

70. **Europe Got Its Christmas Present - a Single Supervisory Mechanism for Banks.** URL: <http://www.euinside.eu/en/news/europe-got-its-christmas-present-a-single-supervisory-mechanism> [žiūrėta 2014 11 15]

Statistiniai šaltiniai:

71. **Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2014 m. liepos 1 d. duomenys, tūkst. Lt)** [PDF HTML kopija] http://www.lb.lt/2014_m_ii_ketvirtis [žiūrėta 2014 09 15].

72. **2014 EU-wide stress test results.** URL: <http://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-wide-stress-testing/2014/results> [žiūrėta 2014 11 15]

73. **Eurostat.** URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> [žiūrėta 2014 11 15]

74. **Oficialiosios statistikos portalas.** URL: <http://osp.stat.gov.lt/> [žiūrėta 2014 11 15]

75. **Finansinio stabilumo rodikliai.** URL:
[http://www.lb.lt/finansinio stabilumo rodikliai ir kita statistika](http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_rodikliai_ir_kita_statistika) [žiūrėta 2014 11 15]
76. **Comprehensive assessment. Lithuania.** URL:
<https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/comprehensive/html/index.en.html> [žiūrėta 2014 11 15].
77. **AB DNB banko finansinės ataskaitos (pagal LB reikalavimus).**
 II ketvirtis, 2014 m. [PDF HTML kopija]
https://www.dnb.lt/sites/default/files/dokumentai/2014_2_ketvirtispagal_lb_reikalavimus_lt.pdf
 [žiūrėta 2014 11 15].
78. **AB SEB bankas.** 2014 metų šešių mėnesių laikotarpio sutrumpinta tarpinė informacija.
 [PDF HTML kopija] https://www.seb.lt/sites/default/files/web/pdf/SEB_FS_2014_Q2_Lt.pdf [žiūrėta 2014 11 15].
79. **„Swedbank“, AB Lietuva.** Finansinė ataskaita, 2014 m. birželio 30 d. URL:
<http://www.swedbank.lt/lt/pages/358> [žiūrėta 2014 11 15].

Teisiniai aktai:

80. **Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas.** URL:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=483991&p_tr2=2 [žiūrėta 2014 11 15].
81. **Lietuvos Respublikos bankų įstatymas.** URL:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=479209&p_tr2=2 [žiūrėta 2014 11 15].
82. **Lietuvos banko nutarimas dėl kapitalo rezervų (buferių) sudarymo taisyklių patvirtinimo, 2014.**
83. **Kapitalo reikalavimų direktyva.** [PDF HTML kopija]
<https://www.lb.lt/n21706/lexuriserv.pdf> [žiūrėta 2014 11 15].
84. **Atsakingojo skolinimosi nuostatai.** [PDF HTML kopija]
[https://www.lb.lt/atsakingojo skolinimo nuostatai_1](https://www.lb.lt/atsakingojo_skolinimo_nuostatai_1) [žiūrėta 2014 11 15].

ANOTACIJA

Galvanauskaitė D. Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemų lyginamoji analizė / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Dužinskas. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 78 p.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir palygintos Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemos, atsižvelgiant į bankų priežiūros modelius, Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų įgyvendinimą bei bankų kapitalo pakankamumo normatyvų taikymą. Pirmojoje darbo dalyje aptariamas bankų vaidmuo ekonomikoje, apžvelgiant bankų veiklos specifiką, jų veikos reguliavimo svarbą ir tikslus. Antrojoje darbo dalyje pateikiama Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimų raida ir jų įtaka bankų reguliavimo aplinkai. Trečiojoje darbo dalyje atliekama Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemų lyginamoji analizė. Bankų veiklos reguliavimo skirtumai analizuojami lyginant finansų institucijų priežiūros modelius, priežiūros institucijų veiklos charakteristiką, makroprudencinės politikos priemones, kapitalo pakankamumo reikalavimus bei priežastinius-pasekminius kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymo ryšius.

Pagrindiniai žodžiai: Bankų priežiūra, Bazelis, makroprudencinė politika, kapitalo pakankamumas.

ANOTATION

Galvanauskaitė D. The comparative analysis of banking supervision in Lithuania and Sweden / Master's Work in Financial Markets. Supervisor assoc. dr. R. Dužinskas. - Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2014. – 78 p.

Lithuanian and Swedish banking supervision systems are analyzed and compared in this Master's thesis, taking into account the banking supervision models, the implementation of resolutions issued by Basel Committee on Banking Supervision, and the application of capital adequacy requirements for banks. The role of banks in the economy is described in the first part, looking at the specifics of banking activities and the importance of regulatory objectives. The second part gives an overview of the resolutions issued by Basel Committee on Banking Supervision and their influence on the evolution of the banking regulatory environment. The comparative analysis of banking supervision in Lithuania and Sweden is performed in the third part. The banking regulatory differences are analyzed by comparing the supervisory models, the performance of supervisory authorities, macroprudential policy tools, capital adequacy requirements and causal-consequential relations of capital adequacy requirements.

Key words: Banking supervision, Basel, macroprudential policy, capital adequacy.

SANTRAUKA

Galvanauskaitė D. Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros sistemų lyginamoji analizė / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Dužinskas. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 78 p.

Bankai – tai pati svarbiausia finansų infrastruktūros grandis, kadangi finansuodami namų ūkių ir verslo poreikius, jie skatina ne tik visos finansų sistemos, bet ir ekonomikos plėtrą. Atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikiniame pasaulyje bankai yra tapę visuomenės veiklos dalimi, bankų sektorius yra lengvai pažeidžiamas, todėl labai svarbu laiku identifikuoti šiame sektoriuje kylančias problemas, nes banko žlugimas turi diferencijuotą poveikį ekonomikai.

2008 m. pasaulinė finansų krizė atskleidė, jog bankų priežiūra daugelyje valstybių buvo nepakankama, o bankų sektoriui gresiančios rizikos buvo valdomos prastai, todėl bankų atsparumo didinimas galimoms grėsmėms tapo ypač aktualus. Siekdami riboti sisteminę riziką ir užtikrinti veiksmingą bankų sektoriaus funkcionavimą, bankų veiklos reguliuotojai ir priežiūros specialistai ėmė iš naujo svarstyti bankų priežiūros principus ir priėmė naujus bankų priežiūros reikalavimus, kurie Europos Sąjungoje įgyvendinami kapitalo reikalavimų direktyva.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje veikiančių švediško kapitalo komercinių bankų turtas sudaro daugiau nei pusę viso Lietuvos bankų sektoriaus turto, Lietuvai aktualus ne tik veiksmingas ir efektyvus lokalių bankų veiklos reguliavimas, bet ir tinkamai vykdoma Švedijos bankų priežiūra. Remiantis Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarimais, Europos Centrinio Banko pranešimais, Lietuvos banko, Švedijos centrinio banko ir Švedijos Finansų inspekcijos periodinėmis finansinio stabilumo ataskaitomis bei naujausiais priežiūros institucijų nutarimais, magistro baigiamajame darbe analizuojami ir lyginami Lietuvos ir Švedijos bankų priežiūros modelių skirtumai bei riziką ribojančių priemonių įgyvendinimas, kuris darosi ypatingai aktualus globalizacijos ir integracijos procesų akivaizdoje.

Išanalizavus Lietuvos ir Švedijos makroprudencinės politikos priemonių taikymą ir jų įgyvendinimo perspektyvas, išsiaiškinta, jog Švedijos bankų sektoriui bus taikoma daugiau sisteminę riziką ribojančių priemonių. Atlikus Lietuvos ir Švedijos kapitalo reikalavimų struktūros eksperimentinį vertinimą, nustatyta, jog Švedija yra pasiruošusi taikyti tiek kiekybine, tiek kokybine išraiška griežtesnius kapitalo reikalavimus. Atlikus skirtingų kapitalo normatyvų Lietuvoje ir Švedijoje taikymo priešastinių ryšių analizę, paaiškėjo, jog Švedijos Finansų inspekcijos užmojai taikyti aukštesnius bankų kapitalo pakankamumo standartus yra pateisinamas dėl didelės Švedijos privačiojo sektoriaus skolos, aukšto namų ūkių įsiskolinimo lygio, Švedijos bankų polinkio pritraukti trumpalaikes lėšas iš finansavimosi rinkose ir ypatingai didelio bei koncentruoto bankų sektoriaus.

SUMMARY

Galvanauskaitė D. The comparative analysis of banking supervision in Lithuania and Sweden / Master's Work in Financial Markets. Supervisor assoc. dr. R. Dužinskas. - Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2014. – 78 p.

Banks are the most important chain of the financial infrastructure, as they promote not only the financial system but economic development as well by financing the needs of households and businesses. Due to the fact that in the modern world banks have become a part of the public activities, the banking sector is vulnerable, so it is vital to identify emerging issues in this sector since the collapse of the bank has a differentiated impact on the economy.

The global financial crisis of 2008 has shown that banking supervision was inadequate in many countries and the relative risks of the banking sector were poorly managed, so the development of banking sector resilience to potential threats has become particularly relevant. In order to limit systemic risk and to ensure the effective functioning of the banking sector, banking regulators and professional supervisors began to reconsider the principles of banking supervision and adopted new banking supervisory requirements that are being implemented in the European Union according to Capital Requirements Directive.

Given the fact that the assets of Swedish-owned banks account for more than a half of the total banking sector assets in Lithuania, not only effective and efficient regulation of local banks, but also the proper execution of the Swedish banking supervision is relevant to Lithuania. According to the resolutions of Basel Committee on Banking Supervision, European Central Bank's reports and the periodic financial stability reports issued by the Bank of Lithuania, Swedish Supervisory Authority and the Swedish Central Bank, in this Master's thesis the differences of Lithuanian and Swedish banking supervision models and the implementation of prudential measures which becomes particularly relevant in the context of globalization and integration are analyzed and compared.

After the analysis of Lithuanian and Swedish macroprudential policy measures and the prospects of their implementation, it was revealed that the Swedish banking sector will be applied by more restrictive macroprudential policy measures. After the experimental evaluation of Lithuanian and Swedish capital requirements, it was determined that Sweden is ready to apply both quantitative and qualitative expression of stricter capital requirements. After the causal relations analysis of different capital ratios application to Lithuanian and Swedish banks, it turned out that the Swedish Supervisory Authority's ambitions to apply higher capital adequacy standards for Swedish banks are justified by the large Swedish private sector debt, high household debt ratio, the Swedish banking sector's tendency to attract short-term funds from wholesale funding and extremely large and concentrated banking sector.